

Mina barn och andras ungar

Barn tänker inte som vuxna!

Människans attityder och förhållningssätt grundläggs redan i barnaåren. Hur kan vi då hjälpa och förbereda barnen för ett liv i en alltmer globaliserad värld? Vad görs redan inom förskola, grundskola och genom enskilda organisationer? Och vad skulle man kunna göra? Och, som sagt, hur? För att ge oss alla en bild av nuläget, år 2002, och tips och tankar för framtiden lät Sida ta fram denna förstudie.

En bilaga, den som heter "Undervisningens internationalisering – Materialkatalog för ungdomar upp till 13 år" (36 sid), föreligger separat och revideras årligen.

Det är Sidas förhoppning att denna förstudie ska ge oss vuxna kring barnen en överblick över dagsläget, och att den ska väcka nya idéer kring hur vi mer och bättre kommunicerar globala frågor med barnen.

Vänliga hälsningar

Britt-Marie Lindius
Sidas Informationsavdelning
105 25 Stockholm

Innehållsförteckning

Förstudiens innehåll och uppläggning	1
Bakgrund	1
Uppdraget	1
<i>Studiens beståndsdelar</i>	1
<i>Revideringar av det ursprungliga uppdraget</i>	2
Några centrala begrepp	3
Internationalisering	3
<i>Begreppets utveckling</i>	3
<i>Läroplanen och internationalisering</i>	3
<i>Internationalisering och integration</i>	4
<i>Vår definition</i>	4
Aktörer, arenor och metoder	4
Delrapporterna	
Delrapport 1 – Globalisering i förskola och skola (3–12 år)	9
Inledning	9
Sammanfattning av rapporten	9
Kommentarer	11
Delrapport 2 – Vad lärare tänker om barns attityder till internationalisering	12
Inledning	12
Sammanfattning av rapporten	12
Kommentarer	13
Delrapport 3 – Materialöversikt	15
Inledning	15
Kommentarer	15
Delrapport 4 – Organisationernas och samhällets internationaliseringsarbete för och med barn	16
Inledning	16
Sammanfattning	16
Slutsatser och rekommendationer	16
Inledning	16
Hur undervisar man om internationalisering?	17
Prioriteringar	18
Fokus på lärare	20
Fokus på barn	21
Fokus på skolläring	21
Sidas roll	22

Bilagor

Bilaga 1: Globalisering i förskola och skola av Ingrid Pramling Samuelsson, professor vid Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet.

Bilaga 2: Vad lärare tänker om barns attityder till internationalisering av Ola Larsson och Johanna Laurent, Kairos Future AB.

Bilaga 3: Undervisningens internationalisering, materialkatalog för ungdomar upp till 13 år sammanställd av Tor Backmann.

Bilaga 4: Organisationernas och samhällets internationaliseringsarbete för och med barn av Py Andersson Liselius och Erik Mattsson, Ordrum

Bilaga 5: ur Uppdragsbeskrivningen

Bilaga 6: Källor

Bilaga 7: Intressanta länkar

Förstudiens innehåll och uppläggning

Av Erik Mattson och Py Andersson Liselius, Ordrum

Bakgrund

Av regleringsbrevet för år 2001 framgår att målet för Sidas informationsverksamhet i Sverige är att öka intresset för och kunskapen om utvecklings-samarbete samt att främja debatt om utvecklingsfrågor. I detta uppdrag för Sidas informationsavdelning ingår också att fördela finansiella medel för informationsinsatser till enskilda organisationer.

Sidas informationsavdelning har sedan 1995 haft ungdomar som prioriterad målgrupp för sin verksamhet. Det är emellertid under barn- och tidiga ungdomsåren som grundläggande attityder och värderingar bildas.

I läroplanen för grundskolan framgår att det internationella perspektivet är viktigt för att kunna se den egna verkligheten i ett globalt sammanhang, skapa internationell solidaritet samt förbereda för ett samhälle med täta kontakter över kultur- och nationsgränser. I informationsavdelningens verksamhetsplanering för 2001 prioriteras därför även barn i åldrarna 3–12 år.

Sidas informationsavdelning har under 2001 låtit genomföra en förstudie för att få en bild av vad som görs, respektive inte görs, i Sverige med och för barn i åldrarna 3–12 år inom informationsavdelningens område. Denna förstudie kommer att utgöra ett underlag för en övergripande barn- och ungdomsstrategi för år 2002 och framåt. Förstudien ska också kunna tjäna som underlag inför överläggningar med de enskilda organisationer som mottar informationsbidrag från Sida.

Uppdraget

Ordrum har haft det övergripande ansvaret för förstudien och skrivit samman föreliggande rapport utifrån delrapporterna nedan. Vid sidan av arbetet med förstudien har Sida själva haft en referensgrupp som man använt som bollplank och som bjudits in till seminarier och därigenom indirekt bidragit till förstudien.

Studiens beståndsdelar

Studien består av följande delar:

Delrapport 1: Globalisering i förskola och skola, är skriven av Ingrid Pramling Samuelsson, professor vid Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet. Denna delrapport handlar bl a om hur barn tar till sig kunskap och bildar attityder.

Delrapport 2: Vad lärare tänker om barns attityder till internationalisering, är skriven av Ola Larsson och Johanna Laurent, Kairos future AB. Detta är en rapport från en undersökning bland lärare om vad de tror om barns attityder inom ämnesområdet internationalisering.

Delrapport 3: Undervisningens internationalisering, materialkatalog för ungdomar upp till 13 år är sammanställd av Tor Backmann. Katalogen är en översikt över material som tagits fram av olika organisationer för att användas i det internationaliserande arbetet med barn upp till 13 år.

Delrapport 4: Organisationernas och samhällets internationaliseringsarbete för och med barn, är gjord av Py Andersson Liselius och Erik Mattsson, Ordrum. Denna delrapport är en översikt över ett antal intressanta internationaliserande verksamheter som bedrivs av och inom organisationer, barnomsorg, skola m fl.

Slutsatser och rekommendationer: Här ges förslag på verksamhet för den aktuella åldersgruppen som Sida skulle kunna stödja/engagera sig i, samt vilken roll Sida skulle kunna spela i relation till de andra aktörerna.

Delrapporterna presenteras i sin helhet i bilagorna. Nedan ges sammanfattningar och kommentarer. Denna rapport är en förstudie och gör inte på något sätt anspråk på att ge en komplett bild av det arbete som görs av olika aktörer i Sverige inom området barn och internationalisering. Syftet har varit att göra "en översikt över ett antal intressanta verksamheter" (se bilaga 5).

Revideringar av det ursprungliga uppdraget

Från början fick Ingrid Pramling Samuelsson och Marita Lindahl uppdraget att skriva delrapport 1. Marita Lindahl har dock inte kunnat delta i arbetet.

I den ursprungliga uppdragsbeskrivningen (se bilaga 5) talades om att delrapport 2 skulle genomföras med hjälp av en enkätundersökning, men detta reviderades till att bli en undersökning genomförd i så kallade fokusgrupper med ett litet antal lärare och förskollärare.

Några centrala begrepp

Internationalisering

Begreppets utveckling

I inledningen till Unescos stadga står att läsa: ”Eftersom krigen har sitt ursprung i människornas sinnen, måste försvaret av freden också byggas upp i människornas sinnen;... okunnigheten om andra folks liv och seder, genom människosläktets hela historia, har varit en allmän orsak till den misstänksamhet och misstro mellan folken som alltför ofta medfört att osämja dem emellan lett till krig”. Detta synsätt har sedan legat till grund för en rekommendation om utbildning för internationell förståelse som antogs av Unescos generalkonferens 1974.

Rekommendationen om utbildning för internationell förståelse omfattar alla stadier och former av utbildning från förskola till vuxenutbildning, även utbildning i organisationer, föreningar m fl utanför skolan. Denna rekommendation kan ses som en idéskrift för den internationaliserade undervisningen. Den ger praktiska anvisningar om utbildningens mål och innehåll, lärarnas behov av fortbildning, kvaliteten på läromedel, samarbete med forskarvärlden, internationellt samarbete m m.

Läroplanen och internationalisering

Skol- och förskolevärlden består av den kommunala förskolan, olika typer av öppna förskolor, enskilda förskolor, förskoleklassen (6-årsverksamheten), kommunala skolor och friskolor med olika inriktning.

Denna verksamhet styrs av två separata läroplaner. I ”Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet” (lpo 94) kan man i inledningen läsa:

Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de värden som vårt samhällsliv vilar på. Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla... (lpo 94, s 5)

Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser... (lpo 94, s 5)

Skolan ska främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse... (lpo 94, s 5)

Det svenska samhällets internationalisering och den växande rörligheten över nationsgränserna ställer höga krav på människors förmåga att leva med och inse de värden som ligger i en kulturell mångfald. Medvetenheten

om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet ger en trygg identitet som är viktig att utveckla, tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar. Skolan är en social och kulturell mötesplats som både har en möjlighet och ett ansvar för att stärka denna förmåga hos alla som arbetar där. (lpo 94, s 5 ff)

Liknande formuleringar finns i "Läroplan för förskolan" (lpfö 98)

Förskolan skall ta till vara och utveckla barnens förmåga till ansvarskänsla och social handlingsberedskap, så att solidaritet och tolerans tidigt anläggs. Förskolan skall uppmuntra och stärka barnens medkänsla och inlevelse i andra människors situation. (lpfö 98, s 7)

Den växande rörligheten över nationsgränserna skapar en kulturell mångfald i förskolan, som ger barnen möjligheter att grundlägga respekt och aktning för varje människa oavsett bakgrund. (lpfö 98, s 7)

Internationalisering och integration

Då man talar om internationalisering infinner sig snart också frågan om hur denna hänger ihop med det vi slarvigt kallar integration och den därtill hörande diskussionen om främlingsfientlighet och rasism.

Ett sätt att betrakta begreppen integration och internationalisering är att se dem som två sidor av samma mynt. Skillnaden ligger egentligen främst i att det oftast, då vi talar om internationalisering, handlar om ett utåtperspektiv och då vi talar integration, ett inåtperspektiv. Internationalisering handlar om världen utanför Sverige medan integration snarare handlar om världen inne i Sverige. Detta gör det i praktiken omöjligt att tala om internationalisering i en kulturellt sammansatt grupp utan att man faktiskt också bedriver integrationsverksamhet.

Läroplanernas skrivningar om vikten av att ge eleverna inlevelse i andra människors situation ger en möjlighet att använda båda sidorna av myntet internationalisering/integration.

Vår definition

Utifrån resonemanget ovan har vi i förstudien valt att definiera internationalisering på följande sätt:

Internationalisering innebär: kunskap om och förståelse för internationell samverkan och globala samband samt inlevelse i andra människors situation och utvecklande av en vilja att handla också med deras bästa för ögonen. Till detta räknas såväl arbetet för förståelse för andra människors situation i världen som för flyktingar/invandrares situation i Sverige. Med världen förstås här i första hand den s k tredje världen eller utvecklingsländerna.

Med andra ord rymmer definitionen såväl kunskap och förståelse som en vilja att handla, eller om man så vill argument, inlevelse och handlingsvilja. Bakom dessa tre ligger i sin tur de attityder och den värdegrund som barnet har.

Ur ett Sidaperspektiv är det viktigt att fråga sig hur och när barnets värdegrund skapas. Om den skapas redan innan barnet blivit tonåring så finns det anledning för Sida att prioritera även de yngre barnen i sitt internationaliseringsuppdrag. Delrapport 1 diskuterar detta mer i detalj.

I förstudien använder vi oss av det något klumpiga begreppet "internationaliserande verksamhet" för att benämna verksamhet som syftar till internationalisering enligt ovanstående definition.

Aktörer, arenor och metoder

De unga människor som förstudien ägnar sin uppmärksamhet åt utsätts, i likhet med oss andra, för mängder av impulser utifrån. Informationen sänds till oss genom olika aktörer som i sin tur verkar på olika arenor. Några av de viktigaste aktörerna som direkt påverkar barnen är (utan inbördes rangord-

ning): föräldrar, syskon, lärare, förskollärare, ledare/idrottstränare, kompisar men även storföretag, journalister, författare och organisationer.

Dessa aktörer är verksamma på ett antal arenor. Några exempel på vad vi menar med arenor är: skolan, förskolan, hemmet, församlingen, idrottssverige, tidningarna, internet, böcker, museer m m. (Sidas samarbete med enskilda organisationer, s 10)

På olika arenor gäller olika villkor för vilka metoder som är lämpliga för att överföra ett budskap. Med metoder menar vi arbetssättet t ex sång, rollspel, litteraturstudier, teater eller film. Olika aktörer kan också lämpa sig mer eller mindre bra för olika metoder.

I korthet menar vi följande: aktören är vem som sänder, arenan är var man sänder och metoden är hur man sänder. Kategorierna är dock inte entydigt definierade utan ibland kan man uppfatta något som en blandform mellan kategorierna. En aktör kan ju dessutom vara verksam på flera arenor.

I delrapporterna är internationalisering i fokus. Hur — på vilka arenor, genom vilka aktörer och med vilka metoder — bedriver man internationaliserande verksamhet med barn? Delrapport 1 diskuterar i synnerhet skolan och förskolan som arena och delrapport 2 tar upp vilka aktörer en grupp lärare tycker är viktiga. Delrapport 3 handlar om det material, i olika former, som organisationer och andra tillhandahåller. I delrapport 4 tittar vi sedan närmare på de aktörer, arenor och metoder som organisationer, skolan och andra använder sig av.

Delrapporterna

Delrapport 1:

Globalisering i förskola och skola (3–12 år)

Inledning

Rapporten har skrivits av professor Ingrid Pramling Samuelsson, Göteborgs universitet och finns i sin helhet i bilaga 1. Den handlar om barns lärandeprocess och utveckling av förståelse inom internationaliseringens ramar. I den sammanfattning vi har gjort har vi utgått från att Pramling Samuelsson med begreppet globalisering i stort menar detsamma som internationalisering. Sidnumren inom parentes hänvisar till rapporten i bilaga 1. Avsnittsuppdelningen är vår egen. Efter sammanfattningen följer våra kommentarer.

Sammanfattning av rapporten

”Det vi i Sverige vill med nästa generation är väl just att barn skall ha förstått att vi lever i en global värld och att vad som händer i världen är relaterat till oss alla, våra kunskaper såväl som våra värderingar, samt att de skall ha utvecklat kvaliteter som gör att de är förmögna att handla för en hållbar värld både när det gäller människor och natur. Om detta är fallet kan man utgå ifrån att barn behöver vara beredda att möta en framtid som vi idag inte vet något om, dvs. de måste ha utvecklat en beredskap att möta det okända.” (s 3)

Barns relation till världen

Först och främst kan man fråga sig när små barn börjar förmå att känna inlevelse och förstå orättvisor. Pramling Samuelsson skriver i sin delrapport bl a om begreppsparet emotionell delaktighet och delade rättigheter.

Redan ettåringar kan känna delaktighet i andras emotionella uttryck. ”...de visar med sin kropp att de förstår att någon är ledsen när han eller hon gråter” (s 4, referens till Lindahl). Redan mycket tidigt kan barn således känna en slags delaktighet.

Vad gäller rättigheter menar Pramling Samuelsson att ”små barn tycks ha ett intuitivt rättstänkande”. Barns syn på vem som har ”rätt” till en sak utvecklas under leken i förskolan och deras samspel med både andra barn och vuxna lägger en grund för deras normer och värden. ”Barns lek i förskolan blir en fråga om existens i form av egen rättighet och delade rättigheter i ett kollektiv. Det är i dessa möten som förståelsen växer sig stark. Då behövs de vuxna, vuxna som tänkt igenom vilka värden som är viktiga att stödja i relation till de mål och intentioner som läroplaner anger.” (s 5)

Hur lär barn?

Barn kan bara skapa mening och sammanhang utifrån sådant de har upplevt. Ju mindre ett barn är ju mer oförmöget är barnet att skilja på form och innehåll. Det man vill förmedla måste således också avspeglas i sättet man förmedlar det på.

Pramling Samuelsson betonar också vikten av att arbeta med variation istället för upprepning.” Barn lär bäst genom att de arbetar i en pedagogisk verksamhet som bygger på variation och mångfald, snarare än repetition och upprepning. ” (s 9, faktarutan)

Tre former av dialog måste ingå i en bra lärande- och utvecklingsmiljö: den emotionella, den utmanande och utvidgande samt den reglerande och handledande. Pramling Samuelsson skriver: ”I denna dialog ligger ett stort ansvar hos vuxna att ge barn förutsättningar att utveckla sin förmåga att argumentera och våga stå för sina åsikter. Det är först då, när åsikter eller sätt att tänka görs synliga och tydliga, som det kan bli möten mellan olikheter. Att stå för sina åsikter och ta ställning kräver att man har ett språk i kombination med ett mod, två viktiga aspekter som man måste odla tidigt i livet. Dialogen handlar också om att ge barn förutsättningar att ställa genuina frågor och våga söka svar. Det gäller ju att inte glömma att vi lever i ett föränderligt samhälle och det som vi har som vision idag har förmodligen förändrats om några år.”

I förskolan bör globalisering handla mest om barnens egna erfarenheter och vardag medan skolbarnen kan ”kliva ur sin levda värld” och förstå andras om de får möjligheten. En sista viktig aspekt är att se att lärandet sker parallellt på flera plan: mellan lärare och barn men också barn emellan.

Lärarnas och förskollärarnas roll

Frågan som Sida indirekt ställer genom förstudien är huruvida det är meningsfullt att bedriva internationaliserande verksamhet med små barn. Pramling Samuelsson diskuterar vad vi egentligen tror att små barn är kompetenta att klara av. I teorin ses de oftast som kompetenta genom att alla anses ha en potential att utvecklas och lära sig. I praktiken ses de dock oftast som omogna för olika uppgifter. ”Men hur de utvecklas och lär sig är nära relaterat till både vuxnas tilltro till och möte med barnen.”(s 4)

Hur kan då lärare och förskollärare arbeta med internationalisering? Pramling Samuelsson skriver: ”För att barn skall utveckla ett intresse för det globala krävs det vuxna som är intresserade, engagerade, gör barn delaktiga och riktar barns uppmärksamhet mot specifika aspekter som kan fånga barn.” (s 7, faktaruta)

Pramling Samuelsson skriver vidare: ”att lära sig om det globala och utveckla värden i relation till detta innebär att man måste arbeta med det som finns i barnets omedelbara omgivning, i första hand, och framför allt med förskolebarnen.” (s 6, faktarutan)

Pramling Samuelsson hävdar att ”det handlar ... om att låta barn tidigt möta en variation av sätt att tänka för att de skall utveckla en förståelse för andras sätt att tänka. Därmed kan en ödmjukhet inför andra människors perspektiv utvecklas. ” (s 11, faktarutan) Redan i förskolan kan olikheter och mångfald bli en källa till utveckling och lärande om olikheter, likheter, värden etc.

Som lärare kan man använda sig av mångfalden i barngruppen genom att göra den och olikheter i relation till gemensamma värden synliga. Mångfalden behöver inte handla om etnisk/kulturell mångfald, olikheter och likheter kan också handla om olika erfarenheter och sätt att tänka (s 5). Det viktiga är att barnen får hjälp att rikta uppmärksamhet på erfarenhet av mångfald, likhet och olikhet. Det räcker alltså inte med att barnen lever i en mångkulturell miljö. Barnen behöver reflektera över dessa erfarenheter, prata om dem i relation till värden utan att de moraliseras. På det sättet kan barnen förmodligen hjälpas att se den globala världen de lever i.

Vad gäller vägar in i internationaliseringen är också miljöfrågor en aspekt av det globala som är sammanlänkad med rättvisa och demokrati. Miljöfrågorna kan vara en början, i det lilla, på förskolan som sedan gradvis kan utvecklas till en mer komplex förståelse. (s 6)

Pedagogens roll blir att så långt det är möjligt ”möta barns erfarenhetsvärldar” och där se till att göra ”det man vill att barn skall lära sig ... synligt och till föremål för reflektion. ” (s 12)

Kommentarer

Även det lilla barnet i förskoleåldern tycks alltså kunna förhålla sig till värderingarna bakom det vi benämner internationalisering. Om man delar upp första meningen i den inledande definitionen av internationalisering så handlar internationalisering om att utveckla dels kunskap om och förståelse för internationell samverkan och globala samband, och dels inlevelse i andra människors situation och en vilja att handla också med deras bästa för ögonen. Utifrån Pramling Samuelssons rapport bör arbetet med att utveckla barnens förmåga till inlevelse börja redan på förskolan medan förståelsen och kunskapen för internationell samverkan och globala samband, som är mer abstrakta fenomen, kan börja utvecklas i skollåldern.

Som en grund för internationaliserande verksamhet ligger barns grundläggande förmåga att uttrycka sig, känna empati, se sig själva i ett sammanhang, respektera andra, deras rättigheter och deras sätt att vara och tänka, respektera sig själva, kunna samarbeta m m. Därför är arbetet med att utveckla dessa förmågor viktigt som förberedelse för att sedan kunna förstå de större sammanhangen, t ex globala samband och rättvisefrågor. Mer konkreta ämnesområden för att arbeta med internationalisering är miljöfrågor, rättvis handel, barnkonventionen och "mångkultur". Av Pramling Samuelssons text framgår att man mycket väl kan börja med t ex miljöfrågor och aspekter av mångkultur redan i förskolan.

Olikheter och likheter i bakgrund, språk, kultur etc, barnen emellan kan vara en bra början för att samtala om internationalisering. Det centrala är att detta samtal förs på ett sätt där man inte skiljer på form och innehåll och att det handlar om sådant som ligger barnet nära. Lek, musik, rollspel och att måla och berätta borde kunna vara bra sätt att hantera de frågor vi talar om. Följaktligen är det fullt möjligt att redan i förskolan arbeta med denna sorts frågor.

Detta ställer stora krav på lärarna och förskollärarna. "För att barn skall utveckla ett intresse för det globala krävs det vuxna som är intresserade, engagerade, gör barn delaktiga och riktar barns uppmärksamhet mot specifika aspekter som kan fånga barn."

Delrapport 2:

– Vad lärare tänker om barns attityder till internationalisering

Inledning

Kairos futures undersökning om olika perspektiv på vad lärare tänker om barns attityder till internationalisering finns i sin helhet som bilaga 2. Nedan följer rapportens sammanfattning och våra kommentarer till denna.

Viktigt att ha i bakhuvudet när man läser rapporten, är att den utgår från lärares uppfattningar och tankar om barn och att den bygger på hur lärarna har uppfattat frågorna, hur de har tolkat dem och vilken innebörd de lagt i formuleringarna. I undersökningen gjordes först intervjuer med tio lärare för att rama in de huvudsakliga frågeställningarna inför de följande gruppssamtalen. Dessa genomfördes i så kallade fokusgrupper, där totalt tjugo stycken lärare deltog. Urval och antal deltagande lärare gör att resultatet inte kan användas för att dra slutsatser om lärarkåren som helhet. Undersökningen ger en bild av hur ett antal lärare i Stockholmsområdet ser på barn och internationalisering.

Sammanfattning av rapporten

Här följer sammanfattningen som den presenteras i Kairos futures rapport:

Sammanfattning

Denna rapport är ett resultat av en Sidafinansierad undersökning om vad lärare tänker om barns attityder till internationalisering. Syftet med rapporten är att ge en bild av barns medvetenhet och attityder till internationalisering. Den ska också ge en bild av hur barn påverkas av olika typer av information och vad som skapar bestående intryck och eventuellt attityder. Till sist syftar rapporten till att ge insikter i hur lärare i praktiken arbetar med internationalisering i skolan.

Bilden av barns attityder har vi kartlagt genom att tillfråga lärare om deras erfarenheter kring våra frågeställningar. Undersökningen är av kvalitativ karaktär och har gjorts med hjälp av djupintervjuer och gruppssamtal, så kallade fokusgrupper.

För att svara på frågeställningen om vad barn har för attityder till internationalisering har vi ringat in tre frågeområden att arbeta utifrån; barns informations- och kunskapsinhämtning, barns medvetenhet och attityder till internationalisering och till sist lärare och läroplanen.

Barns informations- och kunskapsinhämtning

När det gäller barns informations- och kunskapsinhämtning är den allmängiltiga bilden bland de tillfrågade lärarna att föräldrar är den viktigaste påverkansaktören för barn. De är avgörande för barns grundläggande värdegrund vilket i sin tur påverkar vilken information de tar in. En annan viktig påverkansaktör är TV. Barn tittar mycket på TV och influeras starkt av budskap

härifrån. Kamrater är också en viktig påverkansaktör. I skolan är de oftast viktigare än lärare. De blir också allt viktigare ju äldre barnen blir.

Hemmiljön och föräldrars närvaro/engagemang har mycket stor betydelse för vilka aktörer barnen påverkas av och i hur stor utsträckning de påverkas. En schabloniserad bild som återkommit i studien är att barn från familjer som äter gemensam middag är mer välartikulerade, mer medvetna och har starkare attityder/värderingar med sig till skolan. Den typ av information som barn enklast tar till sig är enkel, tydlig, berörande, positiv och på en nivå som barnen förstår. Bestående intryck och kunskap får barn framför allt när de själva är engagerade och upplever något på ett färgstarkt sätt.

Barns medvetenhet och attityder till internationalisering

Barnens medvetenhet om internationella frågor rör främst närliggande frågor och i mindre grad större och mer komplexa omvärldsfrågor. Lärarnas bild är att medvetenheten om internationella frågor har ökat över tiden. Detta i takt med samhällets internationalisering i stort. Ju äldre barnen är desto mer medvetna är de, men närhetsperspektivet är viktigt för alla åldrar även om det självklart har olika innebörd för olika åldrar.

Barn i åldrarna 3–12 år har oftast empatisk förmåga men kan sällan förstå internationella orsakssamband. Kunskapen om Sidas frågor är mycket begränsad.

Barn i integrerade skolor är betydligt kunnigare om internationella frågor än barn i mindre integrerade skolor. De barn som har kamrater eller lärare med utländsk bakgrund får det internationella perspektivet mer som en naturlig del i sin vardag. Och den generella bilden är att barn som ser olikheter är mycket nyfikna på att veta mer. Det kan vara allt från hudfärg, till språkbrytning till nyfikenhet om mat, språk, lekar och sagor från andra kulturer.

Från låg- och mellanstadiet har barn attityder till internationella frågor. Barn i mellanstadiet visar tydliga tecken på positiva och negativa attityder. En del barn i förskolan visar också tecken på attityder. Men här upplever lärarna att de har med sig någon annans budskap.

Lärare om utbildning och läroplanen

De flesta lärare känner till att internationalisering är ett av fyra grundperspektiv i läroplanen och att det därmed ska genomsyra undervisningen. Men tolkningarna om vad detta ska innebära är olika och det är inte alla som arbetar utifrån de fyra grundperspektiven. Det internationella perspektivet anses dock vara viktigt men svårt att omsätta i praktiken. De flesta gör sin egen tolkning och inkluderar internationella frågor i delar av undervisningen. En del arbetar på en mycket avancerad nivå och några gör det mycket sällan eller inte alls.

En majoritet av lärarna anser sig varken vara väl eller dåligt förberedda för att arbeta med internationalisering i undervisningen. De som anser sig vara väl förberedda har ofta ett mycket starkt personligt engagemang för internationella frågor.

Många lärare efterlyser bättre utbildning, fortbildning och konkret stöd för att kunna integrera internationaliseringsperspektivet i all undervisning. Och trots att skolan och lärarna inte hör till de aktörer som lärarna anser påverkar barn mest menar de ändå att de är lämpade och bör arbeta med denna typ av frågor. Detta bland annat eftersom de har pedagogiken och kan stå för ett fördomsfritt klimat och en öppen dialog. Sida uppmanas av många lärare att aktivt stödja dem i deras arbete.

Kommentarer

Kariros futures sammanfattning har en del beröringspunkter med Pramling Samuelssons rapport som kan vara värda att betona. Pramling Samuelsson skriver: "Att lära sig om det globala och utveckla värden i relation till detta innebär att man måste arbeta med det som finns i barnets omedelbara omgivning, i första hand, och framför allt med förskolebarnen." (bilaga 1, faktaruta

s 6). I Kairos futures undersökning menar lärarna att barnen främst är medvetna om internationella frågor som är dem närliggande.

Kairos future skriver i sin sammanfattning att barn i skolor med kulturell mångfald är betydligt mer kunniga om internationella frågor än barn i kulturellt mer homogena skolor. Pramling Samuelssons rapport säger oss att den mångkulturella omgivningen i sig inte räcker. För att nyfikenheten på olikheterna skall utvecklas till bestående förståelse och kunskap måste barnen göras uppmärksamma på de värden man vill förmedla genom att de görs till föremål för kommunikation och reflektion. Barnens intresse måste stimuleras och de måste utmanas att gå vidare i sina tankar för att vidga sin förståelse.

Med detta som utgångspunkt reser ett uttalande som "Barn i åldrarna 3–12 år har oftast empatisk förmåga men kan sällan förstå internationella orsakssamband" ett antal frågor. Hur tolkar lärarna "internationella orsakssamband"? I rapporten tar man upp orsakerna bakom terrordåden i New York den 11 september 2001 som ett exempel på saker som barnen inte förstår. Tror de tillfrågade lärarna inte heller att barn kan förstå samband som krig, miljöförstöring, svält och flyktingströmmar? Beror barnens bristande förmåga att förstå internationella orsakssamband kanske på att de inte har fått någon möjlighet att utveckla denna förståelse, att deras tänkande inte blivit stimulerat och utmanat? Kan orsaken snarare finnas hos de vuxna i barnens omgivning än i barnens egen förmåga.

Intressant att notera är att många av lärarna efterlyser bättre utbildning, fortbildning och stöd för att kunna integrera internationaliseringsperspektivet i undervisningen. Värt att notera är också att några lärare inte alls inkluderar internationella frågor i sin undervisning.

Delrapport 3:

– Materialöversikt

Inledning

Tor Backmann har gjort en sammanställning av det material som ett antal organisationer producerat. Sammanställningen har tagits fram i form av en katalog som heter Undervisningens internationalisering, materialkatalog för ungdomar upp till 13 år. (Det finns sedan tidigare en annan materialkatalog som riktar sig till elever som är äldre än 13 år och deras lärare.)

Katalogen är tänkt som hjälp för förskollärare och lärare och den omfattar tryckt material, videofilmer, CD-ROM och overhead-bilder. Katalogen ger också tips om hemsidor på internet där man kan få kontakt med skolor och elever i andra länder, brevledes eller genom olika projekt. Även några material som handlar om miljö- och resursfrågor tas upp.

Kommentarer

Det finns en hel del bra material som kan användas i det internationaliserande arbetet med barn, producerat av ideella organisationer och andra. Ett av de stora problemen ligger i att detta material många gånger är svårt att finna, därför är materialkataloger och sammanställningar en viktig förutsättning för internationaliseringsarbetet.

För att göra materialkatalogen än mer användbar föreslår vi i kapitlet ”Slutsatser och rekommendationer” att man gör en sökbar nätversion av den samma. Rädda barnen har också en bra materialkatalog som rymmer delar som är intressanta ur ett internationaliseringsperspektiv (se exempel i bilaga 4 om Rädda barnen). Dessa skulle med fördel kunna integreras.

Vad gäller mängden material riktat till barn under 13 år så blir helhetsomdömet att mängden är betydligt mindre än mängden material riktat till åldersgruppen 13–18 år. Vissa material är också något åldersstigna.

Delrapport 4:

– Organisationernas och samhällets internationaliseringsarbete för och med barn

Inledning

Hur ser den internationaliserande verksamheten ut i Sverige? Denna frågeställning tampas vi med i *Organisationernas och samhällets internationaliseringsarbete för och med barn*. Det grundläggande urvalet av verksamheter gjordes under det seminarium som markerar förstudiens början. Utifrån den information som där lämnades har vi sedan arbetat vidare via tips och infall. Målet har inte varit att ge hela bilden utan att identifiera ”intressanta verksamheter”. Hela utredningen finns i bilaga 4.

Sammanfattning

Det finns en rik flora av verksamheter inom området internationalisering. I delrapporten s klljer vi mellan tre huvudarenor: skola och förskola, organisationerna, samt lärarutbildning och fortbildning. Dessutom garderar vi med ett fjärde alternativ som vi kallar andra arenor, där teve, litteratur, m m får plats.

Att lärarutbildning dök upp som en arena blev en direkt konsekvens av att vi alltmer kommit att se läraren och förskolläraren som den centrala aktören vad gäller internationalisering i vår åldersgrupp. Såväl delstudie 1 som 2 stöder detta antagande.

Inom *skola och förskola* tittar vi på ett antal intressanta metoder att arbeta med internationalisering. Vi diskuterar också hur man kan arbeta med skolledare och skolpolitiker för att internationalisera skolan.

Inom relevant *lärarutbildning och lärarfortbildning* hittar vi flera aktörer. Vi tittar först närmare på den nya lärarutbildningen och på några intressanta kurser och inriktningar vid några av landets 24 lärarhögskolor. I lärarfortbildningen hittar vi bland aktörerna Lärarförbundet och GR utbildning.

Bland *organisationerna* finner vi dels organisationer som främst verkar internationaliserande inom den egna strukturen och dels andra som främst verkar inom skolan. Några har fokus direkt på barnen och andra arbetar genom lärarna. Vägarna till internationalisering är många visar det sig, från fotboll i Assyriska föreningen och Tidningen Globen hos Barnens värld till rättvis handel inom Svenska kyrkans unga och afrikanskt te hos Afrikagrupperna.

På *de andra arenorna* hittar vi litteratur, teve, nycirkus och museer. Här finner vi också spännande sätt att skapa möten människor emellan, i verkligheten eller via modern teknik.

Slutsatser och rekommendationer

Inledning

Bakom hela det uppdrag som utgör denna förstudie finns en grundläggande frågeställning: kan man över huvud taget tala med barn i åldrarna 3–12 år

om internationalisering, och mer specifikt, har Sida en roll i detta? Att frågan ställts beror på att Sida under ett antal år haft äldre ungdomar som prioriterad målgrupp för informationsarbetet i Sverige.

Efter att ha arbetat med frågan under ett drygt halvår har vi blivit alltmer övertygande om att man mycket väl kan tala internationalisering med barn i dessa åldrar och dessutom att Sida bör ha en roll i detta.

Varför ska man tala med barn om internationalisering?

- Värderingar och grundläggande attityder anläggs tidigt.
- Barnen behöver förberedas för att möta det okända i en allt mer interagerande och internationaliserad värld.
- Skolans och förskolans läroplaner kräver detta uttryckligen.

Varför ska då Sida ha en roll i det internationaliserande arbetet med barn?

- Sida har resurser och kompetens inom området.
- Sida har ett informationsuppdrag och för att få maximal effekt av sitt insatta kapital bör man satsa där utdelningen är störst.
- Det är relativt lätt att nå de yngre barnen genom läraren och förskolläraren.
- Det finns ett nätverk där de fd regionansvariga ingår, som kan utvidga sitt arbetsområde även till de första årskurserna i skolan och till förskolan.
- Det finns åtskilliga bra organisationer att kanalisera medlen genom.

Om man delar upp första meningen i den inledande definitionen av internationalisering (se kapitlet Begreppet internationalisering) så handlar internationalisering om att utveckla dels kunskap om och förståelse för internationell samverkan och globala samband, och dels inlevelse i andra människors situation och en vilja att handla också med deras bästa för ögonen. Utifrån Pramling Samuelssons rapport bör arbetet med att utveckla barnens förmåga till inlevelse börja redan på förskolan medan förståelsen och kunskapen för internationell samverkan och globala samband, som är mer abstrakta fenomen, kan börja utvecklas i skolåldern.

Nödvärdigt för att barns tänkande och förståelse skall utvecklas är att de stimuleras och "utmanas" av engagerade vuxna, skriver Ingrid Pramling Samuelsson. Av detta följer också att de värderingar och den kunskap man vill föra över till barnen måste få tid att vändas och vridas på, att reflekteras över. I skolan eller förskolan räcker det t ex inte att klassen eller gruppen är mångkulturell för att eleverna ska utveckla förståelse för andra kulturer. Mångkulturen måste användas i den pedagogiska processen på ett medvetet sätt. Den engagerade vuxne är nyckeln.

Internationalisering i förskoleåldern handlar kanske mest av allt om att lära barnet respektera alla barn och vuxna i den nära världen, oavsett bakgrund. I detta ligger att lära sig att alla har samma rättigheter och skyldigheter. I förskoleåldern uppstår lärandet genom det som finns nära barnen, sådant de upplever påtagligt. Internationalisering i förskolemiljö kan handla om att använda sig av de olikheter som finns i barngruppen för att visa att olikheter rymmer något positivt. Även miljöfrågor kan vara en bra början, i det lilla som sedan gradvis kan utvecklas till en mer komplex förståelse. Miljömedvetenhet är ytterst medvetenhet om den globala miljön och förutsättningar för den globala överlevnaden.

Internationalisering i skolåldern kan innebära att man lyfter perspektivet till sådant som inte ligger i barnets omedelbara närhet. Med stigande ålder kan man sedan börja tala om större sammanhang. Viktigt är att, så långt som det är möjligt, ta avstamp i barnens egen värld. Eller också

ta det man vill behandla till barnens värld, genom lek, teater, musik eller liknande.

Hur undervisar man om internationalisering?

Metoder

Hur kan internationaliserande arbete med barn bedrivas? Ett antal synpunkter har framskyttat under vårt arbete. De flesta verkar eniga om att det viktigaste av allt är att ”gräva där man står”. Det handlar om att arbeta med barnets verklighet som utgångspunkt, och så långt det är möjligt anknyta till barnets värld och till det som händer här och nu.

Den vuxne måste försöka tydliggöra och förklara världen på barnets språk och med barnets perspektiv. Viktigt är att använda det välkända för att tala om det okända, så att inte världen och det globala bara blir en exotisk saga om märkliga människor långt borta.

Olikheter och likheter i bakgrund, språk, kultur etc, barnen emellan kan vara en bra början för att samtala om internationalisering. Som lärare kan man använda sig av mångfalden genom att göra den synlig. Mångfalden behöver inte handla om etnicitet den kan också handla om olika erfarenheter och sätt att tänka.

Pramling Samuelsson håller också fram variation i arbetssättet som en viktig faktor. Det gäller att presentera det man vill lära ut på olika sätt och utifrån olika perspektiv för att det ska bli tydligt. Lek, musik, rollspel och att måla och berätta borde kunna vara bra sätt att hantera de frågor vi talar om.

Den upplevelsebaserade metodiken verkar också vara central. Idag då alltför överöser oss med allt mer, är många barn redan blasé. De har sett allt, hört allt och vet redan allt, om än genom teverutan eller datorskärmen. Upplevelsen genom teater, kultur, musik, simuleringar och möten med verkliga människor blir här ett sätt att ta sig förbi bruset och verkligen beröra.

Ett framgångsrikt sätt – oslagbart anser många – är att använda sig av det personliga mötet, att låta barnet träffa människor från andra delar av världen. Människor med andra referensramar och erfarenheter för att skapa inlevelse och förståelse. Invandrarföreningarna kan vara en stor tillgång i detta arbete.

I flera av de seminarier som genomförts under arbetet med förstudien har vikten av att lyfta fram positiva exempel betonats; att man undviker att det lilla barnet tar världens orättvisor och krig på sina axlar.

Ämnesområden

Vägarna är många mot målet internationalisering men vad gäller ämnesområden som man kan använda sig av finns det några som framträder särskilt tydligt.

Först kommer det som vi kan kalla integration. Den kulturella mångfalden som präglar Sverige idag är en tillgång i arbetet med internationalisering. Världen finns ju faktiskt mitt ibland oss. Andra vägar till internationalisering går via mat, musik och dans, genom omtanke om djur och natur, sopsortering, och längre upp i åldrarna rättvis handel, barnkonventionen och ekologisk hållbarhet.

I bilden på nästa sida vill vi visa hur olika verksamheter kan passa vid olika åldrar. Begreppen inlevelse, empati, respekt och förståelse finns med som en tänkbar bild av hur den utvecklingen samspelar med internationalisering.

Prioriteringar

Hur kan man då prioritera bland alla de intressanta verksamheter, aktörer och kanaler vi hittat? Ett första vägval handlar om huruvida man ska låta många bäckar små bli en stor å, eller om man ska satsa mer resurser på ett antal stora åar. Vi tror att det är klokt att fokusera för att få genomslag, vi tror följaktligen på ett par stora åar.

Vi hoppas – och tror – att föräldrarna är den viktigaste aktören i det lilla barnets liv. Föräldrarna är som kollektiv dock svåra att nå. En aktör

som är lättare att nå och dessutom en aktör med, som vi bedömer det, stor påverkansmöjlighet på vår åldersgrupp är lärarna och förskollärarna. Genom lärarna och förskollärarna når man också i princip alla barn i Sverige. Såväl Pramling Samuelsson som Kairos future stöder i delrapport 1 och 2 valet av lärare som prioriterad aktör. Lärarna som grupp har också fördelen att de genom läroplanen faktiskt redan har ett krav på sig att vara internationaliserande (se kapitlet om "Begreppet internationalisering"). Även om man får anta att de tillhör undantagen, så fanns det i Kairos undersökning lärare som inte kände till att internationaliseringen har en framträdande plats i läroplanen. Även bland dem som kände till detta var det flera som inte tyckte sig arbeta med internationalisering. Det finns följaktligen här och var såväl behov som incitament för lärarna att själva få lära sig mer om internationalisering. Idag då dessutom en stor andel av barngrupperna i förskolor och skolor är mångkulturella behöver lärarna redskap för att hantera och använda detta på ett positivt sätt.

Som ett första fokus förordar vi att man, från Sida håll, skall arbeta genom aktörerna lärarna och förskollärarna för att nå barnen. Uppgiften blir är att stimulera, engagera och motivera lärare till att arbeta med internationalisering, för att detta ska bli möjligt behöver lärarna utbildning, fortbildning, redskap samt metoder för att arbeta med frågorna.

Som ett andra fokus förordar vi att man, från Sidas håll, stöttar organisationer med flera som arbetar direkt till barnen. Verksamhet vi anser bör prioriteras är sådan som bygger på upplevelser, personliga möten, innefattar mångkulturella aspekter, har ett barnperspektiv och utgår från barnens verklighet. Invandrarföreningar torde ha en stor potential som aktör i detta sammanhang men också de som arbetar med teater, musik eller rollspel. Långsiktighet är också viktigt då korta projektperioder ibland leder till att målgruppen knappt hinner förstå att projektet finns förrän det skall avslutas.

Som ett tredje fokus förordar vi att man satsar på skolledningen i form av skolledare och skolpolitiker och de förutsättningar som lärarna behöver för att

de ska kunna arbeta internationaliserande. Här hittar vi institutionella faktorer som kommunens skolpolitik och skolläraernas motivationsnivå.

Detta ger oss tre fokus ur vilka vi vill lyfta fram de projekt, verksamheter och organisationer som bör prioriteras.

Fokus på lärare

Vilka aktörer finns då kring lärarna? Några av de viktigare är: lärarhögskolor, lärarfortbildare, enskilda organisationer och lärarorganisationerna. För närvarande är lärarhögskolorna särskilt intressanta eftersom en revidering av hela lärarutbildningen pågår. I kapitlet fokus på skolläringen tittar vi närmare på ytterligare ett par aktörer kring lärarna: skollärare, skolpolitiker, skolverket.

Lärarutbildning och lärarfortbildning

Den viktigaste arenan för att långsiktigt påverka lärarnas sätt att arbeta är självfallet lärarhögskolor och universitet. Lärarhögskolorna finns över hela landet. Lärarutbildningen genomgår just nu en genomgripande omorganisering så att samtliga lärare och även förskollärare skall ha en gemensam bas om 60 universitetspoäng som sedan byggs på med ämnesspecifika kurser. Detta skulle tala för att man just nu innan utbildningen har satt sig har goda möjligheter att påverka uppläggningsen.

Nationell forskarskola i pedagogiskt arbete vid Umeå universitet är en mycket intressant nyhet. En forskartjänst för forskning om metoder för internationaliserande undervisning skulle kunna inrättas.

Lärarförbundet har 215 000 anslutna medlemmar, både lärare, förskollärare och fritidspedagoger. De anordnar bl a fortbildning för lärare och förskollärare. Kursen Lärarförbundet/global har utvecklats i samarbete med några av Sidas fd regionansvariga för undervisningens internationalisering. Antalet kurser som ges skulle kunna ökas radikalt.

GR utbildning har idag, på Sidas uppdrag, fått huvudansvaret för Den globala skolan. Projekt inom Den globala skolan som riktar sig till lärare och lärarstudenter genom lärarutbildning är t ex: Den globala lärarstudenten, Global kompetens och GlobalMedia Sverige.

Enskilda organisationer

Flera enskilda organisationer riktar sig till barn via lärare. Ett av de huvudsakliga sätten organisationerna verkar på är genom att producera lärarhandledningar och material. Några goda exempel är följande: Globen/Barnens värld talar till barn på barns vis men rymmer dessutom utmärkta lärarhandledningar och är ett i allra högsta grad levande läromedel. Rädda barnen har åtskilligt med material som riktar sig till lärare och förskollärare, t ex om hur man kan jobba med mångfald i barngrupper. Afrikagrupperna har under sin kampanj Barn, ungdom och utbildning i södra Afrika skickat ut ett månatligt, elektroniskt nyhetsbrev till de lärare som anmält sig, med tips om teveprogram, seminarier och andra evenemang. Nu efter kampanjens slut kommer det tyvärr förmodligen att skickas ut mer sällan, p g a personalbrist.

Andra arenor

Utbildningsradion producerar och köper in filmer som tar upp barns situation i olika länder och kulturer ur ett barnperspektiv. De är generellt sett duktiga på att göra lärarhandledningar till sitt material. De har dessutom en nybildad barnredaktion med spännande idéer. En rad av olika samarbeten vore möjliga.

De etnografiska museerna har med sin omfattande kunskap om olika kulturer, parat med pedagogisk kompetens, en spännande roll att spela i arbetet med internationalisering för barn. Här finns också intressanta exempel på verksamhet där man också involverar föräldrarna. Världskulturmuseet skulle med all säkerhet kunna bli en spännande samarbetspart inom internationalisering.

Fokus på barn

Enskilda organisationer

Några av de aktörer som bedriver särskilt intressant verksamhet är följande:

Idrottsrörelsen är en intressant aktör om än mångfasetterad. Idrotten är i sig en formaliserad lek och för barn som leker spelar inte hudfärg eller språk någon roll. De hittar fram till varandra ändå. Det är leken som är det viktiga. Inom lagidrotten finns samma möjlighet att mötas. Inom idrotten finns en stor potential att bidra till en positiv utveckling av, och ökad förståelse för, det mångkulturella samhället. Idrotten i sig är internationell med utövare från vitt skilda kulturer och skapar på så sätt naturliga, mångkulturella mötesplatser. Många idrottsföreningar arbetar med internationella frågor där också integrationsfrågor ingår.

Assyriska föreningen i Södertälje är ett spännande exempel på en invandrarförening som använder sig av idrott och kultur för att arbeta med integration i olika projekt och verksamheter. Dessutom är människor med många olika nationaliteter engagerade i föreningens projekt och verksamheter.

Scoutrörelsen omfattar många barn. Rörelsen har också en stor internationell räckvidd. Svenska scoutrörelsen är just nu inne i en process där man försöker lyfta fram internationaliserande verksamhet. Man har också en gedigen ledarträning och bra arbetsmaterial för att arbeta med internationalisering.

Svenska kyrkan har lång erfarenhet av att arbeta med barngrupper. Här finns flera exempel på fungerande metodik, bl a använder man dockor och föremål för att konkretisera världen i ett större perspektiv.

Globen/Barnens värld talar till barn på barns vis och förklarar världen på ett för barn begripligt och relevant sätt. Nominerings- och röstningsprocessen om Världens barns pris engagerar också barn och lär dem de demokratiska grundprinciperna.

Globträdet är en organisation som tar barns tankar om framtiden på allvar. Genom en kombination av kreativitet, teknik och kultur involverar man politiker och makthavare, barn och vuxna för att skapa en hållbar framtid.

Andra arenor

Bland de andra arenorna vi har tittat på vill vi särskilt lyfta fram:

Utbildningsradion och SVTs Bolibompa med nyhetsprogrammet Lilla aktuellt bedömer vi som speciellt intressanta i sammanhanget. De gör program ur ett barnperspektiv och med en klar pedagogisk grundtanke. De etnografiska museerna och Världskulturmuseet i Göteborg har vi skrivit om ovan.

Clowner utan gränser levandegör och tydliggör det mörka och svårförståeliga med skrattets och kroppspoesins språk.

Allas barnbarn är en fantastisk idé där pensionärer besöker förskolor och högläser för barnen. De blir förskolans egen farfar eller farmor. Pensionärer med utländsk bakgrund eller böcker som beskriver en främmande värld skulle kunna vara ett utmärkt sätt att bedriva internationaliserande verksamhet på förskolor. Läsrörelsen är också en intressant företeelse som skulle kunna tänkas ta in ett mångkulturellt perspektiv i projekt riktade till barn.

Fokus på skolläringen

Kommunerna och skolan

Den svenska skolan är en kommunal angelägenhet och följaktligen är det viktigt att arbeta även med skollärare och politiker om man vill internationalisera skolan. För även om läroplanerna betonar internationalisering som viktigt för skolan så är likafullt tolkningsmöjligheterna många för vad detta i praktiken innebär.

Viktiga aktörer som arbetar med att påverka även skollärare och politiker är naturligtvis fackförbunden Lärarnas riksförbund och Lärarförbundet men en mycket intressant aktör är också GR utbildning. De delar av GR utbildnings Sida-projekt Den globala skolan som är särskilt intressanta i detta sam-

manhang är: Den globala kommunen, Den globala resan, Regionala och centrala seminarier och Vård för världen.

Sidas roll

Vad kan då Sida göra i allt detta? Nedan följer en lista med mer eller mindre konkreta förslag (i flera fall ger också Sida redan bidrag till organisationen eller verksamheten).

Utbilda lärare

- Initiera pilotprojekt kring metoder för att arbeta ämnesöverskridande med internationalisering på någon lärarhögskola.
- Bearbeta lärarhögskolorna för att arbeta med internationalisering i undervisningen, i samarbete med t ex Lärarförbundet och/eller GR utbildning.
- Bearbeta lärarhögskolorna för att skapa kurser med syfte att ge redskap för att arbeta med mångfald och mångkultur i undervisningen.

Fortbilda lärare

- Instifta ett lärarstipendium till lärare som vill dokumentera det egna arbetet och/eller informera om hur man kan arbeta med internationalisering.
- Arrangera seminarier och lärarfortbildning, genom t ex Lärarförbundet eller GR utbildning.
- Stöd organisationer som utbildar lärare och forskollärare i upplevelsebase-rad metodik.
- Stöd organisationer som tillhandahåller utbildningsmaterial med tillhörande pedagogisk handledning.
- Finansiera resor/utbyten för lärare och skolledare, i samarbete med enskilda skolor eller GR utbildning.

Motivera skolledare och skolpolitiker

- Finansiera utbildning/resor/utbyten för skolledare och skolpolitiker där även lärare deltar, i samarbete med enskilda skolor eller GR utbildning.

Initiera nätverk och erfarenhetsutbyten

Skapa idémöten med blandningar av följande aktörer: lärare, forskollärare, ledare från enskilda organisationer, skolpolitiker, lärarutbildare m fl.

Initiera oväntade samarbeten

Initiera samarbeten mellan myndigheter, enskilda organisationer, media och stiftelser, som t ex samarbeten mellan UR, KK-stiftelsen, Plan international eller mellan Världskulturmuseet, Sida och Assyriska föreningen.

Sammanställ översikter och information

- Skapa en sökbar, och mer omfattande, materialkatalog på nätet, t ex i samarbete med GR utbildning och Rädda barnen.
- Skapa resurs- och föreläsarförteckning på nätet, t ex i samarbete med GR utbildning, Forum syd och Globalportalen.

Stöd till enskilda organisationer

Stöd enskilda organisationer som i sin internationaliserande verksamhet med barn:

- tar barnets verklighet som utgångspunkt
- tydliggör och förklarar världen på barnets språk och med barnets perspektiv

- använder sig av mångfalden, genom att göra den synlig
- använder sig av det personliga mötet
- arbetar med upplevelsebaserad metodik
- varierar arbetssättet
- ger positiva exempel
- gör bra material med lärarhandledningar

Initiera andra studier

- Studera hur man når ut till förskollärare/lärare?
- Kvantitativa studier kring lärares syn på internationalisering, metodik etc
- Finansiera forskning, t ex i form av en doktorandjänst, kring metoder för internationaliserade arbete vid nationella forskarskolan i Pedagogiskt arbete vid Umeå universitet

GR utbildning — Den globala skolan

GR utbildning har av Sida fått ansvaret bland annat för den grupp som tidigare utgjorde "Sidas regionansvariga för undervisningens internationalisering". Man har i och med att man fått Sidas uppdrag initerat projektet Den globala skolan, där många av de verksamheter vi förespråkar ovan återfinns. Man vill fortbilda lärare, initiera nätverk och erfarenhetsutbyten, påverka skolledare och politiker, påverka lärarutbildningarna, sammanställa översikter och information. Emellertid riktar sig projektet i sin nuvarande utformning enbart till gymnasieskolorna. Enligt den ansvarige för projektet kan projektet dock förhållandevis enkelt utvidga sitt uppdrag nedåt i åldrarna. Vi gör också bedömningen att även några av de befintliga projekten skulle kunna göra bruk av ökade resurser, idag är t ex det mesta av arbetsstyrkan deltidsanställd.

- För att GR utbildning, för Sidas räkning, skall kunna nå även en yngre åldersgrupp och för att fördjupa de befintliga projekten förordar vi att mer resurser tilldelas dem. Vi bedömer detta som den enskilda satsning som kan få störst effekt för Sidas internationaliseringssträvanden.

Bilagor

Bilaga 1:

– Globalisering i förskola och skola (3–13 år)

Ingrid Pramling Samuelsson, Institutionen för pedagogik och didaktik,
Göteborgs universitet. Box 300, 405 30 Göteborg

Inledning

I svallvågorna efter terroristaktionen mot tvillingbyggnaderna i New York och mot Pentagon i Washington visades på TV ett reportage från koranskolan i Afghanistan. En Mulla beskrev pojkarnas läroprocess i form av att de i ett första led lärde sig rabbla koranen utantill. I nästa led lärde de sig innebörden i det de kunde utantill. Under denna process hindrades barnen att komma i kontakt med andra religioner. Samtidigt hävdade Mullan att när dessa barn blir vuxna så kan de själva välja vilken religion de vill tillhöra. Detta är säkert inte ett ovanligt sätt att se på barns lärande och vuxnas möjligheter att välja senare i livet. Likväl skulle jag vilja hävda att i detta ligger ett grundläggande tankefel, ett tankefel som har sin grund i lärandeperspektivet. I ljuset av detta kan vi i Sverige fundera över vad vi bär med oss för arv och när vi upphörde med att indoktrinera barn i kristendomen. Med detta vill jag inte ha sagt att vi på något sätt skall vara neutrala i våra värden och hur dessa kommer till uttryck, snarare handlar det om att vara medveten om vilka etiska värden som dominerar i vår kultur och i vars och ens barngrupp. Etnicitet tycks man ibland tro bara handlar om andra kulturer, men alla är vi ju del av olika etniska grupper, minoritets såväl som majoritetsgrupper.

För tio år sedan sändes ett TV program om sjuåringar i olika länder. Låt oss ta fasta på några av dessa barns sätt att uttrycka sig om sitt liv och sin framtid.

Saha: Jag vill bli fallskärmshoppare och hoppa in i eld. Man måste ju göra sin plikt!

Tanja: Även om jag blir gårdskar, så skall jag bli en god människa!

Clark: En fattig person kan också bli rik om han arbetar hårt och smartare!

Eddie: Jag såg en gång att de spelade Nintendo på TV och vann en massa pengar. Det vill jag göra!

Av barnens namn är det lätt att se vilka som kommer från Ryssland och vilka som kommer från USA. Men också att det de säger ger uttryck för olika föreställningar om den värld de lever i. Barnens levda värld gestaltar sig i deras sätt att uttrycka en mening. Nu förhåller det sig förvisso inte så att dessa få barn representerar sina nationer generellt, inte gör de det i TV-programmet heller, eftersom variationen av sätt att tänka är stor i alla grupper. Likväl är dessa fyra barn, barn som vuxit upp i helt skilda miljöer, där de erfarit vardagen och människors värderingar på olika sätt. De har redan vid sju års ålder formats av de erfarenheter de fått, eller som reportern i programmet uttrycker det: ”Dessa barn är vårt samhälles spegel och kristallkula”, det vill säga, de är både formade av sin kultur och sina erfarenheter och kommer framöver att forma samhället.

Så tillbaka till koranskolorna i Afghanistan. De erfarenheter dessa, såväl som alla andra barn får formar deras sätt att tänka. Inbäddat i detta ligger att man inte kan välja det man inte kan tänka och föreställa sig. Har man hela sin

barndom och ungdom lärt sig att se världen på ett visst sätt, som dessutom betraktats som ”det rätta”, är nog chansen att man skall välja något annat eller se världen på ett nytt sätt nästan obefintlig.

- Vi bär alla på normer och värden , medvetet eller omedvetet.
- Små barn utvecklar eller ”suger upp” värdering genom erfarenheter av att leva i en värld med människor.
- Barns levda värld sitter i kropp och medvetande, som grund för resten av livet.

Vad vill vi med nästa generation?

På demokratiska grunder har det under 1990-talets senare hälft tagits fram nya och reviderade läroplaner för den åldersgrupp som här avses. I förskolans läroplan (Utbildningsdepartementet, 1998a) sägs:

En viktig uppgift för verksamheten är att grundlägga och förankra de värden som vårt samhällsliv vilar på. Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan könen samt solidaritet med svaga och utsatta är värden som förskolan skall hålla levande i arbetet med barnen.

I skolans läroplan (Utbildningsdepartementet, 1998b) säger man, bland mycket annat, att:

- skolan ansvarar för att varje elev efter genomgången grundskola, /.../
- har kunskap om länders och världsdelars ömsesidiga beroende av varandra,
- känner till förutsättningarna för en god miljö och förstår grundläggande ekologiska sammanhang (s. 12).

Detta kanske man kan sammanfatta med begreppet ”global förståelse”.

Ungdomar förväntas helt enkelt en dag lämna skolan med en insikt om att vi idag lever i ett globalt samhälle där allt hänger samman och är beroende av vartannat. I denna förståelse ingår också grundläggande värderingar för att arbeta aktivt mot en mer demokratisk och rättvis värld. För att arbeta i riktning mot detta behöver barn också färdigheter eller kvaliteter av olika slag. Vid en analys av Europeiska läroplaner kan man se att det finns vissa färdigheter eller kvaliteter som representeras i alla läroplaner såsom: samarbetsförmåga, ansvarstagande, initiativförmåga, flexibilitet, reflekterad attityd, aktivt förhållningssätt, kommunikativ förmåga, problemlösningförmåga, kritiskt tänkande, kreativitet och att lära sig lära (EU, 1996). Detta är kvaliteter som man idag föreställer sig är nödvändiga för framtidens samhälle. Det räcker helt enkelt inte att vi lever i ett kunskapssamhälle med tillgång till mycket information, utan vi måste också kunna använda denna kunskap på kreativt sätt i samverkan om vi skall överleva (House of Monday Morgon, 1999).

Värden, förståelse och färdigheter, som alla är olika dimensioner i våra läroplaner, är sammanvävda i barns och ungas erfarenhetsvärld, där också fakta (information) och förtrogenhet bidrar till den komplexa helhet som människors kunskapsbildningsprocess utgör (Carlgren, 1994). Kunskap är aldrig neutral, utan skapas alltid i en relation mellan individen och hans eller hennes omvärld (Marton & Booth, 1997). Detta betyder att fem olika barn som ser samma TV-program eller hör samma saga, tolkar och gör mening av det de varit med om på olika sätt. De uppfattar med andra ord budskapet i programmet eller sagan på olika sätt (Pramling, Klerfelt & Asplund Carlsson, 1993). Om nu kunskapsbildning delvis är en subjektiv process hos varje individ, hur är det då möjligt att sträva mot ett gemensamt mål när det gäller internationalisering? Detta återkommer vi till.

Det vi i Sverige vill med nästa generation är väl just att barn skall ha förstått att vi lever i en global värld och att vad som händer i världen är

relaterat till oss alla, våra kunskaper såväl som våra värderingar, samt att de skall ha utvecklat kvaliteter som gör att de är förmögna att handla för en hållbar värld både när det gäller människor och natur. Om detta är fallet kan man utgå ifrån att barn behöver vara beredda att möta en framtid som vi idag inte vet något om, dvs. de måste ha utvecklat en beredskap att möta det okända.

- Nästa generation skall utvecklas både till att vara starka som individer och kunna arbeta för det kollektiva och globala.
- Nästa generation skall utvecklas till att kunna möta en okänd framtid, på grund av det de idag får med sig från familj, förskola och skola.
- Nästa generation skall omfattas av både en förståelse för det globala beroendet och åtagandet, och de värden som finns formulerade i våra läroplaner.

Barn lever i ett globalt samhälle

Påståendet, att barn lever i ett globalt samhälle, utgår här från tre olika aspekter; dels att barn omfattas av internationella riktlinjer eller strävanden (Rönqvist, 1990), dels av att "världen" finns i deras vardag, inte minst via media och leksaker, samt också genom de erfarenheter av mångkultur som många barn dagligen möter.

Även om barnkonventionen också täcker in rättigheter som har med försörjning och skydd att göra, så kan man nog hävda att rättigheter att delta är det som framstår som mest kontroversiellt i världen och svårast att göra bruk av i barns vardag (Smith, m.fl., 2000). Läroplanerna sätter strålkastarljuset på barns delaktighet i sitt eget lärande, samtidigt som rapport efter rapport pekar på just bristen av delaktighet för barnen i dagens skola (SOU 1997:121; Skolverket, 1999). Men kanske skall man betänka att, hur man ser på delaktighet för barn från förskoleåldern och genom grundskolan, bygger på kunskapsyn och barnsyn mer generellt. Vad tror vi små barn är kompetenta att klara av?

Som svar på detta kan man väl säga att vår tids barn anses i teorier vara kompetenta på så sätt att alla har en potential att utvecklas och lära sig (Sommer, 1997), medan man i praktiken ofta tänker på barn som omogna och ännu inte färdiga för olika uppgifter (Pramling Samuelsson & Mauritzson, 1997). Men hur de utvecklas och lär sig är nära relaterat till både vuxnas tilltro till och möte med barnen. I den miljö barn lever utvecklar de en stark känsla för värden och förståelse för olika saker. Vi kan i Lindahls (1996) studie se hur små barn blir delaktiga i andra barns emotionella uttryck, dvs. de visar med hela sin kropp att de förstår att någon är ledsen när han eller hon gråter.

I boken "Även vi tänker" (Ganjbar & Stangvik, 2001) möter vi låg- och mellanstadieelever som skriver om vad de tycker är viktigt att bevara eller förändra i samhället. Maria Ujj (10 år) skriver om barnarbetet:

När man går till McDonalds och köper Happy Meal, då får man ju en leksak. Tänk om det är barn som gjort dem i andra länder. I så fall vill jag ha slut på det." (s. 21)

Rebecka (9 år) skriver:

I Sverige får man inte slå barn. Jag vill att det ska vara så i alla länder. (s. 103)

Och slutligen skriver Jessica Tennhagen (10 år) om hur man kan råda bot på barnens fattigdom:

Det viktigaste är att barnen får gå i skolan och lära sig läsa och skriva. Då blir de medvetna om och kan läsa barnkonventionen. Det måste finnas vuxna i varje land som ser till att konventionen följs. (s. 63)

Detta ger en bild av att barn redan i förskolan och skolans lägre åldrar har en medvetenhet om vad delaktighet innebär och att barn redan på låg- och mellanstadiet är medvetna om både barnkonventionen och om andra barns situation i världen. De två olika studierna ovan, utgör exempel på vad globalisering kan innebära i åldern tre till tolv år. I förskolan handlar det mest om barnens egna erfarenheter och vardag, medan skolbarnen kan kliva ur sin levda värld och förstå andras om de får möjlighet till detta.

Pedagogik är som politik en balansgång mellan det individuella och det kollektiva, och med detta kan man säga att redan förskolan ger förutsättningar för att arbeta med båda delarna och i relation till vartannat. Förskolan är det första offentliga rummet för ett litet barn, där olikheter och mångfald kan bli till en källa för utveckling och lärande. Bara det faktum att man är delaktig i en förskolegrupp skapar ju förutsättningar för det lilla barnet att möta olikheter, lära sig om likheter och värden etc.

Eva Johansson (1999) har i sin studie visat hur barn mellan ett och tre år strider för rättigheter i förskolan. De kämpar för rätt till sakerna och till att dela världar med andra barn. I förskolan är tingen allas, något som barn uppfattar väldigt snart när de börjar förskolan. Det som också tycks vara en kod i förskolan är att den som har en sak har rätten till denna, men konflikter uppstår när ett barns rätt möter andra barns rätt, t.ex. när ett barn tillfälligt ställt ifrån sig en bil, men fortfarande betraktar den som sin medan något annat barn uppfattar, att nu håller ju ingen i den så nu får man ta den. Hur hanterar vuxna denna typ av konflikter? Ofta frågar man: "Vem hade den först", ett värde som man kan fundera över om det alltid skall råda? Små barn tycks ha ett intuitivt rättstänkande. Personliga saker, verkar små barn uppfatta att man har absolut rätt till, dvs. äganderätten är överordnat brukarrätten. Normerna som gäller förefaller enligt Johansson vara: 1) kontroll, dvs. den har rätt som är aktiv med något, 2) tid, dvs. att vara först betyder att man har rätt till sakerna och 3) styrka, dvs. om man har fysisk eller psykisk styrka så kan man ta sig rätten. Detta betyder att riktigt små barns agerande och samspel med såväl andra barn som vuxna i förskolan lägger en grund för barns normer och värden. Barns lek i förskolan blir en fråga om existens i form av egen rättighet och delade rättigheter i ett kollektiv. Det är i dessa möten som förståelsen växer sig stark. Då behövas de vuxna, vuxna som tänkt igenom vilka värden som är viktiga att stödja i relation till de mål och intentioner som läroplaner anger.

Många barn redan i förskolan vistas också idag i grupper som har barn med många olika etniska ursprung och andra hemspråk än svenska. Något som inte alltid är påtagligt för barn eller snarare något som de tar för givet och inte funderar över. Detta kan man använda sig av som lärare för att just göra mångfalden och olikheter i relation till gemensamma värden synliga. Men olikheter och likheter handlar inte endast om det fysiskt synbara eller språk, utan också om olika erfarenheter och sätt att tänka.

Alla barn har prylar och kläder av olika slag, som ofta är tillverkade eller utvecklade i andra länder, något som man kan göra synligt för barn. Barn använder dataspel av olika slag från olika länder. Vad är det dessa förmedlar av värden och attityder. De äter olika slags mat som har sitt ursprung från andra länder. Hur många barn vet t.ex. idag att pizza har sitt ursprung i Italien? Nej, för många är detta en självklar svensk rätt! Barn har också världen in i vardagsrummet via TV. Många barn reser idag på semester till andra länder eller har släktingar där som de besöker. Allt detta och säkert mycket annat ger barn erfarenheter som förblir självklara och oreflekterade om man inte riktar barns uppmärksamhet på det och reflektera över det. Vissa av dessa erfarenheter är positiva, andra är negativa, men det viktiga är att rikta strålkastarljuset mot mångfald och prata om detta i relation till värden utan att moralisera. Detta kan antagligen hjälpa barn att se den globala värld som vi lever i. Man måste nämligen först se och erfara specifika aspekter relaterade till globalisering innan man kan värdera dessa, även om det i vardagen är sammantrasslat.

Ytterligare en aspekt av det globala, som har konsekvenser för vår överlevnad är miljön, eller ”det hållbara samhällets fortbestånd”. Detta är förvisso också ett innehåll som man kan börja i det lilla med förskolebarnet för att gradvis utveckla en djupare och mer komplex förståelse över tid (Sjöberg, 2000). Även denna aspekt, som vid första påseende kan te sig som naturvetenskap, är ju i praktiken sammanlänkat med rättvisa och demokrati.

Tingen, naturen och mänskliga värden, är alla aspekter av förskole- och skolbarns levda värld, som finns i deras vardagliga liv och som har konsekvenser för det globala perspektivet. Det är naturligtvis detta man måste arbeta med i första hand i dessa åldrar, dvs. att göra omvärlden mer synlig och greppbar för barnen.

- Att lära sig om det globala och utveckla värden i relation till detta innebär att man måste arbeta med det som finns i barnets omedelbara omgivning, i första hand, och framför allt med förskolebarnen.
- Med alla barn måste man utgå från deras erfarenhetsvärld och sätt att tänka.

Vad krävs det för att barn skall utveckla ett intresse för det globala?

Det livslånga lärandet har förvisso startat långt före tre års ålder, som är den ålder som i detta kapitel utgör början. Men låt oss likväl här fokusera förskolebarnet och hans eller hennes förståelse för sin omvärld. Begreppen ”barns livsvärld” och ”barns levda värld” blir centrala när man tänker på denna åldersgrupp (Johansson, 1999; Hundeide 1989). Barn erfar med hela kroppen. De är sociala, emotionella och tänkande individer samtidigt. Individer som agerar (i språk och handling) utifrån hur de erfar, förstår, tänker om eller urskiljer ett fenomen eller en företeelse (Pramling, 1994). Hundeide, (1989) talar om barns värld som att de deltar i ett drama där massor av olika saker bidrar till eller hindrar barn i deras agerande. Hur ser det känslomässiga klimatet ut? Hur ser de sociala relationerna och rollerna ut? Vad är i fokus av intresse? etc. Alla dessa aspekter påverkar både hur barnet uppfattar något och själv agerar.

I denna komplexa lärandemiljö är barnet, andra barn och pedagogerna också delaktiga. Själva lärandesammanhanget utgör en del av lärandet (Säljö, 2000). Kanske kan man uttrycka det så att form och innehåll är sammanvävt för små barn. Det blir på så sätt lika väsentligt vad man fokuserar barns medvetande eller uppmärksamhet mot (objektet) som hur lärandet gestaltas för och med barnen (akten) (Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson, manus). Detta betyder att när man som pedagog arbetar med ett innehåll som globalisering så måste barn både möta de värden man vill förmedla och göras uppmärksamma på dem genom att de görs till föremål för kommunikation och reflektion.

När det gäller förskolebarn så handlar globalisering om värden tillsammans med en insikt om olika fenomen. Värden finns ju väl formulerade både i barnkonventionen och i våra läroplaner, varför jag här väljer att istället diskutera olikheter och likheter som grund för förståelse.

Men först något om skolbarnens värld och lärandemöjligheter. Allt det som sagts om förskolebarn gäller naturligtvis till viss del också för skolbarn, även om de med stigande ålder blir allt mer förmögna att skilja på form och innehåll, även om jag menar att detta har betydelse för lärande i alla åldrar. Äldre barn kan förvisso också reflektera över information som de inte själva har erfarenhet av på ett annat sätt än förskolebarn, även om också äldre barn har sina personliga erfarenheter som grund för hur de tolkar och förstår något. Alla barn kan bara skapa mening utifrån den tidigare levda och upplevda världen.

David Feldman (1980, 1986) visar i sina studier av ”överbegåvade barn” att det inte räcker att barn är intelligenta för att de skall utveckla en stor talang, utan för att deras talang skall utvecklas så krävs också att det finns någon som

ser deras förmåga och att det finns en framstående pedagog inom det fält som begåvningen framstår inom. Vad betyder detta för alla våra barn och ungdomar i våra förskolor och skolor? Kanske kan man våga påstå att alla barn har ett medfött intresse för sin omvärld (såväl ting som människor) och att alla barn har en kompetens att utveckla sin förståelse för denna omvärld. Men självklart kräver detta vuxna som är intresserade av barns värld, dvs. som försöker ta barns perspektiv och se världen som den framstår för dem (Doverborg & Pramling, 2000). Det kräver också vuxna som fascinerats av barns värld och är villiga att engagera sig i denna. Men framför allt kräver det vuxna som är villiga att hjälpa barn att utvidga sin förståelse genom att de utmana dem på olika sätt.

- För att barn skall utveckla ett intresse för det globala krävs det vuxna som är intresserade, engagerade, gör barn delaktiga och riktar barns uppmärksamhet mot specifika aspekter som kan fånga barn.

Variation – Lärandets källa!

Ference Marton (1999) hävdar att ju mindre vi vet om hur barns framtid kommer att se ut, desto mer variation behöver barn erfara. Detta betyder inte att barn behöver erfara så mycket som möjligt, men att barns förståelse är relaterad till variation snarare än repetition, även om det finns drag av repetition i variationen. Bowden och Marton (1998, s. 24) talar om lärande som en fråga om att förbereda barn för det okända (framtiden) genom att använda det som är känt (nuvarande kunskap).

Det slags lärande som vi är intresserade av är lärande som innebär att den lärande utvecklar förmågor att se och erfara situationer eller företeelser på ett särskilt sätt. I varje enskild situation eller företeelse är det möjligt att identifiera ett begränsat antal karaktäristiskt olika sätt på vilket situationen eller företeelsen kan erfaras. Skillnaderna mellan olika sätt att se en specifik företeelse (eller speciell kategori av situationer) kan förstås i termer av kritiska aspekter som definierar företeelsen (eller situationen) som erfaren. För varje företeelse finns ett begränsat antal kritiska aspekter som kan urskiljas och fokuseras samtidigt. Skillnaderna i hur varje företeelse erfars reflekterar skillnaderna i vilka kritiska aspekter som urskiljs och fokuseras samtidigt (min översättning)

Ett barn urskiljer alltid något i varje situation och detta urskiljande emanerar ur erfandet av variationen – eller, med andra ord, ett barn kan inte urskilja det som inte varierar. Herakleitos påstod att man inte kan bada i samma flod två gånger eftersom vattenmassorna alltid flyter. Denna idé gäller också barns lärande. De befinner sig aldrig i samma lärandesituation två gånger eftersom tiden går och nya erfarenheter kommer. Enligt Bowden och Marton (1998) är överföring, vilket är ett vanligt begrepp inom inlärningsforskningen ett överflödigt begrepp, eftersom allt en individ lär måste vara användbart i andra situationer. Man kan aldrig återskapa en situation där barnet lär något för första gången. Överföring är en del av varje lärandemoment, vilket gör att överföring snarare är en fråga om att lära. Detta leder till frågan: Vad är det barnet skall ha lärt för att det skall bli möjligt att han eller hon skall kunna hantera nya situationer?

Lärandets källa är, enligt Marton och Pang (manus) urskiljning, samtidigt och variation av kritiska lärandeaspekter. Marton (1999) beskriver en engelsk studie av John Fazey där barn har övat att kasta boll i en korg. En grupp barn deltog genom att öva på ett sätt, med samma boll och från samma avstånd till korgen. I den andra gruppen varierade flera faktorer. Barnen fick bollar av olika storlek och tyngd och avstånd och vilkel till korgen varierades också. Den senare gruppen barn blev mycket skickligare i att kasta boll mot ett specifikt mål.

Vi kan här se hur kritiska aspekter av lärandet består i att urskilja kastandet av en boll mot ett mål, från handlingen av att kasta en boll generellt, och

delvis samtidigt vara medveten om hur man erfår variationen av kastandet genom att det sker från olika vinklar och avstånd och på olika villkor. Att utveckla färdigheter i att kasta en boll mot ett mål kräver att man samtidigt är medveten om och tar alla aspekter i beaktande vid kastandet.

Jaana Valsiner (1991) har beskrivit hur människor i barns miljö varierar sina sätt att möta barnet i till synes likadana situationer. Han visar också att en och samma människa agerar på olika sätt tillsammans med barnet i en och samma situation som inträffar regelbundet. Ett exempel på detta kan vara huruvida barn tillåts använda ett specifikt objekt, som till exempel böcker, i sin lek. Kanske mamman uppmuntrar denna idé medan pappan säger nej. Farmor, som ofta ser efter barnet, menar att barnet kan använda vissa böcker men inte andra. Men en och samma person agerar också olika vid olika tillfällen i till synes liknande situationer. Återigen, vid ett annat tillfälle är mamman trött och säger nej, när barnet frågar, medan pappan som noterat att mamman låter barnet använda böckerna till lek blir ambivalent och låter barnet leka med böckerna ibland och ibland inte. Detta motsägelsefulla budskap borde väl göra ett barn konfunderat, men Valsiner hävdar att det inte är så, utan snarare tvärt om – barnet utvecklas tack vare den variation det möter. Studier visar också att små barn som söker lösa olika problem spontant varierar sina strategier (Lindahl, 1996). Man kan säga att barns spontana lärandestrategier och deras erfarenhet varierar – i deras omedelbara omgivning så väl som i interaktion med andra människor.

Med utgångspunkt i idén om variation som lärandets källa har flera olika utvecklingsprojekt genomförts (Doverborg & Pramling, 1995; Doverborg & Pramling Samuelsson, 1999a, 1999b; Pramling, 1988, 1994). Här har variationen i barns sätt att tänka om olika fenomen utgjort innehållet i lärandeprocessen. Ett exempel kan vara när barn arbetar med "samhällets utveckling". Barn uppmanas att rita bilder av hur de tror att människor har bott från den tid då man bodde i grottor tills idag när de själva bor i moderna hus. Alla barnens olika förslag diskuterades och jämfördes. På detta sätt blev variationen en utmaning för barnen, dels genom att helheten (alla barns idéer) är så mycket större än något enskilt barns tankevärld, men också genom att mångfalden av perspektiv bidrar till att barns egna sätt att tänka sätts i relation till andras. Barnen i denna förskolegrupp var vida överlägsna barnen i en jämförelsegrupp, som hade arbetat mer traditionellt, när de senare fick tala om skillnaden mellan förr och nu utifrån olika bilder. Många av barnen i försöksgruppen hade förstått att människor på olika sätt har utvecklat samhället, det vill säga, samhället som kulturellt fenomen har framstått för dessa barn

- något som ingalunda är självklart i dessa åldrar.
- Barn lär bäst genom att de arbetar i en pedagogisk verksamhet som bygger på variation och mångfald, snarare än repetition och upprepning.
- Urskiljning, samtidighet och variation av kritiska lärandeaspekter måste fokuseras!

Vad säger oss ett variationsperspektiv med avseende på förståelse av det globala?

Lärandets vad- och hur aspekter, dvs. vad barn och ungdom skall lära sig och hur detta går till är nära relaterat till vad man betraktar som lärande. I det perspektiv som här argumenteras för och som är relaterat till variations-teori blir lärande en fråga om att skapa mening, något som jag menar barn också sysslar med när de leker. Ett lustfyllt lärande och en lek där barn lär sig är två dimensioner av samma sak (Johansson & Pramling Samuelsson, manus).

Skapa mening innebär att något i omvärlden framstår för barnet på ett kvalitativt nytt sätt, något som har konsekvenser för hur barnet agerar i tanke och handling, dvs. hur det relaterar sig till sin omgivning. Låt oss använda oss av en studie av Sheridan och Pramling Samuelsson (2001) om barns delaktig-

het för att illustrera detta. På frågan vad det betyder att bestämma i förskolan bland en grupp 5-åringar, menar vissa barn att det betyder "att göra det man själv vill", andra menar att det handlar om "att tillåta eller förbjuda", "att utöva makt", "att komma på något (tänka ut något)", samt "att göra det som majoriteten vill". Det som här visar sig är fem olika perspektiv på vad det innebär att bestämma i förskolan, eller om man så vill fem kvalitativt olika sätt att förstå vad bestämmande kan innebära för barn i denna ålder. Barnen som ger uttryck för att bestämma är att göra det majoriteten vill, kommer från en förskola som med extern utvärdering bedömts ha väldigt hög kvalitet. Utifrån detta kan man anta att de i denna förskola specifikt arbetat med barns delaktighet på ett sätt som gjort att de utvecklat en ganska avancerad föresällning för sin ålder.

I en annan studie jämfördes ungdomar från några skolor i Sverige med ungdomar från Litauen med avseende på hur de tänkte om demokrati i skolan. De sätt att tänka som ungdomarna ger uttryck för är "att bli rättvist behandlade", "att vara delaktig", "att ha frihet" och "att få en bra utbildning" (Jonyniene & Pramling Samuelsson, 2000). Den största skillnaden mellan litauiska och svenska ungdomars sätt att tänka om demokrati ligger å ena sidan i att de litauiska ungdomarna ser det som viktigast att de får en bra utbildning, något som de flesta svenska barn bara tar för givet och inte nämner. Å andra sidan är det nästan inga ungdomar från Litauen som nämner delaktighet, som en viktig aspekt av demokrati i skolan.

Med detta kan man säga att både femåringarna i olika förskolor och tonåringarna i svensk och litauisk skola ger uttryck för olika sätt att tänka om demokrati, eller någon aspekt av detta. Barnen och ungdomarna har levt i olika världar och därmed framträder det i deras medvetande på olika sätt – de har skapat olika innebörder i fenomenet demokrati. Detta betyder att de har lärt sig att uppfatta relationer i sin omvärld på olika sätt.

Detta leder tankarna mot, att i en förståelse för det globala måste det finnas ett tydligt innehåll, inte minst genom att läraren hela tiden är medveten om vad det är barnet eller ungdomen skall lära sig. Detta innehåll utgörs alltså av kritiska aspekter av något fenomen inom globaliseringen. Vad man strävar mot att utveckla måste alltså finnas både i lärarens och barnens medvetande. Här handlar det mycket om att hjälpa barn att rikta deras uppmärksamhet mot någon centralt dimension inom globaliseringen (Alexandersson, 1994), även om denna måste vara förankrad i barns levda värld. Att lära sig om demokrati är alltså att förändra eller utvidga sitt perspektiv, se nya dimensioner eller skapa en mer komplex förståelse.

Från ett variationsteoretiskt perspektiv betyder detta att det innehåll som fokuseras och görs till föremål för uppmärksamhet och reflektion kommer att framstå som relevant för barnet (Marton & Booth, 1997), dvs. något som framstår som viktigt. Katz och Chard (1993) kallar detta för att barn utvecklar "lärande-dispositioner", dvs. vanor som skapar motivation och villighet att fokusera något specifikt. Magaret Carr (2001, s. 21, min översättning) definierar det som "situerade lärandestrategier samt motivation – deltagande repertoarer från vilka ett lärande barn känner igen, väljer ut, redigerar, svarar på, tar avstånd från, letar efter och konstruerar lärande tillfällen". Sammanfattningsvis kan detta ses som tankevanor vilka utgör grunden för att agerar på olika sätt i olika situationer.

Lärandet konstitueras i sociala, kulturella erfarenheter som barn är delaktiga i, vilket betyder att barns erfarenheter blir viktigare än barns ålder, även om det förvisso finns biologiska förutsättningar som skiljer mellan en 3-åring och en 10-åring. Då blir kommunikationen och samverkan mellan människor centralt och viktigt. Barn lär sig i samverkan med andra barn och då spelar kommunikation och sätt att tänka stor roll (Williams, 2001). Relationerna och miljön blir också avgörande för barns lärande, mer än barnet som individ (Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson, manus). Och sist men inte minst spelar de förväntningar eller antaganden som den vuxna har en stor roll (Hundeide, 1999).

Att arbeta med variation betyder alltså att man måste fokusera något specifikt – en förståelse av något, exempelvis ”barns olika uppväxt och lärande”, låta barn möta detta innehåll på en variation av olika sätt. Detta kan vara genom att barn ritar eller skriver om sina erfarenheter, ser filmer, läser böcker, hör folk berätta, går på teater, dramatiserar själva etc. Media eller kunskapskällor eller uttrycksmedel kan variera i oändlighet, men minst lika viktigt är variationen av sätt att tänka som barnen ger uttryck för när de har sett en film, läst en berättelse osv.

Läraren har här en viktig roll i barns lärande, just genom att göra mångfalden i form av olikheter och likheter synlig för barnen själva. Detta hjälper barn att anlägga ett metakognitivt sätt att tänka, dvs. tänka över hur de själva tänker om ett visst innehåll, något som är invävt i en variationsteoretisk ansats, men något som också oändligt mycket forskning visat vara en nyckelfaktor vid lärandet (Brown, 1980, 1985; Pramling, 1983, 1986, 1988, 1994).

- Det handlar om ett målmedvetet arbete, där barn och vuxna delar riktningen.
- Det handlar vidare om att låta barn tidigt möta en variation av sätt att tänka för att de skall utveckla en förståelse för andras sätt att tänka.
- Därmed kan en ödmjukhet inför andra människors perspektiv utvecklas.

Mötet mellan barn och lärare

Vad är det då som krävs av lärare för att arbeta med globalisering i förskola och skola och hur skall de så viktiga mötena komma till stånd?

Eftersom globaliseringen och en rättvisare värld handlar om värden blir de också en del av människans identitet. Något som gör att det blir svårt för många. I projektet ”Barn och livsfrågor” (Pramling, Davidsson, Fors & Johansson, 1995), arbetade man med studerande på förskollärarutbildningen under ett par år genom att specifikt rikta deras uppmärksamhet på dessa frågor och genom att använda mångfald och variation som en strategi för lärandet. Projektet började med att samtliga studenter intervjuades. Det dominerande perspektivet då var att man inte skulle påverka barn om etiska frågor. Detta menade man att barnens föräldrar hade ensamrätten till. Däremot levde man i en föreställning om att om barn frågade så skulle man berätta vad man själv trodde och tänkte, t.ex. om döden. Men man skulle också vara noga med att säga ”jag tror så” och att ”andra kan tro på något annat sätt”. Det intressanta var att under tiden som de studerande konfronterades med variationen av sätt att tänka både i deras egen vuxengrupp och i barns olika erfarenhetsvärldar så förändrades deras perspektiv. I slutet av projektet gav de allra flesta uttryck för att man måste möta barns livsfrågor och etiska frågor på samma sätt som alla andra innehåll i verksamheten, dvs. barn behöver bemötas både känslomässigt och tankemässigt. Detta betyder att både den psykologiska dimensionen av att man delar världar känslomässigt och att man har ett didaktiskt perspektiv och vill att barn skall utmanas att gå vidare i sina tankar och sin utveckling är närvarande i hur de tänker om dessa frågor.

För att vara närvarande ”här och nu” i barns värld krävs både att man är medveten om sina egna sätt att tänka och värdera, men också veta vartåt man skall, dvs. vad det är för mål som man skall sträva mot. Kanske kan man också uttrycka det som att man både är medveten om sig själv och sina brister och tillgångar, men också om samhällsuppdraget. Och som den tredje aspekten, vara inställd på och intresserad av barns meningsskapande och hur detta kommer till uttryck i deras lek och lärande i vardagen. Detta betyder att hela barns erfarenhetsvärld finns här och nu i varje situation och utan en vilja att som lärare möta detta så blir det svårt att komma framåt och vidga barns horisonter. Om barnet känner sig förstådd blir det mer villigt att också försöka att förstå andra.

Hundeide (1999) talar om tre dialoger som avgörande för barns utveckling och lärande:

1. den emotionella,
2. den utmanande och utvidgande,
3. den reglerande och handledande.

Alla tre dimensionerna måste ingå i en bra lärande- och utvecklingsmiljö. I denna dialog ligger ett stort ansvar hos vuxna att ge barn förutsättningar att utveckla sin förmåga att argumentera och våga stå för sina åsikter. Det är först då det kan bli möten mellan olikheter, när åsikter eller sätt att tänka görs synliga och tydliga. Att stå för sina åsikter och ta ställning kräver att man har ett språk i kombination med ett mod, två viktiga aspekter som man måste odla tidigt i livet. Dialogen handlar också om att ge barn förutsättningar att ställa genuina frågor och våga söka svar. Det gäller ju att inte glömma att vi lever i ett föränderligt samhälle och det som vi har som vision idag har förmodligen förändrats om några år.

Avslutningsvis kan man fråga sig hur ser möten ut idag och vad kan man önska sig av framtiden. Jag träffar ibland på pedagoger som antingen säger ”i vår barngrupp är det mångfald” eller ”i vår grupp finns ingen mångfald”, två till synes motstridiga men kanske sanna perspektiv. Båda perspektiven följs oftast av påståendet att vi inte behöver göra något speciellt för att visa på variationen. I första fallet tar man för givet att barn ser och accepterar mångfalden och att detta är oproblematiskt. I det senare fallet menar man ofta att barn som inte konfronteras med olikheter heller inte utvecklar någon negativ värdering av olikheter. Men detta är lika feltänkt som inom koranskolan i Afghanistan.

Att leva i en förgivettagen miljö ger inte barn någon speciellt bra grund för lärande. Det är istället, att göra barns och ungas erfarenhetsvärld mer synlig och begriplig – genom att sätta ord på denna – som förutsättningen skapas för en global förståelse som tar sin utgångspunkt i det konkreta, kända och nära.

- Det man vill att barn skall lära sig måste görs synligt och till föremål för reflektion.
- Detta lärande sker i nära möten mellan såväl lärare och barn som mellan barn.
- Det handlar framför allt om att möta barns erfarenhetsvärldar

Referenser

- Alexandersson, M. (1994). *Metod och medvetande*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Brown, A. (1980). Metacognitive development and reading. In J. Spiro, B. Bruce, & W. Brewer (Eds.), *Theoretical issues in reading comprehension* (pp. 453–481). Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates.
- Brown, A. (1985). Teaching students to think as they read: Implications for curriculum reform. Paper presented at the American Educational Research Association, Washington, D.C.
- Bowden, J. & Marton, F. (1998). *The University of Learning: Beyond quality and competence*. London: Kogan Page.
- Carlgren, I. (1994). *Kunskap och lärande, bildning och kunskap*. Särtryck ur *Skola för bildning*. Stockholm: Liber distribution.
- Carr, M. (2001). *Assessment in Early Childhood Settings*. London: Paul Chapman.
- Council for Cultural Co-operation. (1996). *Strasbourg: Council of Europe education committee*.

- Doverborg, E. & Pramling, I. (1995). *Mångfaldens pedagogiska möjligheter*. Stockholm: Liber.
- Doverborg, E. & Pramling Samuelsson, I. (1999a). *Förskolebarn i matematikens värld*. Stockholm: Liber.
- Doverborg, E. & Pramling Samuelsson, I. (1999b). Hästar och äpplen i ett didaktiskt perspektiv. Om begynnande förståelse för grundläggande matematik. *Didaktisk Tidskrift*, 9 (4), 337–378.
- Doverborg, E. & Pramling Samuelsson, I. (2000). To develop young children's conceptions of numbers. *Early Child Development and Care*, Vol. 162.
- Feldman, D. H. (1980). *Beyond universals in cognitive development*. New Jersey: Ablex.
- Feldman, D. H. (1986). *Nature's Gambit*. New York: Basic Books Publishers.
- Ganjbar, H & Stangvik, L. (2001). *Även vi tänker*. Göteborg: Kompendiet.
- Hundeide, K. (1989). *Barns livsverden*. Oslo: Kappelens Forlag.
- Hundeide, K. (1999). From early interaction to class-room communication. University of Oslo, draft 17/6.
- House of Mandag Morgon. (1999). Next Generation Forum. Köpenhamn: <http://www.nextgenerationforum.org>.
- Johansson, E. (1999). *Etik i små barns värld. Om värden och normer bland de yngsta barnen i förskolan*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Johansson, E. & Pramling Samuelsson, I. (submitted). Måltidssituationens möjligheter. -omsorg som en aspekt av förskolepedagogiken.
- Jonyniene, Z. & Pramling Samuelsson, I. (2000). Swedish and Lithuanian Students' Experience of Their Rights. *Child and Youth Care Forum*. Vol. 28, No 6.
- Katz, L. & Chard, S. (1993). *Engaging Children's Minds. The project approach*. Norwood, NJ: Ablex.
- Lindahl, M. (1996). *Inläring och erfarenhet. Ettåringars möte med förskolans värld*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Marton, F. (1999). Variatio est mater studiorum. Paper presenterat vid the 8th European Conference for Learning and Instruction, Göteborg, 24–28 augusti.
- Marton, F. & Booth, S. (1997). *Learning and Awareness*. Mahwah, NJ: Laurence Earlbaum Ass.
- Marton, F. & Pang, M. F. (manus). Two faces of variation.
- Pramling, I. (1983). *The child's conception of learning*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Pramling, I. (1986). Vad är metakognition? Publikation nr. 7 från Institutionen för pedagogik. Göteborgs universitet.
- Pramling, I. (1988). *Att lära barn lära*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Pramling, I. (1994). *Kunnandets grunder. Prövning av en fenomenografisk ansats till att utveckla barns sätt att uppfatta sin omvärld*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Pramling Samuelsson, I. & Asplund Carlsson, M. (Manus). Det lärande barnet – på väg mot en teori.
- Pramling, I., Davidsson, B., Fors, B. & Johansson, E. (1995). *Barns och livsfrågor. Ett didaktiskt försök med blivande förskollärare. Rapport nr. 10 från Institutionen för metodik i lärarutbildningen, Göteborgs universitet*.

- Pramling, I., Klerfelt, A. & Asplund Carlsson, M. (1993). *Lära av sagan*. Lund: Studentlitteratur
- Pramling Samuelsson, I. & Mauritzson, U. (1997). *Att lära som sexåring*. Stockholm: Fritzes.
- Rönqvist, A. (1990). *Mänskliga rättigheter. Konventionen om barn rättigheter*. Stockholm: Utrikesdepartementet.
- Sheridan, S. & Pramling Samuelsson, I. (Manus). A study of children's conceptions of participation and influence in preschool. A perspective on pedagogical quality.
- Sjøberg, S. (2000). *Naturvetenskap som allmänbildning*. Lund: Studentlitteratur.
- Skolverket. (1999). *Kvalitetsgranskning och tillsyn 1999*. Stockholm: Liber.
- Smith, A., Gollop, M., Marshall, K. & Narin, K. (2000). *Advocating for children. International perspectives on children's rights*. Otago: University of Otago press.
- Sommer, D. (1997). *Barndomspsykologi. Utveckling i en förändrad värld*. Stockholm: Runa.
- SOU. (1997:121). *Skolfrågor. Om skola i en ny tid. Slutbetänkande av Skolkommittén*. Stockholm: Fritzes.
- Säljö, R. (2000). *Lärande i praktiken. Kultur, kommunikation och tänkandets redskap*. Stockholm: Prisma.
- Utbildningsradion. (1992). *Sjuåringar i olika länder*. Film.
- Utbildningsdepartementet. (1998a). *Lpfö 98. Läroplan för förskolan*. Stockholm: Fritzes
- Utbildningsdepartementet. (1998b). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet. Lpo 94 – anpassad till att också omfatta förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Fritzes.
- Valsiner, J. (1991). *Culture and the Development of Children's Actions*. New York: John Wiley & Sons.
- Williams, P. (2001). *Barn lär av varandra. Samlärande i förskola och skola*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Bilaga 2:

Vad lärare tänker om barns attityder till internatilisering

En sammanställning av intervjuer och fokusgrupper med förskole-, lågstadie- och mellanstadielärare. Av Kairos Future AB, December 2001, Ola Larsson och Johanna Lauren

Förord

Den här rapporten är resultatet av en kvalitativ undersökning kring barns och elevers attityder till internationella frågor. Undersökningen baseras på förskola-, lågstadie- och mellanstadielärares bild av hur verkligheten ser ut, och bygger framför allt på gruppintervjuer, så kallade fokusgrupper, men också på djupintervjuer. Studien har genomförts av Ola Larsson och Johanna Laurent, Kairos Future AB. Sida har finansierat studien och deltagit genom en referensgrupp som har bidragit med värdefull hjälp.

Vi vill tacka alla de fantastiskt engagerade lärare som bidragit med sin tid och värdefulla synpunkter i intervjuer och fokusgrupper. Vi vill rikta ett särskilt tack till lärarna Ulla Bric och Maj Stoddard som har bidragit med ett ovärderligt engagemang och kloka tankar. Vi vill också tacka våra kollegor på Kairos Future AB för all hjälp med att identifiera lärare till fokusgrupperna.

Ola Larsson & Johanna Laurent
Stockholm i december 2001

Sammanfattning

Denna rapport är ett resultat av en Sidafinansierad undersökning om vad lärare tänker om barns attityder till internationalisering. Syftet med rapporten är att ge en bild av barns medvetenhet och attityder till internationalisering. Den ska också ge en bild av hur barn påverkas av olika typer av information och vad som skapar bestående intryck och eventuellt attityder. Till sist syftar rapporten till att ge insikter i hur lärare i praktiken arbetar med internationalisering i skolan.

Bilden av barns attityder har vi kartlagt genom att tillfråga lärare om deras erfarenheter kring våra frågeställningar. Undersökningen är av kvalitativ karaktär och har gjorts med hjälp av djupintervjuer och gruppsamtal, så kallade fokusgrupper.

För att svara på frågeställningen om vad barn har för attityder till internationalisering har vi ringat in tre frågeområden att arbeta utifrån; barns informations- och kunskapsinhämtning, barns medvetenhet och attityder till internationalisering och till sist lärare och läroplanen.

Barns informations- och kunskapsinhämtning

När det gäller barns informations- och kunskapsinhämtning är den allmängiltiga bilden bland de tillfrågade lärarna att föräldrar är den viktigaste påverkanskanalen för barn. De är avgörande för barns grundläggande värdegrund vilket i sin tur påverkar vilken information de tar in. En annan viktig påverkanskanal är TV. Barn tittar mycket på TV och influeras starkt av budskap härifrån. Kamrater är också en viktig påverkanskanal. I skolan är de oftast viktigare än lärare. De blir också allt viktigare ju äldre barnen blir.

Hemmiljön och föräldrars närvaro/engagemang har mycket stor betydelse för vilka kanaler barnen påverkas av och i hur stor utsträckning de påverkas. En schabloniserad bild som återkommit i studien är att barn från familjer som äter gemensam middag är mer välartikulerade, mer medvetna och har starkare attityder/värderingar med sig till skolan.

Den typ av information som barn enklast tar till sig är enkel, tydlig, berörande, positiv och på en nivå som barnen förstår. Bestående intryck och kunskap får barn framför allt när de själva är engagerade och upplever något på ett färgstarkt sätt.

Barns medvetenhet och attityder till internationalisering

Barnens medvetenhet om internationella frågor rör främst närliggande frågor och i mindre grad större och mer komplexa omvärldsfrågor. Lärarnas bild är att medvetenheten om internationella frågor har ökat över tiden. Detta i takt med samhällets internationalisering i stort. Ju äldre barnen är desto mer medvetna är dem, men närhetsperspektivet är viktigt för alla åldrar även om det självklart har olika innebörd för olika åldrar.

Barn i åldrarna 3–12 år har oftast empatisk förmåga men kan sällan förstå internationella orsakssamband. Kunskapen om Sidas frågor är mycket begränsad.

Barn i integrerade skolor är betydligt kunnigare om internationella frågor än barn i mindre integrerade skolor. De barn som har kamrater eller lärare med utländsk bakgrund får det internationella perspektivet mer som en naturlig del i sin vardag. Och den generella bilden är att barn som ser olikheter är mycket nyfikna på att veta mer. Det kan vara allt från hudfärg, till språkbrytning till nyfikenhet om mat, språk, lekar och sagor från andra kulturer.

Från låg- och mellanstadiet har barn attityder till internationella frågor. Barn i mellanstadiet visar tydliga tecken på positiva och negativa attityder. En del barn i förskolan visar också tecken på attityder. Men här upplever lärarna att de har med sig någon annans budskap.

Lärare om utbildning och läroplanen

De flesta lärare känner till att internationalisering är ett av fyra grundperspektiv i läroplanen och att det därmed ska genomsyra undervisningen. Men

tolkningarna om vad detta ska innebära är olika och det är inte alla som arbetar utifrån de fyra grundperspektiven. Det internationella perspektivet anses dock vara viktigt men svårt att omsätta i praktiken. De flesta gör sin egen tolkning och inkluderar internationella frågor i delar av undervisningen. En del arbetar på en mycket avancerad nivå och några gör det mycket sällan eller inte alls.

En majoritet av lärarna anser sig varken vara väl eller dåligt förberedda för att arbeta med internationalisering i undervisningen. De som anser sig vara väl förberedda har ofta ett mycket starkt personligt engagemang för internationella frågor.

Många lärare efterlyser bättre utbildning, fortbildning och konkret stöd för att kunna integrera internationaliseringsperspektivet i all undervisning. Och trots att skolan och lärarna inte hör till de kanaler som lärarna anser påverkar barn mest menar de ändå att de är lämpade och bör arbeta med denna typ av frågor. Detta bland annat eftersom de har pedagogiken och kan stå för ett fördomsfritt klimat och en öppen dialog. Sida uppmanas av många lärare att aktivt stödja dem i deras arbete.

Innehållsförteckning

1. Inledning	44
2. Barns informations- och kunskapsinhämtning	45
3. Barns medvetenhet och attityder till internationalisering	48
4. Lärare om läroplanen och undervisning	52
5. Rekommendationer	55
Appendix: Deltagande lärare	57

1. Inledning

Detta är en Sida-initierad undersökning om vad lärare tänker om barns attityder till internationalisering. Syftet med studien är att kvalitativt undersöka barns attityder och hur barn formar sina attityder. Fokus för studien är tre områden: Barns informations- och kunskapsinhämtning, barns kännedom om internationalisering och hur lärare arbetar i praktiken. Studien är en indirekt undersökning av barn via deras lärare.

Bakgrund

Av regleringsbrevet för 2001 framgår att målet för Sidas informationsverksamhet är att öka intresset för och kunskapen om utvecklingssamarbete samt att främja debatt om utvecklingsfrågor. I läroplanen för grundskolan framgår att det internationella perspektivet är viktigt för att kunna se den egna verkligheten i ett globalt sammanhang, skapa internationell solidaritet samt förbereda för ett samhälle med täta kontakter över kultur- och nationsgränser.

Sidas informationsavdelning har sedan 1995 inte haft barn i åldrarna 3–12 år som prioriterad målgrupp för sin verksamhet. Det är emellertid under barn- och ungdomsåren som grundläggande attityder och värderingar bildas. Stora förändringar har dessutom genomsyrat samhällsutvecklingen sedan 1995, inte minst på IT-området och genom det ökade informationsflödet. I Informationsavdelningens verksamhetsplanering för 2001 prioriteras därför även barn i åldrarna 3–12 år.

Sida har därför genomfört en förstudie kring barn i åldrarna 3–12 år. Denna förstudie kommer att utgöra ett underlag för en övergripande barn- och ungdomsstrategi för år 2002 och framåt. Förstudien ska också kunna tjäna som underlag inför överläggningar med de enskilda organisationer som mottar informationsbidrag från Sida.

Ett delmoment i denna förstudie är denna undersökning om barns attityder till internationalisering. Kairos Future har genomfört undersökningen på uppdrag av Sida under november och december 2001.

Syfte

Syftet med undersökningen är att ge en bild av barns medvetenhet och attityder till internationalisering. Den ska också ge en bild av hur barn påverkas av olika typer av information och vad som skapar bestående intryck och eventuellt attityder. Till sist syftar undersökningen till att ge insikter i hur lärare i praktiken arbetar med internationalisering i skolan.

Begreppsdefinition

Med internationalisering avses här: kunskap om och förståelse för internationell samverkan och globala samband. Begreppet inkluderar också att kunna leva sig in i andra människors situation och utveckla en vilja att handla också med deras bästa för ögonen. Till detta räknas såväl arbetet för förståelse för andra människors situation i världen som för flyktingar/invandrades situation i Sverige. Med världen förstås här i första hand den s.k. tredje världen eller utvecklingsländerna.

Metod och frågeställningar

Vi har i samråd med Sida valt undersöka hur lärare uppfattar barns medvetenhet och attityder till internationalisering. Vi har gjort en kvalitativ studie som består av djupintervjuer och gruppintervjuer, så kallade fokusgrupper. Fokusgrupper är en undersökningsmetod som fångar upp associationer och värderingar hos en viss målgrupp. Metoden är fördelaktig då den fångar upp många olika perspektiv.

I intervjuerna och gruppsamtalen med lärare utgick vi från följande preciserade frågeställningar:

- Vilka är de mest betydelsefulla påverkanskanalerna som barn exponeras för?

- Hur tar barn till sig information från föräldrar, lärare, media och omgivning och vad blir bestående?
- Vad är barn medvetna om när det gäller Sidas verksamhetsområden, framförallt internationalisering, och vad de har för funderingar kring dessa frågor?
- Har barn attityder till internationalisering, i så fall vilka?
- Arbetar lärare i praktiken med att integrera internationaliseringsperspektivet i undervisningen, i så fall hur?

Inledningsvis genomförde vi sex djupintervjuer med förskole-, lågstadie- och mellanstadielärare för att förbereda fokusgrupperna. Vi träffade också två lärare som har arbetat länge med internationella frågor i sin reguljära undervisning. Det sista momentet i undersökningen var tre fokusgrupper med förskole-, lågstadie- respektive mellanstadielärare. Urvalet av lärare i intervjuer och fokusgrupper har skett utifrån kön, ålder och del av Stockholm och dess närområden. Detta för att fånga upp social bakgrund och invandrartäthet. Varje grupp har bestått av ca 6–8 lärare. Namn på lärarna, årskurs och skola finns i appendix.

Vi vill påpeka att vi i urvalet inte riktigt lyckats nå ambitionsnivån när det gäller mångfald. Det beror på att det har varit svårt att hitta lärare som haft tid, möjlighet och intresse att medverka. Speciellt lärare utanför Stockholm har varit svårt att hitta. På en mer generell nivå bör man också beakta urvalet utifrån vilka lärare som väljer att delta i en sådan här undersökning. I vårt fall är det självklart så att det framför allt är mycket engagerade lärare som också ofta har ett speciellt intresse för internationalisering som vill delta. Det är alltså något osäkert om de är representativa för lärare i allmänhet. Men eftersom detta är en kvalitativ studie som syftar till att ge en bild av vad lärare tänker kring vår frågeställning har vi bedömt att det ändå varit möjligt att genomföra undersökningen.

- Citaten i rapporten av barn i olika åldrar är hämtade ur den underbara boken ”Gamla tanter lägger inte ägg” av Mark Levengood och Unni Lindell, Piratförlaget 2001.

Om Kairos Future

Kairos Future AB är ett fristående forsknings- och konsultföretag med drygt 30 medarbetare som specialiserat sig på studier av omvärlden och framtiden och dess konsekvenser för företag och organisationer. Vi arbetar med merparten av de största företagen, intresseorganisationerna och myndigheterna i Sverige. Vår verksamhet finns beskriven mer i detalj på www.kairos.se.

Kairos har under ett flertal år genomfört större värderingsundersökningar med fokus på framförallt ungdomars värderingar och syn på samhället. Företaget undersöker också kontinuerligt värderingar hos andra delar av befolkningen. Om resultatet av dessa undersökningar kan man bland annat läsa i böckerna 70-talister, Morgondagens värderingar och Rekordgenerationen slår till igen.

2. Barns informations- och kunskapsinhämtning

Det första området som vi försöker ge en bild av är hur barn hämtar in information och hur kunskap skapas. Diskussionerna har rört sig kring olika informationskanaler som barn påverkas av och vad som faktiskt skapar bestående intryck.

Vilka informations- och påverkanskanaler exponeras barn för?

I samtalen frågade vi lärarna vilka informations- och påverkanskanaler barn exponeras för. Vi diskuterade också rangordningen. En av lågstadielärarna sade efter att den gruppen hade listat en lång rad med kanaler, ”ja, det är ju faktiskt allt”. I alla grupperna nämndes också en mängd alternativ Allt från bland annat föräldrar, lärare, vuxna, föreningsledare till media, popstjärnor, förebilder och kamrater fördes på tal och diskuterades. Men detta ”allt” som

lågstadieläraren nämnde är tänkvärt. Med tanke på hur informationsflödets utveckling är det stor skillnad mellan vad barn påverkas av idag och vad barn för t ex tjugo år sedan påverkades av. Samtidigt har människans mänskliga förutsättningar för att ta in information, eller snarare att sovra bland informationen inte förändrats i någon nämnvärd utsträckning. Martin Ingvar, Hjärnforskare på Karolinska Institutet, menar att människans fantastiska förmåga att automatiskt sovra 98% av all information inte nämnvärt har förändrats på de senaste hundra åren.

Föräldrars betydelse

Bilden av vilka kanaler som lärarna uppfattar som viktigast är relativt entydig. Föräldrar är viktigast. Lärarna ger en entydig bild av att det är föräldrarna som står för mycket av grunden, en slags basinprägling av grundläggande värden. Det är de som bygger upp de filter som respektive barn kontinuerligt utvecklar för att bearbeta den information som de exponeras för. Hur respektive barns filter ser ut och hur starkt det är anser lärarna beror mycket på hemsituationen. Barn i familjer som äter gemensam middag är, enligt lärarna, ofta mer välartikulerade, har en starkare värdegrund och är vana att bearbeta information. I familjer som däremot inte äter middag tillsammans är omvärldskunskapen sämre och värdegrunden svagare. Många av lärarna menar att just okunskap är en viktig faktor till varför ett barn inte har förmåga att bilda egna åsikter utan i stället är mycket lättpåverkade av andra. "Det hörs att de tar på sig åsikter som inte är deras egna", sade en mellanstadielärare.

I samtalen visade det sig att det så kallade informationsfiltrets styrka i stor utsträckning beror på hemmiljön. Lärarna kom fram till att det alltså delvis är en klassfråga. Men det är antagligen inte hela bilden. Vid en djupintervju med en lågstadielärare kom en annan, något annorlunda bild upp. Läraren i fråga har erfarenhet från både en skola i Solna, ett upptagningsområde med våra sociala problem och från ett mer privilegierat upptagningsområde med "villabarn", söder om Stockholm. Läraren menade att barnen från Solna har större medvetenhet, kunskap och empati kring internationella frågor än barnen från södra Stockholm. Även om de materiellt sett är privilegierade är de inte bortskämda med tid tillsammans med sina föräldrar. De flestas föräldrar hade mycket krävande arbeten, arbetade mycket och prioriterade också den egna karriären. På skolan söder om Stockholm har man också på högstadiet haft problem med rasism och nynazism. Något som den intervjuade läraren tolkar som en tydlig konsekvens av "oengagerade" föräldrar.

Åldersmässigt kan vi konstatera att föräldrarna enligt lärarna verkar vara viktigare ju yngre barnen är. Ett par av lågstadielärarna menade att föräldrarna framför allt är centrala före nio års ålder. Fram till dess konstaterade flera lärare också att samarbetet mellan föräldrar och lärare är mycket viktigt. Efter nio års ålder menade en av lågstadielärarna att relationen till föräldrarna förändras tydligt och andra kanaler blir viktiga, till exempel kamrater. Nästa liknande brytpunkt kom enligt flera av mellanstadielärarna vid tolv till tretton års ålder då föräldrarnas betydelse som påverkanskanal minskar betydligt.

Skolgårdens betydelse

Kamrater och skolgården är den näst viktigaste kanalen enligt en mycket tydlig majoritet av lärarna. Det faktum att barnen spenderar mycket tid tillsammans är viktig. En av intervjuade förskollärarna menade att kamrater ofta är viktigare än lärare, även om de också tillbringar mycket tid tillsammans. Den läraren påtalade just vikten av gruppen under barnåren där roller, status i gruppen och så vidare är viktiga delar i barnens utveckling.

Jag tycker att det är bra med bönder. Fast i Afrika är det ännu bättre, för där odlar de kokosnötter och pressar apelsiner. Och så har de en hel öken full med giraffer.

Ylva, 6 år

De flesta lärarna sade att de skulle vilja säga att lärare var en av de tre viktigaste kanalerna, men de menade att de faktiskt inte ärligen kunde säga det. Flera av lågstadielärarna uppgav däremot att lärare är en av de tre viktigaste påverkanskanalerna. "Vi ger en kontrast till andra kanaler och med rätt pedagogik visar mina erfarenheter att vi har oerhört stor påverkan". Det sade en förskollärare med lång erfarenhet som också lade till att det givetvis också beror på individen, föräldrar, miljö osv. En förskollärare från en friskola söder om Stockholm menade att lärare kan ha mycket stor påverkan. "Vi hjälper ju barnen att dagligen bemöta intryck, dessutom har vi en speciellt utformad pedagogik". En mellanstadielärare menade också att lärare eller andra vuxna kan vara oerhört viktiga. "För en del barn är skolan deras enda trygghet och då kan en lärare vara en lika viktig kanal som en förälder".

Under arbetets gång har vi haft en hypotes om att lärare torde vara en av de viktigaste påverkanskanalerna för förskolebarnen, men det har samtalen inte bekräftat. Detta kanske kan förklaras med att förskollärare arbetar under andra förhållanden än lärarna och har ett något annorlunda uppdrag.

TV:s betydelse

Media och framför allt TV kom upp i samtliga diskussioner som en av de tre viktigaste påverkanskanalerna. Barnen får mycket intryck från TV som de tar med sig de till skolan. Lärarna var helt överens om att barn i dag ser mycket på TV. Ofta både på morgon och kväll. Händelserna i New York den 11 september 2001 hade "alla" barn hört om och sett på TV. I många fall är intrycken obearbetade och barnen har inte förstått vad de har sett. Ofta kopplar barnen inte samman det som visas på TV med verkligheten. En förskollärare berättade om en 5-åring som i anslutning till 11:e september händelserna berättade om detta på dagis och sade till slut. "Och Mamma har sagt att det faktiskt hände på riktigt".

Skillnader mellan olika skolor

Utifrån våra samtal har vi inte kunnat konstatera några avgörande skillnader mellan skolor när det gäller föräldrar och kamrater som påverkanskanaler. Hemsituation och graden av engagerade föräldrar ser ut att förklara vilket typ av grundfilter som respektive barn har med sig hemifrån. Vad barn ser på TV varierar däremot när det gäller de olika skolorna. Från en förskola i ett område med svåra sociala problem berättade en förskollärare att såpor är barnens sagor. De följer de här serierna dagligen och barnen har flera gånger frågat vad hon själv gör som inte ser på TV-såpor. Den bilden var främmande för de allra flesta andra förskollärarna som mer hade bilden av att förskolebarnen tittar på Pokemon och andra barnprogram. Sedan ser de Gladiatorerna, Fångarna på fortet, reklam och diverse program som "de råkar se". Även när det gäller TV:s påverkan ser det ut som om hemsituationen i störst utsträckning förklarar vad och hur barn tar till sig från TV:s budskap.

Hur tar barn in information och vad blir bestående intryck?

Den information som lärare upplever att barnen lättast tar till sig är det som ligger dem nära. Det gäller i princip oavsett ålder. De gäller i allra högsta grad de yngsta barnen, 3–4 år. Det är en tid då man som barn är mycket jagcenterad och har överhuvudtaget har svårt att ta till sig information om annat än sådant som verkligen berör dem.

Enkla och tydliga bilder är viktiga för barnen. "För att eleverna ska ta till sig av informationen måste den kunde omsättas till förståelse i praktiken", sade en mellanstadielärare. Det ska angå dem sade flera lärare. Ett begrepp som återkom var betydelsen av budskap på "klassrumsnivå". Det ska "röra sig i barnens egen värld" sade en förskollärare. Att de måste vara "nära" upplevelser, något barnen har ett förhållande till och erfarenheter av kom upp i de flesta diskussionerna, oberoende av barnens ålder.

Flera av lärarna, speciellt förskollärare och lågstadielärare var inne på att barnen enklast tar in snabba budskap/information och roliga budskap.

När det gäller att påverka barn om t ex alla människors lika värde anser många lärare att det är viktigt att budskapen förmedlas ”på riktigt”. Att simulera verkliga situationer är avgörande för att barnen ska bli påverkade menade en lågstadielärare. Många var inne på samma spår. ”Man måste känna med maggropen för att förstå” säger en mellanstadielärare. Den läraren förklarade att förståelsen får man när man har blivit berörd. Och bestående intryck ger det som man har förstått på djupet. ”Har man smakat god mat från Jordanien säger man sedan inte att all utländsk mat är äcklig” menade en annan lågstadielärare i diskussionen om vad som blir bestående intryck.

Det undersökande, fysiskt gestaltande, och upplevande perspektivet kommer upp i diskussionerna. Även om inte alla arbetar med det perspektivet i praktiken så anser lärarna att det är mycket viktigt för att påverka barnen. ”Det man gör med kroppen kommer man ihåg och alla sinnen ska vara med” sade en lågstadielärare.

I diskussionen om detta upplevelseperspektiv nämns i flera samtal risken med att skuldbelägga barnen. Flera lärare menar att de negativa och skrämmande bilderna också ger bestående intryck och minnen, men det kan vara på ett negativt sätt. ”Barnen kan inte ta ansvar för världens miljöproblematik eller svåra världspolitiska frågor” säger en lågstadielärare. Det råder stor enighet kring vikten av att arbeta med positiva bilder. Ju äldre barnen är desto mer kan man introducera mer komplicerade frågor, men även på mellanstadienivå säger lärarna att positiva bilder är mycket viktigt.

Slutsatser om barns informations- och kunskapsinhämtning

De viktigaste slutsatserna om barns informations- och kunskapsinhämtning är följande:

- Föräldrar är den viktigaste påverkanskanalen för barn. De är avgörande för barns grundläggande värdegrund vilket i sin tur påverkar vilken information de tar in.
- Barn tittar mycket på TV och influeras starkt av budskap härifrån.
- Kamrater är också en viktig påverkanskanal. I skolan är de oftast viktigare än lärare. De blir också allt viktigare ju äldre barnen blir.
- Hemmiljön och föräldrars närvaro/engagemang har mycket stor betydelse för vilka kanaler barnen påverkas av och i hur stor utsträckning de påverkas.
- Den typ av information som barn enklast tar till sig är enkel, tydlig, berörande och på en nivå som barnen förstår.
- Bestående intryck och kunskap får barn framför allt när de själva är engagerade och upplever något.

3. Barns medvetenhet och attityder till internationalisering

Denna del behandlar vad barn känner till om internationalisering. Frågorna och diskussionerna med lärarna handlade till stor del om vad barn känner till om andra kulturer, länder, språk och internationella frågor. Ett ofta återkommande exempel var terroristdåden mot New York. Vi frågade också lärarna om barn och elever har attityder till internationella frågor, och i sådana fall vilken typ av attityder de har.

Vad barn känner till om internationella frågor

Vi började med att uppmana lärarna att räkna upp olika exempel och frågor som barn och elever känner till när det gäller internationella frågor. Om vi börjar med de mer närliggande frågorna känner förskolebarnen generellt sett till att det finns olika länder, olika traditioner och olika maträtter. De är tydligt medvetna om att det finns olika språk. De är språkintresserade och vill lära sig mer om hur man räknar med mera på olika språk.

Elever i årskurs 1 till 3 har en högre medvetandenivå om de närliggande

frågorna än förskolebarnen, kanske för att de har själva hunnit med att uppleva och resa mer. Genom charterresor exempelvis kan elever berätta om mat, pengar och släktingar i andra länder. Lärarna har i en del fall uppmuntrat eleverna att föra dagbok under resan och sedan återberätta resan för sina kamrater – något som inte är möjligt med förskolebarn. Elever i dessa årskurser kan också mycket om språk och då framförallt det engelska språket. De som har kontakt med invandrabarn stimuleras mycket av de kontakterna. I något fall hade elever firat den internationella språkdagen med att prata på så många olika språk som möjligt.

När det gäller elever i mellanstadiet har inte bara medvetenheten ökat utan även förståelsen för individers olika situation. Elever i dessa åldrar är naturligtvis medvetna om adoption, barns rättigheter och olika religioner. Mer konkreta exempel som mat, invandrare, valuta och musik räknades också upp. Men de har också en förståelse för hur det kan vara för invandrare i Sverige med en annan religion, kultur och språk. En anledning till den ökade förståelsen kan vara att det är elever som känner ”många kamrater som har varit med om jobbiga saker”.

Barns rättigheter, enligt klass 5 i Bagartorpsskolan 2001

Detta är en lista på ett urval av icke rangordnade rättigheter som barn i Bagartorpsskolan tycker bör höra till barns rättigheter:

- Barn har rätt att bestämma över sig själva
- Barn har rätt att bo i en trygg bostad
- Barn har rätt att få hjälp när de är sjuka
- Barn har rätt att ta av sig slöjan
- Barn har rätt att träffa sina föräldrar när dom vill (om dom är skilda)
- Barn har rätt att gråta
- Barn har rätt att inte behöva kriga
- Barn har rätt att inte bli sexuellt utnyttjade
- Barn har rätt att inte göra vuxenarbete
- Barn har rätt att leva

En lista på mer än 80 olika rättigheter som eleverna tog fram innan läraren berättade om FN:s Barnkonvention. Den kan på så vis tjäna som ett exempel på vad barn känner till om omvärldsfrågor.

Om vi fortsätter med omvärldsfrågor känner förskolebarn till att det finns olika länder. Men de förstår inte innebörden i det men säger att det kan vara varmt i andra länder och att det finns länder som krigar. En 4-åring uppges ha sagt: ”Jag vet någon som kommer från ett annat land, Småland.” Afrika uppfattas ofta som fattigt och Amerika som något positivt. En lärare berättar att de firar FN-dagen och att barnen då lär sig om olika flaggor, kartor och fred i världen.

I Afrika äter korna bananer, men om de är apor bor de i urskogen och plockar löss.

Christel, 5 år

Elever i årskurs 1 till 3 kan mer om omvärldsfrågor, ofta via arbete och undervisning med ett internationellt perspektiv i skolan. Exempelvis berättar en lärare om en vänskola i Spanien, en annan har en systerskola i Indien. Flera av lärarna hade arbetat med barnkonventionen och FN-dagen. En lärare berättade i färgstarka ordalag om Guatemala-lådan, ett lyckat initiativ som läraren trodde härstammade från Sida1. Lådan var fylld med spännande föremål från Guatemala, och öppnandet av lådan kombinerades med berättelser och bilder från landet. Det var flera lärare som nämnde att eleverna lärde sig mycket om internationella frågor via barngalor på TV4.

¹ Magnus Bergmar, Globen, berättade för oss att lådan egentligen heter CHICO & CHICA (kille och tjej), att den handlar om barn i Guatemala och att den producerades åt Rädda Barnen. Det gjordes även en uppföljare Bachchi & Bachcha om barn i Pakistan, även den kopplad till Globen.

När det gäller barn i mellanstadiet upplever många att eleverna har en ganska låg medvetenhet och stora brister i sin kunskap om internationella frågor. Bristerna gäller framförallt kunskap om andra länder, geografi och förståelsen för samband. Ofta har eleverna ett västvärldsperspektiv på händelser och vad de kan om olika länder. Ett exempel på bristande förståelse som nämndes flera gånger var att eleverna i dessa klasser inte förstår bakgrunden till det som hände i New York. Det fanns dock lärare som sade att deras elever hade en god omvärldskunskap, bättre om omvärlden än Sverige. Några lärare menade också att man inte kan kräva att barn ska kunna förstå det som hände i New York. "Förstår någon det?" Lärarnas uppfattning kan ses som att större krav ställs på elever i dessa åldrar, till skillnad från yngre elever, och att det är därför finns några lärare som upplever att det finns stora brister.

Typ av medvetenhet

Vi bad också lärarna att föra en mer allmän diskussion om barns medvetenhet och vilken typ av medvetenhet barn har. Till att börja med anser de flesta lärarna att eleverna är väldigt medvetna om internationella frågor. De tycker också att medvetenheten och kunskapen har ökat över tid. Detta gäller för barn i förskolor och lågstadiet.

När det gäller typ av kunskap är det viktigt att förstå att barn talar mycket om det närliggande och sin egen situation. Det betyder att de tar till sig information som utgår ifrån deras egna intressen som mat, språk och traditioner eller hur andra människor bor och hur vardagslivet ser ut. Kunskapen de har om internationella frågor är därför ofta av en praktisk, konkret och svart-vit karaktär. Exempel på kunskap är det som eleverna har upplevt själva, positiva bilder och det roliga. De kan sällan något om demokrati, styrelseskick eller mer komplicerade frågor.

Slutligen kan elever sällan förklara varför saker sker eller förstå orsaks-samband. De behandlar skeenden, som terroristdåden i New York, men ej bakomliggande orsaker. En återkommande kommentar är att elever har en empatisk förmåga med människor från andra länder, men att de sällan förstår varför lidande finns eller har förståelse för internationella skeenden och orsaker. Undantaget är elever i mellanstadiet som uppvisar en förståelse för individer från andra kulturer och länder.

Vad barn känner till om Sidas frågor

Kunskapen om Sidas frågor, som demokrati, jämställdhet och miljö, är liten. Exempel som nämns av lärarna är FN-dagen, svält, fattigdom och barnkonventionen. Bilden av Afrika är att "där svälter man". I de fall barnen känner till mer om Sidas frågor hänger det ofta ihop med en lärares specialintresse eller att barnen har haft möjlighet att delta i en annorlunda aktivitet. Men i övrigt har de en begränsad kunskap om tillväxt, utbildning, hälsa med mera. I samtalen med lärare har vi inte funnit någon skillnad mellan åldersgrupper på den här punkten.

Skillnad mellan skolor

Det finns en tydlig skillnad mellan barn på olika skolor. Generellt uppfattar lärarna att barn från mindre integrerade skolor, det vill säga med mindre barn och lärare från andra länder, har en lägre medvetenhet om andra kulturer, länder och språk. Talande är kanske att en lärare från en mindre integrerad skola upplevde generellt att det var svårt att tolka barnens medvetenhet eller förståelse till internationella frågor. En fråga som ställdes i en av fokusgrupperna var om man därför behöver arbeta mer aktivt med dessa skolor?

Omvänt gäller naturligtvis att barn i invandrartäta förskolor har en högre medvetenhet om internationella frågor. Skolor med fler invandrare bland personal, elever och föräldrar anses generellt sett vara kunnigare. Men det är inte en allmän medvetenhet om internationella frågor, enligt lärarna, utan oftast specifik för de länder och kulturer som föräldrar, lärare eller barn kommer ifrån. I det här sammanhanget kan det vara viktigt att påpeka att

i ett fall ansåg de svenska föräldrarna i en invandrartät skola att de svenska traditionerna skulle betonas mer, och inte arbetet med internationella frågor.

Slutligen verkar skillnaden mellan skolor också delvis förklara varför barn har den medvetenhetsnivå de har. En annan delförklaring är att elever som har engagerade föräldrar anses ha en högre medvetenhet om internationella frågor.

Har barn attityder till internationella frågor?

Förskolelärare är inte ense om att barn har attityder. De förskolelärare som var tveksamma ansåg att det är svårt att avgöra om barn har egna attityder eller om barn bara speglar föräldrar och vuxnas åsikter. En annan faktor som nämndes i det här sammanhanget är tidsperspektivet. Ett barn kan ge uttryck för en attityd i ett samtal vid en tidpunkt, men uttrycka en annan vid ett annat tillfälle. Har de då egna attityder? En del lärare ifrågasatte också hur bestående attityder är hos barn. Andra förskolelärare var däremot övertygade om att barn har attityder även när det gäller internationella frågor.

En lågstadielärare berättade en historia om barns inställning till dödsstraff. Vid en opåverkad förfrågan var en majoritet av barnen för dödsstraff, men efter en längre diskussion och bearbetning av ämnet var en majoritet av barnen emot dödsstraff. Är denna historia ett argument för eller emot att barn har attityder?

I jämförelse med barn på förskolenivå är det ingen tvekan om att eleverna i årskurs 1 till 6 har attityder till internationella frågor. Attityderna är kopplade till graden av medvetenhet och typen av kunskap. Därför är attityderna ofta i form av svart eller vitt, konkreta och relaterade till det närliggande. I de flesta fall verkar barns attityder framförallt bygga på föräldrars åsikter och uppfattning. Barnens egna erfarenheter från samspel med kamrater och skola verkar också vara viktiga.

Oavsett barnens ålder är de flesta lärare ense om att de flesta barn inte funderar så mycket kring andra kulturer, länder och språk. De är öppna och accepterande till det mesta. Förutom att en del nämnde erfarenheter av fördomar ansåg de flesta lärarna att barnens attityder inte formas efter positiva eller negativa linjer. Vi kunde heller inte finna några skillnader mellan de olika skolorna när det gäller synen på om barn har attityder eller inte.

Barns attityder

Det finns en tydlig skillnad mellan barn i förskola och lågstadiet mot barn i mellanstadiet, enligt lärarna. Det är att de senare visar tydliga tecken på positiva och negativa attityder. Attityderna hos de äldre eleverna formas gärna kring motsatsförhållanden som ”vi och dom”. Tydligast framstår det när vi pratade med lärarna om fördomar. Fördomar verkar existera lika mycket i integrerade skolor såväl som i mindre integrerade skolor, men typen av fördomar skiljer sig åt. En lärare nämnde att barnen i hennes klass kunde skämta om fördomar.

En del kor är svarta. De är invandrare.

Karin, 5 år

En lärare som har arbetat med internationella frågor i undervisningen under en lång tid menar på att det har skett stora förändringar över tid i folks attityder och medvetande. I takt med att vi har blivit alltmer medvetna om internationella frågor med vidgade vyer har eleverna blivit mer generösa och toleranta. Detta, det vill säga samhällsutveckling i stort, skulle kunna vara en delförklaring till vad som formar elevers attityder. Samma lärare uppfattade att eleverna ser mer likheter än olikheter idag.

Det finns ett antal andra möjliga förklaringar till varför barn har en viss typ av attityder. En ofta återkommande förklaring är föräldrarnas åsikter och uppfattning. En annan möjlig förklaring är grad av upplevelse. En lärare menade på att de elever som har egna upplevelser av andra kulturer och människor har positiva attityder, medan de som inte har egna relationer oftare

har negativa attityder. Slutligen menar flera lärare att en avgörande faktor är individens egen självkänsla. Ett självsäkert barn lyssnar mindre på kamrater och andra vuxna, även sina egna föräldrar, och bildar därför sin egen uppfattning om omvärlden.

Slutsatser om elevers medvetenhet och attityder

Baserat på intervjuer och fokusgrupper med lärare har vi kommit fram till ett antal slutsatser om barns medvetenhet och attityder till internationella frågor.

De viktigaste är följande:

- Barns medvetenhet om internationalisering ökar med ålder och rör främst närliggande frågor och i mindre grad omvärldsfrågor.
- Medvetenheten om internationella frågor har ökat över tiden.
- Barn har empatisk förmåga men kan sällan förstå internationella orsaks-samband.
- Kunskapen om Sidas frågor är mycket begränsad.
- Barn i integrerade skolor är kunnigare om internationella frågor.
- Barn i låg- och mellanstadiet har attityder till internationella frågor. Barn i mellanstadiet visar tydliga tecken på positiva och negativa attityder.

4. Lärare om läroplanen och undervisning

Det tredje och sista momentet i undersökningen var att diskutera hur lärarna själva tolkar internationaliseringsbegreppet, hur de arbetar med internationella frågor och hur de har utbildats för att arbeta med internationella frågor.

Hur lärare tolkar läroplanen

De flesta lärare känner till att internationalisering är ett av fyra perspektiv i läroplanen, och att dessa fyra perspektiv ska genomsyra all undervisning. En lärare uttryckte det som att de ska "se internationellt på alla ämnen". Ett exempel som nämndes var att ämnet historia kunde genomsyras av det internationella perspektivet. I anslutning till detta nämnde några att läroplanen understryker relaterade frågor som att alla barn har lika värde, att lärarna ska värdera olika åsikter och arbeta med konfliktlösning. Flera lärare nämnde att det är upp till skolorna och lärarna att själva bestämma hur de fyra perspektiven ska genomsyra undervisningen. En lärare ansåg att det inte är läroplanen som hindrar att lärare arbetar mer med internationella frågor, utan att det är gamla skoltraditioner.

Några lärare gav uttryck för en frustration kring läroplanen. Det är många mål, men få direktiv.

Ett mindre antal lärare kände inte till detaljerna kring vad läroplanen säger om internationalisering. I ett fall arbetade läraren ändå med internationella frågor baserat på ett "eget brinnande intresse" och utifrån sin egen tolkning. I ett annat fall svarade en lärare att hon inte visste vad som stod i läroplanen och att hennes förskola arbetade med en egen pedagogik.

Vi fann inte någon avgörande skillnad mellan förskola-, lågstadie- eller mellanstadielärare i hur de tolkar läroplanen.

Hur väl förberedda lärare anser sig vara

Vi genomförde en övning med lärarna i fokusgrupperna där vi bad dem ta ställning till hur pass väl förberedda de anser sig vara att arbeta med internationalisering utifrån utbildning och erfarenheter. En majoritet av lärarna anser sig vara varken bra eller dåligt förberedda. Anledningen till detta är att det "beror på", enligt dem själva. För det första beror det på hur man definierar begreppet internationalisering. Har det att göra med barns lika värde? I sådana fall ansåg sig de flesta vara väl förberedda för detta. Men om begreppet rör mer komplicerade internationella samband och orsaker var det inte

lika säkert. Många kände sig trygga i grunden att behandla diskussioner om internationella frågor när de kommer upp i klassrummen och avsätter tid för det, men arbetar inte medvetet med det i all undervisning. Lärarna i denna grupp ansåg att lärarutbildningen och annan fortbildning behöver utvecklas för att bättre förbereda dem på arbete med internationella frågor. De vet att internationalisering är en del av utbildningen, men tycker inte att det räcker till. De skulle också gärna ta emot exempel på hur man praktiskt kan integrera internationalisering i den dagliga undervisningen. Konkreta verktyg, exempel och stöd efterlystes.

Det är viktigt att vara rädd om jorden så att barnen kan få färskt bröd och frisk luft. Och så är det viktigt att borsta tänderna.

Anne, 6 år

Ett mindre antal lärare anser att de är väl förberedda för att arbeta med internationella frågor. Anledningar som de uppger är att de har tidigare praktisk erfarenhet av antingen internationellt arbete eller undervisning. De säger att de känner sig trygga i den kunskap de har. En lärare som studerar på lärarhögskolan anser att utbildningen idag tar bra hänsyn till internationalisering, bland annat genom att 10 högskolepoäng ägnas åt ämnet. En annan lärare gjorde ett specialarbete om internationalisering i sin utbildning i början av 1970-talet.

Det fanns också ett par lärare som inte alls ansåg sig väl förberedda för att arbeta med internationalisering. De upplevde att det var upp till varje enskild lärare att skaffa sig den utbildning som krävdes, och att det därmed blev ett av många krav som ska tillgodoses. Vidare kände de att de inte var förberedda att föra diskussioner om ämnen som kan dyker upp, som exempelvis terrorism och kriget i Afghanistan. En av de här lärarna trodde att många lärare känner sig vilsna när det gäller det internationella perspektivet.

Ej heller här fann vi någon nämnvärd skillnad mellan förskola-, lågstadie- eller mellanstadielärare.

Hur lärare arbetar i praktiken med internationella frågor

Man kan urskilja tre nivåer i hur lärare i praktiken arbetar med internationella frågor. Ett mindre antal lärare arbetar på en avancerad nivå där internationella frågor genomsyrar en stor del av undervisningen. De anser att det är viktigt att prioritera det internationella perspektivet i ett globaliserat samhälle. Exempel som kan nämnas är Global Education, Framtidsskeppet och Bifrostinspirerad² undervisning. Vi hittade också exempel på lärare som utvecklat sina egna idéer och som bland annat tog med sina elever på fantasiresor och regelbundet lät dem möta människor och traditioner från andra kulturer. Drivkraften för en av dessa lärare var att barn med annorlunda bakgrund och kultur ska kunna forma egna identiteter och vara stolta över vilka de är. En lågstadielev uppges ha sagt att ”Jag bor i Sverige, men är född i Chile”, som ett sätt att svara på frågan vem hon är och varifrån hon kommer.

Vi frågade dessa lärare varför inte fler arbetar med dessa metoder. En av lärarna sa att ”det är svårt att vara profet i eget land”, och efterlyste att externa grupper skulle informera om möjligheterna och effekterna av den här typen av arbete.

En majoritet av lärarna använder sig däremot inte av en specifik pedagogik, men integrerar internationella frågor i delar av undervisningen. Det internationella perspektivet anses vara viktigt men svårt att omsätta i praktisk undervisning. Exempel på den här typen av arbete är att man regelbundet diskuterar lilla Aktuellt, har kontakt med vänskolor i andra länder, och arbetar med värdegrunden. Det finns också skolor som stödjer resor till andra länder för lärare och vissa barn, firar FN-dagen och använder sig av musik och kultur. Andra lärare har återkommande diskussioner kring tidningen Globen, högläser ur böcker med internationell anknytning och genomför temaveckor

² Enligt lågstadielärarna är Bifrost ett strukturerat arbetssätt som kräver engagerade lärare och delaktighet och dialog med eleverna. Utgångspunkten är kunskapen som eleverna har och det som de vill lära sig om. Metoden bygger på skapande

med internationell mat. Initiativen är många och spännande. Det kan också handla om att man väljer att rekrytera lärare och personal till skolan med olika bakgrund.

En lärare i en integrerad skola var positiv till internationell undervisning, men var mer tveksam till temadagar och stora initiativ kring internationella frågor. Anledningar till detta var att det för det första kräver mer av läraren i form av kunskap och tid. Men också att det skapar vissa gruppdynamiska problem. Läraren ska samtidigt vara coach, guide, utbildare och se till att grupperna fungerar, vilket ibland kan bli för mycket.

I England kallar de Gud för Lord. Och i Pakistan kallar de honom för Mustafa.

Erik, 7 år

I Sydafrika tror de på Nilsson Mandela.

Mikael, 7 år

Den sista nivån är där lärare inte arbetar reguljärt med internationella frågor. Ett mindre antal lärare anser att de inte har tid och resurser att integrera internationalisering i det dagliga arbetet. En förskolelärare ansåg dels att de inte hade haft tid att börja fundera på internationalisering, dels att barnen i hennes skola var för små. "Först måste de lära sig att ta hänsyn och ha respekt för andra, sedan kan man börja arbeta med annat." Lärarna i den här gruppen menade också på att det är enklare att arbeta internationellt i vissa ämnen, som SO-ämnen, men svårare i svenska och gymnastik. En av lärarna arbetade i en specialskola och där var det inte aktuellt över huvudtaget med undervisning av det här slaget. En annan lärare ansåg att det inte var angeläget, att det var svårt att konkretisera och att det inte hörde till.

Gemensamt för alla lärare, oavsett hur mycket de specifikt arbetar med internationella frågor, är att de i sitt dagliga arbete betonar vikten av att alla lika värde och att de eftersträvar att påverka barnen så att de blir generösa och toleranta mot andra kulturer och människor. Detta gör de genom att arbeta med positiva och negativa bilder, få barnen att förstå sig själva och skapa en trygghet. De understryker att det är viktigt att etablera positiva värden och attityder till andra människor, kulturer, språk och länder i barn på ett tidigt stadium.

Skillnad mellan skolor

Skillnaden mellan skolor och årskurser är inte lika tydlig när det gäller läroplan och undervisning som i tidigare moment av den här undersökningen. Dock kan vi urskilja två skillnader. Den ena är att integrerade skolor arbetar mer med att omsätta det internationella stråket i praktisk undervisning. Detta verkar inte bero på en medveten satsning från dessa lärare och skolor, utan snarare är det så att det internationella perspektivet dyker upp mer frekvent i den dagliga verksamheten genom kontakten mellan lärare, personal och elever från olika länder och kulturer. Därmed avsätter de också mer tid åt den här typen av frågor och undervisning.

Den andra skillnaden som vi kan urskilja är att lärare i äldre årskurser, framförallt mellanstadiet, ägnar mer tid och resurser till att medvetet föra in det internationella stråket i undervisningen.

Råd till Sida

Avslutningsvis bad vi lärarna att ge förslag till hur Sida kan stötta lärare i deras dagliga verksamhet. Till att börja med ansåg en grupp att Sida definitivt ska arbeta genom skolan med den här typen av frågor. Trots att skolan och lärarna inte hör till de kanaler som påverkar barn mest anser många att de är ändå mest lämpade att föra den här typen av diskussion eftersom de bibringar ett fördomsfritt klimat och en öppen dialog. Sida ska inte starta doksåpor, arbeta genom föräldrar och kamrater eller anamma Pokemon för att främja en förståelse för internationalisering.

Aktiviteter som Sida kan ägna sig åt är att skapa arenor för samverkan och kunskapsutbyte mellan lärare och skolor i relation till internationalisering. En möjlighet som nämndes skulle kunna vara en idébank – en hemsida? – med konkreta exempel och övningar. Sida skulle också kunna bistå lärarna med material, som Guatemalalådan som är närliggande barn och inte bara handlar om jämmer och elände. Andra möjligheter är att ordna besök för skolor och hjälpa till med mötesplatser för utbyte mellan olika skolor. Överhuvudtaget vill lärarna se Sida som mer ”aktivt” i förhållande till exempelvis Röda Korset, och ”det är bara att börja”.

Slutsatser om lärare, läroplan och undervisning

De viktigaste slutsatserna om läroplanen och utbildning är följande:

- De flesta lärare känner till att internationalisering är ett av fyra perspektiv i läroplanen och att det därmed ska genomsyra undervisningen.
- En majoritet av lärarna anser sig varken vara väl eller dåligt förberedda för att arbeta med internationalisering i undervisningen.
- Bättre utbildning, fortbildning och konkret stöd efterlyses.
- De flesta lärare inkluderar internationella frågor i delar av undervisningen. Ett antal arbetar på en avancerad nivå och några gör det mycket sällan eller inte alls.
- Det internationella perspektivet anses vara viktigt men svårt att omsätta i praktiken.
- Integrerade skolor och äldre årskurser arbetar mer med internationell undervisning.
- Sida uppmanas att aktivt stödja lärarna i deras arbete.

5. Rekommendationer

Som avslutning på denna rapport vill vi ge några rekommendationer på hur Sida skulle kunna öka intresset för, och kunskapen om, utvecklingssamarbete och främja debatt om utvecklingsfrågor. Rekommendationerna grundar sig framför allt på resultaten av studien men också på samtal med Sida, referensgruppen och våra egna reflektioner utifrån undersökningen.

- Vår första rekommendation är att Sida framgent aktivt bör arbeta med barn i 3–12 års ålder som målgrupp. Arbetet med internationalisering bör emellertid fokuseras på barn i skolåldern. Arbetet med barn på förskolenivå (precis som många gör) bör inriktas på att etablera en positiv värdegrund inkluderande allas lika värde osv. Och om det finns andra kulturer representerade i gruppen är det viktigt att det finns utrymme för barnen att etablera en förståelse för olika kulturer, språk, mat osv.
- Vi rekommenderar att Sida, både direkt och indirekt, arbetar med lärare som den främsta kanalen. Detta eftersom lärare har pedagogiska verktyg, ofta är mycket engagerade i sitt arbete och spenderar mycket tid tillsammans med barnen. Men också för att läroplanen föreskriver att internationalisering ska vara ett av de fyra grundperspektiven i undervisningen.
- Ett steg för att arbeta med lärare kan vara att utveckla samarbetet i den reguljära delen av lärarutbildningen. Detta för att alla ska få in en del av det internationella perspektivet och inte bara är de som av eget intresse väljer extra kurser om internationalisering. Fortbildning för lärare är en annan del som Sida kan utveckla, likaså konkret stöd (material) i praktisk undervisning. En gemensam hemsida för lärare skulle kunna vara en annan väg och detsamma gäller andra typer av arenor för möten och erfarenhetsutbyte.

- En annan rekommendation som vi vill ge är att ta fasta på goda exempel. I denna (om än begränsade) studie har vi haft förmånen att ta del av många fantastiska erfarenheter som vi tror kan vara oerhört viktiga att dra lärdom av. Kanske Sida skulle kunna göra en större kartläggning och sammanställning i form av en pocketbok av en rad olika tillvägagångssätt för att arbeta med internationalisering. Den skulle kunna innehålla allt från de fiktiva resorna, Global Education och Framtidsskeppet till mer småskalig men nog så positiva initiativ som skolutbyten, utbyte med invandrare för svenska och musik från andra länder. Boken skulle t ex kunna följas upp med en interaktiv seminarieriserie på olika ställen i landet.
- I det material som Sida eller andra på uppdrag av Sida tar fram rekommenderar vi att det genomgående ska vara enkla, tydliga, berörande och närallgigande budskap. Den ska också helst utgå från barnens egna intressen och ge engagerande upplevelser.
- I Sidas fortsatta arbete med barn rekommenderar vi att Sida tar fasta på och funderar vidare kring faktorer som natur- och miljöperspektivet, språk och mat som visat sig vara viktiga ingångar till att arbeta med internationalisering.
- Vi rekommenderar att Sida extra noga beaktar segregeringsperspektivet och satsar mest resurser på skolor och elever som verkligen behöver det mest. Denna studie har visat att det är de skolor som inte har naturliga inslag av andra kulturer, det vill säga där det inte finns några invandrare eller lärare med invandrarbakgrund, som har störst behov. En relaterad rekommendation är att Sida behöver anpassa arbete och metoder för olika typer av skolor.
- Slutligen vill vi rekommendera att Sida genomför en intern process tillsammans med arbetsgruppen, referensgrupp, lärare och andra delaktiga för att se över helheten av det framtida arbetet med barn. På så vis skulle Sida kunna ta fram en gemensam övergripande strategi för detta.

Utifrån Sidas eget uppdrag är det självklart att Sida inte ska arbeta med alla delar själv. Men det som vi tror att Sida kan bidra med själva är utbildning, en del informationsmaterial och besök (föreläsningar) på skolor av Sidarepresentanter. Delar som vi tror att Sida kan arbeta med genom att finansiera andra verksamheter kan vara erfarenhetsutbyte, exempelvis sammanställning av en bok om goda exempel och erfarenheter.

Appendix: Deltagande lärare

Fokusgrupper

Ulrika Alfredsson, Stenbackaskolan, Solna

Marie Axelsson, Birkaskolan, Stockholm

Åsa Edén, Närlundaskolan, Ekerö

Maria Ekholm, Finningeskolan, Strängnäs

Lena Heetveld, Träkvista Skola, Ekerö

Kristina Kessling, Förskolan Ballongen, Tyresö

Björn Kolasevic, Lärarhögskolan.

Carina Krantz, Förskolan Sätträäng, Danderyd

Margareta Lerheim, Hopdammskolan, Johanneshov

Anette Madsen, Lundaskolan, Stockholm

Pilar Martinez, Käppala förskola, Lidingö

Jessica Nilsson-Åkerberg, Aspuddens skola

Karin Nygårds, Kvarnbyskolan, Rinkeby

Beatrice Ramirez, Larsbergs förskola, Lidingö

Kerstin Rimmerfors, tidigare Lundaskolan, Järfälla

Eva Sandqvist-Lundin, Förskolan Sätträäng, Danderyd

Björn Santesson, Elmstadskolan, Vaddö

Karin Ställdal, Backluraskolan, Hässelby

Annelie Uddén, Aspuddens skola

Ann-Sofie Waldeck, Svanens förskola, Norrköping

Helena Zelvin, Johannes skola, Stockholm

Djupintervjuer

Helena Berglind, Montessoriförskolan Päriltrappan, Skogås

Peter Fägersten, Bredbyskolan, hög- och mellanstadium, Rinkeby

Kajsa Kjellström, Förskollärare Ur & Skur Utsikten, Lidingö.

Ulrika Majs, Vikströmska skolan, lågstadium, Hammarby.

Aini-Leena Niva, Förskolan Två tungor, Stockholm

Jonathan Block, Bagartorpsskolan, mellanstadium, Solna

Övriga intervjuer

Ulla Bric, Uppsävjaskolan, Lågstadium, Uppsala

Maj Stoddard, Wängeskolan, mellanstadium, Uppsala

Bilaga 3:

– Undervisningens internationalisering, materialkatalog för ungdomar upp till 13 år

Sammanställd av Tor Backmann

Rekvireras separat

Bilaga 4:

– Organisationernas och samhällets internationaliserings- arbete för och med barn

Av Py Andersson Liselius och Erik Mattson, Ordrum

Innehållsförteckning

Studiens uppläggning	62
Arenorna	62
Förskola och skola	62
<i>Undervisningsmetodik</i>	62
<i>Kommunerna och skolan</i>	65
Lärarytbildning och lärarfortbildning	66
<i>Den nya lärarytbildningen</i>	66
<i>Lärarfortbildning</i>	67
<i>Forskning</i>	67
Organisationerna	68
<i>Abrahams barn</i>	68
<i>Afrikagrupperna</i>	68
<i>Assyriska föreningen i Södertälje</i>	69
<i>Barnens värld</i>	69
<i>Eleverorganisationen</i>	69
<i>FN-förbundet</i>	69
<i>Globträdet</i>	70
<i>Idrottsrörelsen</i>	70
<i>Plan Sverige</i>	72
<i>Rädda Barnen</i>	72
<i>Scoutrörelsen</i>	73
<i>Svenska kyrkan</i>	74
Andra arenor	75
<i>Litteratur</i>	75
<i>Teve</i>	76
<i>Museerna</i>	77
<i>Storöretagen</i>	78
<i>Teater och nycirkus</i>	79
<i>Den moderna informationsteknologin</i>	79

Studiens uppläggning

Till det seminarium som markerar inledningen av arbetet med förstudien inbjöds ett tjugotal personer från organisationer, skola, förskola, universitet, kommun och kyrkan. Dessa personer hade alla på olika sätt erfarenhet och kunskap av att antingen arbeta direkt med barn, med internationaliserande verksamhet som riktar sig till barn eller med lärar-/förskollärarytbildning (deltagarförteckningen finns i bilaga 6).

Seminariets syfte var att ta del av gruppens kunskap och erfarenhet dels för att identifiera arenor, aktörer, verksamheter, projekt och metoder inom det internationaliserande arbetet med barn, och dels för att finna eventuella luckor eller behov av insatser som inte görs idag.

Utifrån de områden och projekt som identifierades under seminariet har sedan intervjuer, litteraturstudier och sökningar via internet gjorts. I många fall har dessa lett oss vidare på nya spår. Alla personer som intervjuats presenteras i bilaga 6.

Förutom verksamhet som riktar sig direkt till barn har vi även tittat på sådant som riktar sig till barn via lärare eller lärarstuderande. Detta då både Pramling Samuelsson och Kairos futures delrapporter också betonar lärare som en viktig väg att nå barnen. Med lärare menas här generellt både förskollärare och lärare.

Ganska snart stod det också klart för oss att även lärarutbildning och fortbildning är en i högsta grad intressant arena att studera eftersom lärarnas egen skolning självfallet påverkar hur de sedan agerar i skolsalen. Verksamheterna som presenteras nedan har därför indelats i tre huvudarenor: förskola och skola; lärarutbildning och lärarfortbildning samt organisationer. Därtill kommer ett avsnitt där vi samlat några andra arenor som vi bedömt som intressanta. Här återfinns också några verksamheter med potential för internationaliserande arbete.

I denna rapport presenteras ett antal intressanta verksamheter och projekt. I det avslutande kapitlet i huvudrapporten, Slutsatser och rekommendationer, förs en diskussion och görs ett försök till prioriteringar mellan dem.

Arenorna

Förskola och skola

Det finns många goda exempel på skolor och förskolor som arbetar mycket målmedvetet efter en metodik eller med en tydlig inriktning. I några fall ligger den inriktningen nära det vi beskriver som internationaliserande verksamhet.

Avgörande för om en skola eller en förskola ska arbeta medvetet med internationalisering är naturligtvis om skolledare och lärare är drivande i den processen. I detta kapitel ska vi titta närmare på några intressanta undervisningsmetoder och vi ska också ta en titt på hur man kan arbeta med att få skolledare och skolpolitiker intresserade av skolans internationalisering.

Undervisningsmetodik

Inom såväl förskola som skola finns intressant undervisningsmetodik där internationalisering är en viktig del. Det finns många modeller. Några har det gemensamt att de tar sin utgångspunkt i att vi alla är världsmedborgare, vid sidan av vårt nationella medborgarskap.

Andra inriktningar kan vara språkliga. I invandrartäta områden har de öppna förskolor vi stött på ofta en språklig inriktning för att ge både barn och, i de flesta fall, deras mödrar bättre tillgång till det svenska språket. En del förskolor arbetar också aktivt för att öka förståelsen för andra etniska grupper som finns representerade inom området. Detta är internationalisering ur ett integrationsperspektiv om man så vill.

Det finns också ett antal inriktningar där respekten för naturen och miljön står i centrum. Detta kan också – som Pramling Samuelsson skriver i sin rapport – vara en väg in i internationaliserande verksamhet.

Metoder för att arbeta med internationalisering

Här har vi valt att fokusera på några mer konkreta exempel på metodik som är tydligt internationaliserande.

Global Education

Global Education är en undervisningsmetodik där det lokala vävs samman med det globala. Man arbetar integrerat med alla ämnen. Metoden är probleminriktad och eleverna är gemensamt ansvariga för sin inläring, så som samarbetsinläring. Ett exempel på en skola som arbetar med denna metodik är Vänge skola i Uppland.

I arbetssättet utgår man ofta från simulerad verklighet. Under simulerade resor och uppdrag – där eleverna till exempel agerar journalister eller arkeologer – görs inläringen lekfull och spännande. De spänningmoment som ligger inbyggda utnyttjas och eleverna upplever att det handlar om verkligheten. (KRUT, 5/95; Metodmaterial Lärarförbundet/global)

Education for Development – Utbildning för utveckling

Utbildningsideologin skapades av Unicef i början av 90-talet. Målet är att bygga ett "globalt medborgarskap" hos eleverna. Att undervisa för utveckling handlar dels om att anta ett globalt perspektiv i det man gör och dels om en interaktiv inlärningsmetod som inbegriper utforskning, reaktion och handling. (Metodhäfte, Lärarförbundet/global)

MOD – mångfald och dialog

Mod – mångfald och dialog – är ett metodmaterial och en pedagogik. De som vill använda sig av materialen måste dock ha gått handledarkurser och fått "auktorisering". Bakom Mod står Sveriges kyrkliga studieförbund, Frikyrkliga studieförbundet och KFUK-KFUMs studieförbund.

Metoden bygger på samtal, gruppövningar, idéstormar, rollspel och drama. Den riktar sig ursprungligen till högstadies- och gymnasieungdomar men grundtekniken är tillämplig även för yngre. Förmågan att se sig själv och den man i verkligheten är övas genom Mod-metoden. Mod finns idag utformat i fem tematiska material som handlar om bland annat främlingsrädsla och mänskliga fri och rättigheter. Det finns också material om könsroller, handikapp och sexuell läggning.

Abrahams barn

Abrahams barn är en organisation som utvecklats från att ha varit ett experiment i Rinkeby utanför Stockholm till att bli en ämnesövergripande pedagogik. (Se mer i kapitlet Organisationerna nedan)

Några konkreta exempel

Glassfabrik i Costa Rica

Så här skriver Maj Stoddard i KRUT 5/95 om ett besök i en skola i San Diego, Kalifornien:

"Vid ett av mina besök i klassen är barnen för-djupade i ett fascinerande matteprojekt. Bakgrunden är att klassen börjat brevväxla med en klass i Costa Rica. Projektet går ut på att beräkna kostnaderna för ett tänkt affärsföretag som ska tillverka glass i San Diego. De får tänka sig att de har upptäckt en nöt som växer i Costa Ricas regnskogar och att den blir en viktig ingrediens i glasstillverkningen. De ska nu köpa in 50 000 hektar skog, men i kontraktet ingår att de bara får skörda 20 procent av nötterna varje år för att den ekologiska balansen ska behållas. Miljömedvetande!"

Nu börjar det roliga. I grupp får barnen diskutera och beräkna. Vad kan de olika posterna kosta? Flygbiljetter ner (de ringer från skolan och tar reda på priser), frakt, kostnader för att bygga lagerlokaler i Costa Rica, anställa folk, hyra lokaler i San Diego, reklamkampanj, el och vatten m.m. Det

rör sig om stora summor, stora tal. Slutdiskussionen handlar om hur man kan bära sig åt för att skaffa pengar till en sån kostsam affärsverksamhet. Lotterivinster visar sig vara ett osäkert kort och banklån kan vara svåra att få. De flesta beslutar efter ett tag att starta ett aktiebolag. Isak berättar hur de diskuterar, ringer för att införskaffa uppgifter och jämkar inom gruppen.

Samarbete, Kompromiss, Beslutsfattande och Problemlösning. Jag ser hur färdigheter som står inskrivna i arbetsplanen för Skyline School och Global Education kommer till uttryck. Global Education utvecklar elever som kan fatta beslut genom fortgående upplevelser klassrummet, där de måste samarbeta och kompromissa för att lösa problem. ”

Resan till Kurdistan

En arbetsmetod som används av Ulla Bric, lågstadielärare i Uppsala, är att arbeta med fiktiva resor. Dessa går ut på att klassen gör låtsasresor i barnens ”gamla” hemländer. Så här beskriver hon själv en resa:

”Shuman är kurd och ganska nyanländ till Sverige när vi gjorde denna resa tillsammans. Han var nio år gammal. Jag träffade hans föräldrar för att planera besöket i Kurdistan. Vårt gemensamma språk var svenska. Det gick knaggligt, så de hade tagit med sig en yngre svensktalande släkting till mötet. Vi skulle göra en bussresa genom Kurdistan till en sjö där vi skulle bada och ha picnic. Shumans mamma lovade att laga typisk kurdisk picnic och komma med till skolan. Shumans pappa skulle förbereda sonen på sin guideuppgift under bussturen. Denna resa hade familjen gjort flera gånger i verkligheten.

Inför dagen i Kurdistan hade jag skjutit undan bänkarna och ställt stolarna i bussformation. Två och två med gång mellan. Längst fram satt Shuman bredvid busschauffören. Han guidade oss livligt och pekade ut över landskapet. Vad han troligen inte märkte själv var att han guidade oss på kurdiska. Barnen var tysta och imponerade. Ibland viskade jag: Vad sa du? Han svarade viskande. Jag tog micen och vände mig mot klassen i bussen och sa: Vår lokale guide berättade just om oljeborrtornen som vi passerar på vänster sida.....o.s.v.

Vi anlände till sjön som då var i det tomma utrymmet mitt i klassrummet. Shuman sa att det var höga stenar runt sjön så vi kröp upp på bänkarna och plockade fram handdukarna ur gymmapåsar att sitta på. Nu satt vi på klipporna runt sjön och solade oss.

Vår värd, Shuman reste sig upp på en bänk och förklarade att vi skulle hoppa i vattnet vilket alla tyckte var jättekul. Barnen simmade och hoppade i sjön. Shuman började krypa under bänkarna. Det gick tydligen att simma under bryggor. Det var också uppskattat. Sedan kröp vi upp på klipporna igen och en mycket stolt Shuman bjöd alla på picnic.

Han hade fått bjuda hem hela klassen till sig, till sitt land, visa dem vad som är roligt att göra hos honom. Han fick ge något till klassen, en upplevelse, en förståelse av hans tidigare liv och inte minst en förståelse för att han också är ett vanligt barn som vill vara med och leka.”

Gunnareds kulturskola och grundskola

I stadsdelen Gunnared i Göteborg har man arbetat med att skapa positiva möten mellan människor från olika kulturer genom skapande verksamhet. 1999 fick man Utbildningsakademins (denna är skapad av Lärarnas riksförbund) stora pris med motiveringen:

”Projektet är ett utmärkt exempel på hur barn från förskolan, särskolan och grundskolan involveras i skapande verksamhet av olika slag, diktskrivning, sång, musik, konst och teater i samarbete med ett antal kulturinstitutioner i stadsdelen, såsom biblioteket, kulturhuset, Blå stället, kulturskolan, hem-språksenheten, fritids och Angereds nya teater. Genom att stadsdelen Gunnared är en invandrartät stadsdel har projektet också haft som syfte att genom skapande verksamhet av olika slag motverka främlingsfientlighet och i stället skapa positiva möten mellan människor från olika kulturer. Projektet har avsatt konkreta resultat av olika slag, t ex dikt- och sånghäften, en CD-skiva ”Små storverk” med dikter och sånger och en bok. Projektet har också medverkat i barnradion i P3 med ”Dikter och sånger från Angered” och på Bok- och Bibliotek i Göteborg. Projektet är ett utmärkt exempel på hur några eldsjälar kan samla människor i en stadsdel – både barn och föräldrar – till skapande verksamhet av olika slag. Genom föreläsningar och studiedagar har allt fler skolor involverats i projektet. Projektet är väl dokumenterat och har rönt stor uppmärksamhet i pressen.”(Lärarnas riksförbunds hemsida)

Kommunerna och skolan

Den svenska skolan är en kommunal angelägenhet och följaktligen är det viktigt att arbeta även med skolledare och politiker om man vill internationalisera skolan. För även om nu läroplanerna betonar internationalisering som viktigt för skolan så är likafullt tolkningsmöjligheterna många för vad detta i praktiken innebär.

Viktiga aktörer som arbetar med att påverka även skolledare och politiker är lärarfacken Lärarnas riksförbund och Lärarförbundet (se Lärarutbildning och lärarfortbildning nedan) men en mycket intressant aktör är också GR utbildning.

GR utbildning

Göteborgsregionens kommunalförbund (GR) är en samarbetsorganisation för 13 kommuner i Västsverige med 850 000 invånare.

Den globala skolan

Från och med 2002 har GR utbildning fått Sidas uppdrag att ansvara för den grupp personer som tidigare utgjorde ”Sidas regionansvariga för undervisningens internationalisering”. Systemet med regionansvariga har man breddat till att istället vara en grupp av projekt med det gemensamma syftet att internationalisera skolan. Den globala skolan består av följande projekt:

Den globala kommunen – handlar om att arbeta med skolpolitiker, tjänstemän och fortbildningsansvariga vid barn- och utbildningsnämnder och förvaltningar. Målet är att ge ökad genomslagskraft i policydokument samt projekt och fortbildningsinsatser på skolnivå kring undervisningens internationalisering.

Den globala resan — är ett pedagogiskt verktyg där man, genom att ge lärare och skolledare möjlighet att medverka vid seminarier i Sidas samarbetsländer i Asien, Latinamerika och Afrika, bidrar till utveckling av gymnasieskolors undervisning i internationella frågor.

Den globala mötesplatsen — handlar om att via ett nätverk av enskilda organisationer identifiera intressanta projekt och verksamheter som genomförs av olika organisationer med inriktning mot undervisningens internationalisering, och härigenom bidra till samarbete. Den globala lärarstudenten — målet är främst att öka intresset bland lärarstudenter och lärarutbildare kring globala frågor samt att bidra till att öka de studerandes förutsättningar att efter avslutad utbildning konkret och effektivt bidra till att internationalisera skolan.

Regionala och centrala seminarier – målet är att genomföra nationella, inter-regionala och regionala seminarier för så många av följande målgrupper som

möjligt; skolpersonal, kommunala politiker och tjänstemän, företrädare för nationella och regionala myndigheter samt aktiva inom enskilda organisationer.

GlobalMedia Sverige — målet är att öka användningen och intresset för kvalitativa, globala läromedel i skolan. Detta skall göras genom att skapa nätverk med målgrupperna och representanter för läromedelsproducenter, utveckla konceptet internationella läromedel och stötta AV Media-centraler för inventering, komplettering och åskådliggörande av internationella läromedel.

SimuPed Sverige — detta projekt vänder sig till elever och handlar om att uppnå upplevelsebaserat lärande. Genom elevernas deltagande i simulerings-spel är målet att öka skolans engagemang i internationella frågor och förankringen av globala perspektiv i skolans verksamhet.

Värd för världen — detta samarbetsprojekt handlar om att man under två dagar låter en skola bli värd för världen. Kultur, evenemang och kunskap förmedlas till eleverna och skolpersonalen.

Global kompetens — syftar till att utveckla en digital resursbas på Internet. Den skall kunna användas av alla som arbetar i skolan, vid enskilda organisationer m m. Resursbasen innehåller personer med kunskap inom internationaliseringsområdet och läraren kan här gå in och söka/boka personer för olika seminarier osv.

I projektet Den globala skolan finns många intressanta vägar till internationalisering av den svenska skolan. Särskilt intressant är kanske just det faktum att man anlägger ett fokus även på skolledare och skolpolitiker, viktiga grupper för att internationaliseringen av den svenska skolan ska bli verklighet. Projektet inriktas idag mot gymnasieskolorna i landet. Vad gäller resurser har man trots den höga ambitionsnivån idag endast motsvarande sex årsarbetare i arbetsstyrkan.

Lärarytbildning och lärarytfortbildning

Sveriges lärare utbildas idag på inte mindre än 24 lärarythögskolor. Även inom lärarytfortbildningsarenan finns ett stort antal aktörer.

Den nya lärarytutbildningen

Sedan hösten 2001 sker stora saker på Sveriges lärarythögskolor i samband med att lärarytutbildningen helt görs om. Numer finns endast en lärarytexamen för alla lärare. Det kommer alltså inte att finnas någon specifik förskollärarytexamen utan en lärare kan arbeta på såväl för-, grund- eller gymnasieskola på samma grundexamen, om än med olika inriktningar. Den nya utbildningen kommer att göra det möjligt för lärare att efterhand ändra inriktning, mot andra åldersgrupper eller ämnen, eller gå vidare till forskarytutbildning.

Lärarythögskolorna och den utbildning som bedrivs där är mycket viktig för hur den internationaliserande undervisningen i förskolor och grundskolor kommer att se ut. På några av lärarythögskolorna pågår spännande projekt på temat internationalisering, men här finns mycket kvar att göra. Ett par av de lärarythögskolor som bedriver intressant verksamhet följer nedan.

Södertörns högskola

På Södertörns högskola finns en lärarytutbildning med mångkulturell profil. Denna presenteras på följande vis: "Migration, globalisering, ständigt nya kulturmöten förändrar varje europeiskt samhälle idag. Också i den svenska skolan är dessa sociala omvälvningar tydliga och ställer nya krav på lärarytutbildning och skolverksamhet. Det har vi tagit fasta på och har byggt upp en lärarytutbildning, som kan svara mot de mångkulturella miljöernas behov och utmaningar." I nuläget vänder sig dock denna utbildning till lärare för grundskolans senare år eller på gymnasiet.

Göteborgs universitet

Vid Göteborgs universitet är lärarytutbildningarnas inriktningar och specialiseringar samlade i nio kunskapsfält. Ett av dessa heter Samhälle och media och i

detta finns en specialisering mot Globalisering och kulturmöten och en annan som heter Konflikt, samarbete och mänskliga rättigheter. I lärarutbildningen finns obligatoriska avsnitt med internationell inriktning.

Högskolan för lärande och kommunikation i Jönköping

I Jönköping finns Högskolan för lärande och kommunikation som har intressanta inriktningar av lärarutbildningen. Även här finns obligatoriska avsnitt med internationell inriktning.

Lärarfortbildning

Det finns en uppsjö av utbildningar och seminarier om internationalisering för lärare och förskollärare. Några av de större aktörerna är dessa. (Flera enskilda organisationer bedriver lärarfortbildning i egen regi men dessa kurser presenteras under respektive organisation i det kommande kapitlet Organisationerna.)

Lärarförbundet

Bland de stora lärarfortbildarna finns Lärarförbundet, och numer också dess helägda utbildningsbolag Lärarfortbildning AB. Hos Lärarförbundet är 215 000 lärare, lärarstuderande, fritidspedagoger och förskollärare medlemmar.

Lärarförbundet/global

Lärarförbundet/global är en tvådagarskurs speciellt för nya och/eller unga lärare. Kursen består av tre huvuddelar: dels en presentation av lärarförbundets egen omfattande biståndsverksamhet, dels ett moment om Sidas arbete och dels ett moment med metoder och idéer till hur man praktiskt kan arbeta med internationalisering.

Kursen har utarbetats i samarbete med Sidas regionansvariga för undervisningens internationalisering, som numer sorterar under GR utbildning (se kapitlet Skola och förskola, ovan). Målet är att genomföra ca 10 kurser per år runt om i landet och man har under 2001 utbildat nya kursledare och gjort ett nytt metodmaterial med mängder av konkreta tips och råd om hur man kan arbeta i skolan eller förskolan. Man kommer också att genomföra en uppföljningskurs för lärare som gått tvådagskursen samt bedriva uppsökande verksamhet på högskolorna och lärarutbildningarna.

GR utbildning

GR utbildning har fortbildning för lärare (se ovan). De har också flera intressanta internetportaler med resurser inom skolans internationalisering, bl a www.internationalisering.com och www.globalvast.com.

Tom Tits experiment

Tom Tits Experiment i Södertälje beskriver sig som ett slags utställning, som inte liknar andra muséer eller utställningar. Man bedriver också lärarfortbildning.

Man ger t ex flera kurser i Global education (se ovan).

Forskning

Mångkulturellt centrum i Botkyrka

Mångkulturellt centrum är en stiftelse under Botkyrka kommun som bl a sysslar med forskning. En hel del av forskningen har på olika sätt handlat om den mångkulturella grundskolan, och även förskolan. En del av forskningsprojekten har gjorts i samarbete med Södertörns högskola (se ovan). De böcker som blivit ett resultat av forskningen handlar t ex om vad den mångkulturella verkligheten betyder för skolans del, och för lärarrollen; hur undervisningen i skolan kan bidra till att avvärja främlingsfientligheten; och exempel på undervisning som utgår från ett interkulturellt perspektiv. Böckerna säljs som kurslitteratur på högskolor och används också i egna lärarutbildningar. På några års sikt har man tänkt att biblioteket på Mångkulturellt centrum skall

vara ett av Sveriges främsta inom områdena migration, etnicitet, främlingsfientlighet och rasism.

Nationell forskarskola i pedagogiskt arbete

Umeå universitet har av regeringen utsett till att vara huvudansvarig för en forskarskola i pedagogiskt arbete. Forskarskolan ska bl a "bidra till att bredda och fördjupa kunskapsutvecklingen inom området lärarutbildning och pedagogisk yrkesverksamhet". Skolsverige har fått ett alldeles eget forskningscentrum.

Organisationerna

Organisationerna är en spännande arena på flera sätt. Några riktar sig till lärare och andra direkt till barn. Några verkar främst inom den egna organisationen och andra verkar inom skolan. Dessutom producerar flera organisationer spännande material. Organisationerna verkar inom ett brett ämnesområde, från mångkultur och miljöfrågor till barnkonventionen och rättvis handel. Vi har för översiktlighetens skull valt att samla alla organisationer i detta kapitel, även om vissa av dem har skolan eller förskolan som målgrupp.

Abrahams barn

Abrahams barn är en religiöst och politiskt obunden organisation som fått sitt namn efter patriarken Abraham/Ibrahim, den gemensamme anfadern i judisk, kristen och muslimsk tradition. Organisationen har utvecklats från att ha varit ett experiment i Rinkeby utanför Stockholm till att vara en ämnesövergripande pedagogik. Abrahams barn arbetar med att utarbeta och presentera pedagogiska program för skolor i hela Sverige. Man driver också ett bibliotek som är en del av Rinkeby bibliotek. De huvudsakliga arbetsområdena är: "Religionskunskap och kulturmöten" samt "Språkutveckling och FNs konvention om barnets rättigheter"

Nyckelordet i hela Abrahams barns verksamhet är identifikation. Genom att låta barnen identifiera sig med människor från olika tider och kulturer i rollspel – genom litteraturstudium – tränar dessa sin fantasi och sin inlevelseförmåga. Grundtanken är att varje barn är expert när det gäller sina erfarenheter.

Från Alfons till Dostojevskij

Från Alfons till Dostojevskij är ett projekt som handlar om barnkonventionen sedd genom skönlitterära böcker. De äldre eleverna läser medan de yngre barnen lyssnar till högläsning. Därefter arbetar barnen själva vidare genom att skriva, rita eller dramatisera. Projektet är ett samarbete med Rädda barnen.

Afrikagrupperna

Afrikagrupperna är en partipolitiskt och religiöst obunden solidaritetsorganisation. Man verkar för en rättvis ekonomisk världsordning, för demokrati och nationell ekonomisk, kulturell och politisk självständighet. De stödjer folken i södra Afrika genom samverkan med såväl grupper och organisationer som institutioner och myndigheter.

Barn och ungdomskampanj

Under år 2000 startade Afrikagrupperna en kampanj som hette Barn och ungdom i södra Afrika. Året därpå fortsatte den under benämningen Barn, ungdom och utbildning i södra Afrika. Under kampanjen har lärare varit den primära aktören för att nå barnen. Man har tagit fram ett undervisningsmaterial om södra Afrika för svenska mellanstadieklasser. Materialet heter Chiringa — nyfiken på södra Afrika och består av en låda full av te, faktaskrifter, musik, recept, pyssel m m (Materialkatalog, s 5). Med fakta varvat med andra sinnesintryck vill man ge en nyanserad bild av livet i södra Afrika.

Förutom olika undervisningsmaterial har Afrikagrupperna också skickat ut tre versioner av ett månatligt, elektroniskt nyhetsbrev till lärare. Ett av dem riktar sig till lärare i åk 4–6. (Från och med våren 2002 kommer endast en version att skickas ut.) Nyhetsbrevet tipsar om TV-program, seminarier och

andra evenemang som handlar om fred-, miljö-, rättvisefrågor m m och har för närvarande ungefär 150 prenumeranter.

Assyriska föreningen i Södertälje

Assyriska föreningen är ett spännande exempel på en invandrarförening som använder sig av idrott, framför allt fotboll, och kultur för att arbeta med integration i olika projekt och verksamheter. Föreningen samarbetar med flera andra föreningar, t ex Röda korset, andra idrottsföreningar och SisU. Människor från många olika nationaliteter är engagerade i föreningens projekt och verksamheter. Förutom assyrier finns t ex svenskar, turkar, kurder, latinamerikaner, araber, afrikaner och människor från forna Jugoslavien. Sedan 10 år tillbaka har föreningen drivit barn- och ungdomsverksamhet. Den verksamheten omfattar nu runt 250 barn i åldern 6–12 år (ca 350 i åldrarna 6–18 år).

Föreningen har under de senaste två åren drivit ett projekt som handlat om integration av invandrabarn (och ungdomar) med speciellt fokus på flickor. För att få fler barn, och framför allt då flickor, att idrotta har man engagerat och utbildat föräldrar med utländsk bakgrund för att de skall inse det positiva i att deras barn idrottar. De aktiviteter som genomförts inom projektet har inriktats på kontaktskapande, på möten mellan barn, ungdomar och vuxna med olika etniska bakgrunder. Tillsammans med de föreningar man samarbetar med vill man skapa intresse för projektets aktiviteter, både bland barn och vuxna. Även diskussioner och debatter kring olika ämnen planeras t ex på temat integration med hjälp av idrottsverksamhet.

Barnens värld

Organisationen Barnens värld, ger ut tidningen Globen och dess syster NätGloben, man delar också ut Världens barns pris (The World's Childrens Prize on the Rights of the Child). Barnens värld har följande medlemmar: Caritas, Diakonia, Forum syd, Lutherhjälpen, Naturskyddsföreningen, Rädda barnen, Röda korset och Röda korsets ungdomsförbund.

Tidningen Globen/NätGloben

Papperstidningen Globen kommer ut med fyra nummer per skolor. Två nummer är temanummer, två är mindre blandnummer. Globen trycks i 120 000 ex och används i 55 % av Sveriges skolor. Målgruppen är 10–15-åringar. Tidningen är tänkt att användas som ett läromedel i den reguljära undervisningen. Med varje nummer följer en lärarhandledning. Tidningen har också en nätversion, NätGloben. (Materialkatalogen, s 14)

Elevorganisationen

Elevorganisationen är elevernas fackförbund. De består av enskilda elever, elevråd och elevkårer på högstadiet och gymnasiet. Elevorganisationens mål är en bättre, roligare och mer demokratisk skola.

Operation dagsverke

Operation dagsverke är en insamlings- och informationskampanj som genomförs av Elevorganisationen varje år. Operation dagsverke har funnits sedan 1960-talet under parollen: elever hjälper elever! Operation dagsverke innebär att eleverna lämnar skolan en dag för att jobba. De pengar man tjänar in går sedan till utbildningsprojekt i tredje världen.

Operation dagsverke ger ett tillfälle att lära sig mer om andra kulturer och hur det kan vara att leva i ett fattigt land. Genom att skolorna t ex arrangerar temadagar och bjuder in föreläsare kan man fördjupa upplevelsen än mer. Operation dagsverke riktar sig framförallt till högstadium och gymnasium men varje år deltar även ett antal klasser från mellanstadienivå.

FN-förbundet

Svenska FN-förbundet är en folkrörelse med cirka 6000 individuella medlemmar. Det finns 120 aktiva lokala FN-föreningar. Svenska FN-förbundet informerar och bildar opinion om FN.

Bästa barnkommun

FN-förbundet har tillsammans med Unga örnar nyligen startat ett projekt som går under namnet Bästa barnkommun. Projektet skall pågå under tre-fyra års tid och handlar om hur barn och ungdomar ser på sin miljö. Meningen är att de skall avgöra vilka frågor de tycker är viktigast och sedan diskutera detta med politiker. Man skall också producera ett aktivitetsmaterial om barnets rättigheter. Materialet skall vara uppdelat i två delar, en del riktad till tio-tolvåringar och en lärarhandledning.

FN-förbundet och scouterna

FN-förbundet gjorde en mycket uppskattad insats under det stora scoutlägret som höll i augusti 2001 (se rubrik Scoutrörelsen, lägerverksamhet ovan). Där arbetade de bl a med rollspel, men rollspelen riktar sig framför allt till lite äldre barn.

FN-filuren

FN-filuren är en liten tecknad figur som varje år får ett uppdrag av FN-chefen (Materialkatalog, s 4–5). 1995 gjordes i samarbete med Utbildningsradion fem filmer där FN-filuren klipptes in i dokumentärt material som handlade om bl a flyktingbarn i Afghanistan, indianer i Guatemala, Ruanda och arbetet med utrotningshotade djur i Indien.

Materialförteckning

I september varje år skickar FN-förbundet ut sin materialförteckning till skolor, förskolor och bibliotek.

Globträdet

Globträdet är en organisation som ser sig som en mötesplats för barns framtidsfrågor. Inom ramen för Globträdet kombineras kreativitet och fantasi med ansträngningar för att åstadkomma samarbeten mellan människor av vitt skilda professioner för att skapa en bättre framtid. I arbetet kombinerar man Agenda 21 med Barnkonventionen. Bland organisationens många projekt har kanske Framtidsskeppet blivit mest känt.

Framtidsskeppet

”Framtidsskeppet” har byggts på flera platser runt om i Sverige. Här har ett antal svenska kommuner också anslutit sig. Vid ”framtidsskeppet” i Globen 1998 lovade representanter för ett antal kommuner att alltid lyssna på barnen och respektera deras åsikter, att alltid tänka på barns och ungdomars bästa när beslut fattas och att hjälpa barnen att knyta vänskapsband med andra barn och ungdomar i hela världen. Så här skriver man själva på sin hemsida: ”I vår kultur är fakta och information viktigt. Förr var myten och sagan en självklar del av vardagen. Barn lever i alla världar och i alla tider samtidigt. Därför är barn fina uppdragsgivare till vuxna. Genom att lyssna på barnen kan vi få många olika livsperspektiv.” De som deltar i projektet tar själva tar med sig något personligt till bygget av ”Framtidsskeppet”. Det man tar med sig symboliserar det man själv tycker är viktigt för framtiden.

Idrottsrörelsen

I åldrarna sju till femton år är drygt två av tre pojkar och varannan flicka med i en idrottsförening. Dessutom idrottar var tionde pojke/flicka utanför den organiserade idrotten. (Idrotten vill, verksamhetsidé och riktlinjer för idrottsrörelsen in i 2000-talet, Riksidrottsförbundets hemsida)

Inom Riksidrottsförbundet centralt finns en stor medvetenhet om idrottens potential för att arbeta med barns attityder, värderingar och demokratiska fostran. Kopplingen mellan idrott och internationalisering/integration är dock relativt ny. Klart är att idrottsrörelsen, i samarbete med andra aktörer i lokalsamhället, har mycket att bidra med. I Idrotten vill, verksamhetsidé och riktlinjer för idrottsrörelsen in i 2000-talet kan man läsa följande:

Idrotten är till hela sin idé internationell. Idrottsligt utbyte mellan olika nationer och etniska grupper på alla nivåer breddar våra kontaktytor. Den ökar vår förståelse för andra kulturer, och stärker samverkan mellan människor över nationsgränserna. Genom att idrotten är gränslös kan den via föreningarna bidra till att integrera nykomlingar i det svenska samhället. Människor av olika nationalitet, ras och religion kan med idrottsgemenskapen som utgångspunkt lära känna varandra, respektera och förstå varandras olika värderingar, vilket motverkar främlingsfientlighet och rasism.

Integrationsprojekt

Sisu idrottsutbildarna (svenska idrottsrörelsens studieförbund) har, med stöd från Allmänna arvsfonden, bedrivit ett treårigt projekt (avslutades under försommaren 2001). Projektet har haft till syfte att med hjälp av idrottens sociala kontaktnät inleda ett utbildnings- och mobiliseringsarbete för att integrera invandrare i det svenska samhället. Målgruppen har varit barn, ungdomar och vuxna med invandrarbakgrund, både inom och utanför de lokala idrottsföreningarna. Särskilt flickor och kvinnor skulle lyftas fram. Under första året deltog tio distrikt runt om i Sverige i projektet. Andra året beviljades medel till ytterligare tre distrikt.

En viktig del i projektet har varit att bygga nätverk mellan föreningar, organisationer och myndigheter. Genom dessa kontakter har man fått deltagare till utbildnings- och idrottsverksamheten och även ekonomiska, materiella och mänskliga resurser. Man har arbetat med uppsökande verksamhet på till exempel skolor, i bostadsområden och i föreningar för att skapa mötesplatser för människor med olika etniska och kulturella bakgrunder. Några idrottsföreningar har bjudit in andra föreningar till idrottsplatsen för träning eller för att "prova på". Idrottsledare har varit på skolor och pratat om doping, droger. Man har i samarbete med skolor arrangerat bl a skollovsverksamhet, skolturneringar och idrottsskolor. De kulturarrangemang som ingått har bestått av temakvällar med till exempel folkmusik, folkdans och mat från aktuell region/land eller teater om rasism, mobbning etc och friluftsförande aktiviteter. Man har också erbjudit utbildning i ledarskap och föreningskunskap. Till invandrarkvinnor och invandrarflickor har man dessutom vänt sig med aktiviteter som sim- och cyklingsundervisning, gympa och studiecirkelverksamhet kring hälso- och samhällsinformation. Några samarbetsparter har här varit bostadsbolag som bidragit med lokaler, vuxenutbildningen som tagit sig an den språkliga träningen, idrottsföreningar har tagit hand om simträningen och Friskis och svettis gympan.

Proletären FF

Proletären FF är en fotbollsklubb i västra Göteborg som under många år arbetat med att förmedla kunskap om olika länder, folk och kulturer. Man driver nu projektet Idrott åt alla som ingår i en tvåårig satsning på utbildning för ungdomar 15–25 år. Målet är att få med 60 ungdomar. Tanken är att dessa ungdomar ska lägga grunden till en ny ledarstab inom Proletären FF. Förutom den traditionella idrottsledarutbildningen ska barnkonventionen och u-landsinformation vara hörnpelare. På så sätt vill man trygga återväxten för ett långsiktigt arbete med biståndsfrågor.

Proletären FF har också arbetat med idrottsskolor för barn. Detta har varit ett sätt att ge barn en meningsfull sysselsättning under skollov. Idrottsskolorna har också haft en social prägel då en dag i veckan har ägnats åt en kulturell eller rent social aktivitet.

Fredsloppet

Detta projekt är Proletärens utåtriktade informationsprojekt. I samband med det årliga Fredsloppet arrangerar Proletären FF en Fredsloppskonferens. Denna konferens skapar en mötesplats för representanter för ungdomar som lever under olika förhållanden. Med projektet vill man ge ungdomar som besöker och deltar i Fredsloppet en positiv syn på u-landsbistånd och internationellt samarbete.

Gothia Cup

Gothia cup, som arrangeras av BK Häcken och spelas i Göteborg i juli varje år, är en av världens största ungdomsturneringar i fotboll. Den är öppen för flick- och pojklag, även för deltagare med handikapp, i åldern 11–19. Under första turneringen, som spelades 1975, deltog drygt 250 lag från tio olika nationer. Under 2001 deltog över 2000 lag från 64 nationer från bl a Europa, Afrika, Nordamerika, Latinamerika och Ryssland. Gothia Cup har som mål att sammanföra ungdomar från olika kulturer, med olika erfarenheter, för att umgås med fotbollen som den gemensamma nämnaren. Det är en mötesplats som kan odla förståelse för andra kulturer och utbyte av erfarenheter. Detta i sin tur hoppas man skall minska främlingsrädsla samt öka kunskapen om varför Sverige ger bistånd till vissa delar av världen.

Varje år ikläder sig ett antal utvalda skolungdomar rollen som ”informatörer”. Detta innebär att man skall informera om ett specifikt land samt att man fungerar som värd för detta land under turneringen i Göteborg. Efter turneringen samlas allt material som informatörerna tagit fram för att sammanställas till en utställning som sedan vandrar runt på skolor och offentliga platser.

Gothia cup har också tillsammans med Diakonia startat två stycken fotbollsskolor i Burkina Faso. På samma gång som barn i fattiga familjer får chansen att idrotta och lära sig skriva och läsa är tanken också att de skall få med sig ett demokratiskt och jämlikt tänkande då man jobbar för att även flickor skall få delta i idrottandet.

Plan Sverige

Plan Sverige är en fristående del av Plan international. Plans vision är en värld där alla barn har en möjlighet att förverkliga sina drömmar och ambitioner. En värld som respekterar barnen, lyssnar till dem och försvarar deras rättigheter.

Fadderfamiljer

För att förverkliga sin vision arbetar Plan enligt ett faddersystem, där faddern (som kan vara t ex en familj) stöttar en grupp barn. Varje nytt projekt initieras genom att man frågar såväl barn som vuxna vilka behoven är på platsen. Projekten indelas i fem områden: boendemiljö – rätten till trygga uppväxtförhållanden; försörjning – rätten till bättre inkomst; hälsa – rätten till en hälsosam uppväxt.; kommunikation – rätten att bli uppmärksam; och utbildning – rätten att lära.

Rädda Barnen

Rädda barnen har som övergripande mål att arbeta för att de intentioner som uttrycks i FNs konvention om barnets rättigheter förverkligas. Rädda Barnen verkar i Sverige och utomlands och arbetet är inriktat på att påverka och förändra samhället för barnets bästa.

Material

Rädda barnen ser som en av sina viktigaste uppgifter att sprida kunskap om barns förhållanden, både i Sverige och i världen. I deras materialkatalog finns en mängd intressant material som behandlar ämnen även inom ramarna för internationalisering. Den innehåller böcker, filmer m m som riktar sig till dels föräldrar, forskollärare, lärare m fl och dels direkt till barn. Rädda barnen har åtskilligt med material som bl a handlar om barnkonventionen, empati, barns situation i olika delar av världen, mångfald i barngrupper, konfliktlösning och barn och rasism.

Några exempel är:

Ansvar och uppror, Hur lär man barn medmänsklighet? av Magne Raundalen, Mångfald och medkänsla i förskolan, att stödja och främja utvecklingen av barns empatiska förmåga, av Annie Norell Beach, Från Alfons till Dostojevskij, barnkonventionen sedd genom barnlitteratur (se avsnittet

om Abrahams barn, ovan), Bamse och bråkstaken, Bamse visar vägen till konfliktlösning, och Dinas värld som är ett material om barnkonventionen som Rädda barnen har gjort för grundskolan, åk 3–6. Det finns på CD-rom och i en version på Rädda barnens hemsida. (Materialkatalogen, s 12)

Scoutrörelsen

Scoutrörelsen är internationell och samlar uppskattningsvis 36 miljoner scouter på fem kontinenter. I Sverige finns ungefär 122 000 scouter och av dessa är omkring 66 000 mellan sex och tolv år. De svenska scouterna är organiserade i fem scoutförbund tillhörande var sin moderorganisation: Nykterhetsrörelsen, Frälsningsarmén, KFUK-KFUM, Svenska missionsförbundets ungdom och Svenska scoutförbundet. Svenska scoutrådet, som är samarbetsorganet för de fem scoutförbunden, tillhör två världsorganisationer, World Association of Girl Guides and Girl Scouts och World Organization of the Scout Movement.

Internationella postboxen

Scoutrörelsen erbjuder barn ett många möjligheter till internationella kontakter och en ökad internationell förståelse. Genom den s k internationella postboxen kan man få brevkamrater i andra länder.

Vänkårer

Många scoutkårer har vänkårer utomlands som man har kontakt med på olika sätt. Som exempel kan nämnas EFS scout (Evangeliska fosterlandstiftelsen scoutförbund) som arbetar inom KFUK-KFUMs scoutförbund. Representanter från dem träffade 1997 tre ungdomar från Malawis lutherska kyrka på en konferens för ungdomsledare i Tanzania. Ungdomarna blev mycket intresserade av scouting som metod för kyrkans barn- och ungdomsarbete och sedan dess har ett antal scoutledare i Malawi utbildats. Ungefär hälften av Malawis befolkning är under 15 år så bildandet av en inhemsk scoutorganisation har blivit en nationell angelägenhet och sker i samarbete mellan kyrkan, ungdomsministeriet, skolan, Unicef, Unesco, Rädda barnen med flera. I Sverige jobbar EFSs scoutkårer med att bistå Malawis nybildade kårer på olika sätt. Man har som mål att varje enskild kår i Malawi skall få kontakt med en kår i Sverige.

Bosniska föreningar

Nykterhetsrörelsens scoutförbund (NSF) har under 2001 startat ett treårigt projekt för att knyta bosniska föreningar närmare NSF:s kårer. Ett av målen med projektet är att medlemmarna skall få lära sig mer om den bosniska kulturen. Ett annat är att hjälpa bosniska barn att få kontakt med svenska barn. Av NSF:s 5 600 medlemmar är närmare 4 000 mellan sex och tolv år.

Lägerverksamhet

Scoutrörelsen bedriver mycket lägerverksamhet. Förutom de nationella lägren arrangeras varje sommar ett antal internationella läger. De svenska scoutförbunden har under sommaren 2001 arrangerat ett stort scoutläger, en s k jamboree, med närmare 25 000 deltagare, varav ca 3 000 utländska. Lägret riktade sig framför allt till scouter från 11 år och uppåt. En del av lägret kallades Global Development Village. Där hade FN-organ, FN-förbundet och andra enskilda organisationer som Röda korsets ungdomsförbund, Rädda barnen, Lutherhjälpen, Barn hjälper barn, Peacequest, Rättvisesakademin m fl aktiviteter och information om globala frågor för lägerdeltagarna.

Konten

Inom scoutrörelsen finns också programmaterial för de kårer som vill jobba med internationella frågor på hemmaplan. Svenska missionsförbundets scoutverksamhets programpärm, Konten, innehåller förslag på hur man kan arbeta med olika teman i olika åldersgrupper, t ex sju-nio år, sju-tolv eller tio-tolv år. Materialet innehåller attityd- och värderingsövningar, rollspel och andra spel, lekar, informa-

tion och övningar. Teman som tas upp är bl a: hur det är att vara flykting, rasism, hur det kan vara att leva i ett antal andra länder, Agenda 21, fred, barnkonventionen, samarbete, vänskap och respekt för både andra och sig själv.

En värld av möjligheter m fl material

Svenska scoutrådets aktivitetsmaterial, En värld av möjligheter — internationella aktiviteter i scoutkåren, ger också exempel på hur man kan arbeta med dessa ovan nämnda teman. Building World Citizenship är ett material för att upptäcka världen och dess människor med hjälp av sex temaområden. Create Peace World Wide är ett annat material som World Association of Girl Guides and Girl Scouts har tagit fram. Tillsammans med Handicap International och World Organization of the Scout Movement har man också gjort materialet Mines! för att öka medvetenheten om antipersonella minor. De engelska materialen används förmodligen inte i någon större omfattning i Sverige. De finns dock tillgängliga på internet.

Svenska kyrkan

Inom Svenska kyrkan bedrivs inom församlingarna ofta verksamhet av typen ”kyrkans barntimmar”. Som stöd för de barngruppsledare som håller i denna verksamhet finns bland annat material utgivet av Svenska kyrkans mission. Här finner man t ex:

Adventskalender

Svenska kyrkans mission gör varje år en adventskalender som handlar om ett barn i ett annat land. Adventskalendern används av barngrupper och delas ibland ut till skolor av lokala församlingar. (Hemsidaadress finns i bilaga 7.)

Från och med år 2001 använder man sig av en liten docka – Maja – som är lätt för barngrupperna att själva tillverka och göra kläder till. Maja reser runt i världen, till samma platser som adventskalendern det året handlar om. Över nätet finns sedan möjligheten att ladda ner bilder från de olika miljöer som Maja besöker. Tanken är sedan att barngrupperna själva kan göra ett fotoalbum med dessa bilder.

Idétorg barn på internet

Inom Svenska Kyrkans Mission bygger man också upp ett interaktivt webbaserat idétorg, där barngruppsledare kan hämta inspiration till arbetet i grupperna.

Schysst konsument

Detta är ett projekt om rättvis handel som riktar sig till barn och unga. Man har tagit fram en checklista om hur man kan bete sig för att medverka till en rättvisare handel i sin närmiljö. Projektet drivs av Svenska kyrkans unga, Svenska kyrkans ungdomsorganisation, som är en av Sveriges största barn- och ungdomsrörelser med sina närmare 30 000 medlemmar. Organisationen bedriver, bland mycken annan verksamhet, barntimmar och öppen förskola.

Barn i alla länder

EFS (se även Scoutrörelsen ovan) inom Svenska kyrkan, har skapat materialet Barn i alla länder, en version finns på nätet. I materialet är dockan Haki huvudpersonen. Haki reser till ett antal länder. Dockan kan man sedan låna till sin barngrupp, tillsammans med föremål från de länder man vill lära sig mer om.

Lutherhjälpen — planetskötare

Lutherhjälpen efterlyser planetskötare på sin hemsida. De har tagit fram ett material som är tänkt att användas i arbetet med barn, från 7 år, i skolan eller i församlingen. Materialet bygger på tre teman: mat, vatten och sopor. Till vart och ett av dessa hör en berättelse om ett barn i Zimbabwe, Peru respektive Bangladesh. Till dessa berättelser finns ett antal uppdrag som kan handla om att ta kontakt med kommunen för att t ex ta reda på vad som händer med

soporna när de kastats. I materialet finns också tips om musik och hemsidor hos organisationer där man kan få information.

Andra arenor

Bland det vi kallar andra arenor finner vi ett antal aktörer som bedriver internationaliserande verksamhet eller därtill angränsande verksamhet. I några av de exempel vi lyft fram nedan är det framförallt arbetssättet som vi intresserat oss för i kombination med en potential att bedriva internationaliserande verksamhet med en liknande metod eller genom den aktören.

Litteratur

Vad har litteratur med internationalisering att göra? Några av svaren ger Barnboksakademin i sina "Sjutton skäl för barnboken":

"Boken ger oss kunskap om andra länder och andra sätt att leva, om natur, teknik, historia och allt mellan himmel och jord, som vi kan vilja veta mer om..."

Boken utvecklar vårt känsloliv och vår förmåga till empati. Den övar vår förmåga att sätta oss in i andras situation.

Boken lär oss etik. Den får oss att fundera över vad som är rätt eller fel, gott eller ont.

Boken kan förklara verkligheten och hjälpa oss att förstå sammanhang.

Boken hjälper oss att förstå andra. Att läsa böcker skrivna av författare

från en annan tid och en annan kultur, och upptäcka att deras tankar och känslor kan vara likadana som våra, ökar toleransen för andra kulturer och hjälper till att motverka fördomar."

Förutom detta är ett fungerande gemensamt språk också bryggan mellan kulturer. I Skolverkets rapport Att möta det annorlunda skriver man att "Flera lärare menar att de genom åren förstått att litteratur är ett oöverträffat medium för att förmedla insikter till eleverna" (Att möta det annorlunda, s.28)

Läsrörelsen

Läsrörelsen är en ideell förening som nu avslutat den landsomfattande kampanjen med samma namn. Läsrörelsens motto är "Ge dina barn ett språk". Läsrörelsens projekt har i huvudsak inte varit internationaliserande, men att arbeta genom litteratur är ett spännande arbetssätt.

Läsrörelsen + McDonalds = sant!

I samarbete med Svenska McDonalds drev man under 2001 en kampanj där de som köpte en barnmeny fick en barnbok på köpet. Kampanjen resulterade i att 1,2 miljoner barn- och ungdomsböcker delades ut.

0–7 år

0–7 år var Läsrörelsens projekt för de minsta barnen. Språket och läsglädjen stod i centrum. I projektet vände de sig till mödravårds- och barnavårdscentraler, bibliotek, förskola, skola och föräldrar. Alfons Åberg var Läsrörelsens budbärare och förgrundsgestalt för projektet 0–7 år.

Allas barnbarn

Allas barnbarn är ett projekt med två syften, dels att främja läsandet och dels att bygga broar mellan generationer. Projektet är treårigt och går ut på att pensionärer besöker förskolor, där de högläser för barnen. De blir, så att säga, förskolans egen farfar, morfar, mormor eller farmor. Projektet genomförs av En bok för alla, Pensionärernas riksorganisation, och Sveriges pensionärsförbund (projektansvarig organisation) i nära samarbete med bibliotek och förskolor.

Detta är en verksamhet som idag inte i första hand är internationaliserande, även om ålderskillnaden mellan barn och pensionär ger en slags träning i att möta olikhet. Projektet som helhet har dock stor potential att kunna fungera internationaliserande. Pensionärer med utländsk bakgrund eller böcker som beskriver från främmande länder skulle kunna vara ett sätt att göra verksamheten internationaliserande.

Abrahams barn

Stiftelsen Abrahams barn arbetar också med litteratur som väg till internationalisering. (Se mer under rubriken Organisationerna, ovan)

Teve

Utbildningsradion

Utbildningsradion (UR) är ett aktiebolag som ägs av en förvaltningsstiftelse som även äger Sveriges television och Sveriges radio. UR bedriver programverksamhet riktad till förskola, ungdomsskola, högskola och vuxenutbildning. I sändningstillståndet slås fast att UR skall tillhandahålla program som speglar det mångkulturella Sverige.

Barnredaktionen på UR bildades under 2001. Man har ännu ingen nedskreven policy men enligt Ragna Wallmark, chef för barnredaktionen, så är ett viktigt mål med verksamheten att barn skall få förståelse för hur andra barn kan ha det, såväl i andra länder som i Sverige.

Mångkulturella kalendern

På sikt är det tänkt att den mångkulturella kalendern skall bestå av en årskalender i papper med olika kulturella/etniska högtider och fester, t ex en indisk gudahögtid, ramadan, en zigenskt fest, en samisk, en judisk osv. De dagar då dessa högtider inträffar skall en film om den aktuella högtiden sändas på TV. Filmen skall handla om hur ett barn boende i Sverige firar högtiden tillsammans med släkt och vänner.

Filmerna skall alltså göras utifrån ett barnperspektiv, barn skall vara ciceroner och förmedla alla fakta. Under 2002 börjar de första delarna av kalendern produceras. Den första filmen kommer att handla om en indisk fest, Happy diwali, och är inspelad i Sollentuna. (Sänds lördagen den 6 april i år.)

Den mångkulturella kalendern är ett samarbete med Världskulturmuseet i Göteborg. Där kommer man att ha en permanent del, en installation, om kalendern. Tanken är också att man skall bjuda in grupper att fira högtiden på museet.

Till programmen kommer det att finnas lärarhandledningar och kanske också en bok. Dessutom kommer man att kunna hämta fakta från en hemsida på internet. Syftet med projektet är att filmerna skall sprida nyfikenhet på andra kulturer men också att filmerna skall stärka självförtroendet hos de barn som kommer från den aktuella folkgruppen genom att de plötsligt blir experterna på området och kan berätta för sina klasskamrater.

Sagor från hela världen

Från vecka 18 och ett antal veckor framåt kommer UR på söndagskvällarna (P1, kl 19.03) att sända radioprogram för barn om sagor från hela världen. Dessutom kommer man i samarbete med Sveriges radio att börja sända barnprogram i P4 måndag–fredag kl 19.

Värsta, bästa vänner

Utbildningsradion gjorde 1998 en TV-dockserie för barn, Värsta, bästa vänner. Den består av sex stycken 15 minutersprogram om Malin, Sofia, Said och Silja. I programmen möter man de svårigheter som alltid uppstår i en barngrupp. Måste alla alltid leka tillsammans? Hur lär man sig säga nej utan att såra? Hur bär man sig åt för att vara de bästa vänner? Till programmen har Annic Norell Beach och Margareta Öhman gjort en handledning som säljs av Rädda barnen.

FN-filuren

1995 gjorde UR i samarbete med FN-förbundet fem stycken filmer där den tecknade FN-filuren var inklippt i det dokumentära materialet. (Se FN-förbundet i kapitlet Organisationerna)

Filmer/teveprogram från UR

Under 2002 kommer UR bl a att sända fem stycken 15 minutersprogram om en indisk pojke och hans familj och ett 15 minutersprogram, Manlas val, om ett gatubarn i Sydafrika

Filmer som sänts under de senaste åren:

Berättelser vid elden, fem filmer skrivna av Henning Mankell om barn från Mocambique, Jag har 28 syskon, en film i två delar om en afrikansk familj,

Afrikas barn, om barn i olika afrikanska stater, Om mangoträdet kunde tala, åtta filmer om barn som växer upp under krig i Guatemala och El Salvador, Ung i världen, åtta tjugominutersfilmer om barn i bl a Zimbabwe, Amazonas, Maori, Malaysia och Jamaika.

SVT

SVT ägs en förvaltningsstiftelse som även äger Utbildningsradion (UR) och Sveriges radio.

Bolibompa

Många barn ser dagligen SVTs Bolibompa. Som direktkanal till barn och unga torde detta följaktligen vara svårslaget. Under rubriken Bolibompa finns en rad programinslag som är intressanta ur ett internationaliseringsperspektiv.

Lilla Aktuellt/ Lilla löpsedeln

Mest intressantast är kanske Lilla aktuellt och systerprogrammet Lilla löpsedeln (som riktar sig till skolklasser) och som sänder en kvart var i veckan. Målgruppen är 8 – 13 åringar och en halv miljon tittare följer programmet. Programmen är samproduktioner mellan SVT och Utbildningsradion.

Programmets mål formuleras av redaktören Helene Nyman: "Nu för tiden får barn information från så många håll, de vet redan om allt som pågår. Vad man kan göra är att ge barnen verktyg att hantera de svåra frågorna med." Hon fortsätter: "Det finns ju ingen artighet i barns tevetittande, ingen uppfattning om att man ska sitta kvar för att pliktskyldigt hålla sig informerad om världen. Är det inte kul så stänger de av. Punkt." (DN, 01-10-01)

Museerna

Göteborgs museer

Projektet Barn och ungdomar i fokus är ett samarbete mellan Göteborgs museer och skolor. Ett intressant och viktigt perspektiv i detta projekt är att det även engagerar föräldrarna. Den grundläggande tanken är att relationerna mellan barn, föräldrar och skola skall stärkas. Man vill göra föräldrar, lärare, grannar och andra i närmiljön till ett nätverk och ett stöd för både barn och vuxna. Det är integrationsfrämjande och generationsövergripande och omfattar ungefär 1 500 barn och deras familjer. Projektets mål är att:

- Relationerna mellan barn och vuxna skall utvecklas i den lokala miljön,
- Föräldrar och lärare skall mötas i gemensamma uppgifter kring barnen.
- Eleverna utvecklar sina uttryckssätt, både språkliga (såväl svenska som annat modermål) och ickeverbala.
- Visa barnen att de har rätt till sina upplevelser, samtidigt som de får lära sig att respektera andras åsikter.
- Visa museernas möjligheter att stimulera till pedagogiskt utvecklingsarbete.

Ett antal skolor i Göteborgsområdet deltar i projektet. Varje klass går på besök på två olika museer, dit även föräldrarna är välkomna. Besöken leds av en museipedagog som förevisar utställningen. Därefter får barnen skapa i museets verkstad. Det barnen skapat ställs sedan ut. Föräldrar och syskon bjuds in till vernissage. Här träffar föräldrar och barn varandra under festliga former. Nästa gång man möts i t ex mataffären känner man igen varandra och man har en gemensam upplevelse att prata om. Barnen uppmanas också att intervjua sina föräldrar eller någon annan vuxen om t ex deras barndom, skolgång eller någon resa de gjort. I skolan skriver barnen och berättar om detta. Detta kan leda till förståelse och kunskap om andra tider och andra länder. Dessutom fördjupas relationerna mellan barn och vuxna. Föräldrarna uppmanas också att ta med sig sina barn och några kompisar på gratis museibesök. För dessa besök finns förberedda pärmar med frågor som har syftet att barnen skall få anledning att tala och berätta.

De etnografiska museerna

Gemensamt för utställningar och aktiviteter på de etnografiska museerna är att de berättar om den kulturella mångfalden i världen. På museerna finns oftast museipedagoger som är utbildade för att arbeta med barn. På Umeå universitet kan de som läser museologi på Umeå universitet även fördjupa sig i hur man kan använda museet i det mångkulturella samhället.

Världskulturmuseet i Göteborg kommer med all sannolikhet att bli en intressant aktör när det väl påbörjar sin verksamhet.

Etnografiska museet, Stockholm

Uppsökande verksamhet

Den uppsökande verksamheten, som funnits under ett flertal år, går ut på att nå skolor i landet som har svårt att komma till museet. Museet står för resor och logi för sin personal.

Elevvisningar

Under 2001 har man haft utställningsvisningar på två olika teman för låg- och mellanstadiet, den skapande människan och Nordamerikas indianer.

Fortbildningar för lärare

För lärare och andra intresserade arrangerar man studiekvällar och fortbildningar. Under 2001 har dessa handlat om mytologi, både det som är gemensamt för alla människor och det kulturspecifika, och om indianer, deras historia och situation idag.

Storföretagen

McDonalds, Disney, Lego och de andra

Starka krafter är i rörelse för fånga barnens uppmärksamhet. Så är den för tillfället aktuella Disneyfilmen svår att undgå. Vi ser den på reklamfilm, på annonspelare på stan och den presenteras genom plastfigurer på McDonald's. Det är svårt, för att inte säga omöjligt, att stå utanför reklam- och informationsbruset.

Även bland storföretagen skymtar dock allt oftare det vi kan kalla internationaliserande verksamhet. I takt med att etik och moral blir till köpargument för kunderna blir internationalisering lönsamt.

Det är oftast svårt att påverka storföretagen och dessutom uppkommer lätt intressekonflikter. Samarbeten är dock inte omöjliga. Ovan har vi t ex beskrivit ett samarbete mellan Läsrörelsen och Svenska McDonalds.

Arla – mjölkpaketen

Man får inte underskatta mjölkpaketets kraft. Numer då Arla foods i högre grad än tidigare säljer reklamplats på sina mjölkpaket är också denna aktör nåbar för fler annonsörer än tidigare.

I en kampanj, från Läsrörelsen (se ovan), uppmanade Alfons Åberg försko-

leborn att skriva sitt bästa ord och skicka in det till Svenska språknämnden. Arla foods informerade om detta på 10 miljoner mjölkpaket mellan den 27 augusti och den 23 september 2001. Resultatet blev att över tusen barn skickade in sitt bästa ord.

Teater och nycirkus

Clowner utan gränser

Clowner utan gränser är ett nätverk av artister och clowner, som arbetar inom nycirkusen. De arbetar dels med att ta skattet dit där det behövs skatt, vilket har betytt krigszoner i världen men också flyktinförläggningar och sjukhus här hemma, och dels informera om sin verksamhet och diskutera viktiga frågor om världen. Nätverket är knutet till Pajazzos sin frontieras i Spanien.

Comedy of War

Comedy of War är en nycirkusföreställning som skapats utifrån gruppens erfarenheter från flera turnéer i krigszoner. Bakom föreställningen står Röda korsets ungdomsförbund och Lärarförbundet. I föreställningen blandas, som man själva uttrycker det på sin hemsida: "Ögonuppsparrande nycirkusnummer ... med betagande clownscener och medryckande musik."

Med skrattets och den visuella poesins hjälp lockas till eftertanke. Vad är egentligen krig? Varför blir det krig? Hur drabbas människorna? Föreställningen framfördes under 2000 och 2001 och målgruppen var gymnasieelever och lärarstudenter.

Den moderna informationsteknologin

Det är svårt att tala om Sverige år 2002 utan att åtminstone nämna informationsteknologin i form av t ex dataspel, interaktiva webbtillämpningar och SMS. Dock är det viktigt att inte förblindas. Informationsteknologin är ju just en teknologi, ett medel för att överföra en informationsmängd. Medlet är inte budskapet, åtminstone inte hela budskapet. Följaktligen är informationsteknologin intressant även inom internationaliseringsarbetet, men den förutsätter – inte helt oväntat – att det finns ett intressant innehåll.

Tekniken lämpar sig t ex bra för att länka samman avlägsna platser i realtidskommunikation – för att åstadkomma möten; för att göra simuleringar av verkligheten och ge nerv, inlevelse och tydliggöra det svårförklarliga; eller för att genom internet göra enorma informationsmängder åtkomliga för många.

KK-stiftelsen

En viktig aktör, som sponsor betraktad, är KK-stiftelsen och de stödjer forskning vid högskolor och nya universitet och främjar kunskapsutbyte mellan universitet, högskolor, forskningsinstitut och det svenska näringslivet. De har bl a stött Globträdet och tidningen Globen. Ett förslag som framfördes i vår kontakt med stiftelsen är förslaget att låta Sidas medarbetare på fältet, med hjälp av mobil teknik, skulle kunna göra information tillgänglig via internet om vad de gör, om situationen där de är och även förmedla kontakt mellan svenska skolklasser och skolklasser på plats.

Bilaga 5:

– Ur det ursprungliga uppdraget

Förstudiens delar

1. Identifiera och lyft fram några intressanta exempel på hur ideella organisationer, offentlig barnomsorg m fl bedriver verksamhet för och med barn (3–12 år), inom ämnesområdet internationalisering. Med detta avses:
 - a) Gör en översikt över ett antal intressanta verksamheter
 - b) Gör en översikt över material som tagits fram och/eller använts för åldersgruppen 3-14 år
 - c) Gör en översikt över intressanta verksamheter på andra arenor (t ex entertainment, McDonalds)
2. Undersök, men hjälp av en enkätundersökning bland lärare, barns attityder inom ämnesområdet internationalisering.
3. Studera hur barn tar till sig kunskap och bildar attityder.
4. Ge förslag på verksamhet för den aktuella åldersgruppen som Sida skulle kunna stöda/engagera sig i. Med detta avses:
 - a) Ge förslag på vilken roll Sida skulle kunna spela i relation till de andra aktörerna (barnomsorg och organisationer)?
 - b) Ge förslag på inom vilka områden Sida skulle kunna verka?

Ansvarsfördelning

Ordrum leder förstudien och ansvarar för att skriva samman rapporten. Av punkterna ovan ligger 1a, 1c och 4a och 4b i Ordrums uppdrag.

De andra delarna av rapporten författas av externa personer (som handlas upp direkt av Sida). Utifrån vad som kommer ut av idéseminariet kan eventuellt dessa punkter komma att ändras något. Någon punkt kan också tänkas tillkomma.

I nuläget är de som ansvarar för de externa delarna:

- översikt över material, punkten 1b ovan (Backmann)
- enkätundersökning bland lärare om barns attityder inom internationalisering, punkten 2 ovan (ansvarig saknas)
- Studera hur tar barn till sig kunskap och bildar attityder, punkten 3 ovan (Lindhahl & Pramling)

Bilaga 6:

– Källor

Deltagarförteckning, Idéseminarium, 13 juni 2001

Andersson Liselius, Py	Utredare, Ordrum
Bergström, Kerstin	Svenska scoutrådet
Bric, Ulla	Lärare
Dahlin, Inger	Informationsavdelningen, Sida
Granath, Berit	FN-förbundet
Lindius, Britt-Marie	Informationsavdelningen, Sida
Mattsson, Erik	Moderator, utredare, Ordrum
Nilsson, Jenny	Afrikagruppna
Parmander, Malin	Informationsavdelningen, Sida
Sandström, Inger	Pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet
Schwarzmann, Sigvard	Informationsavdelningen, Sida
Sjövall, Marianne	Fd regionansvarig, Sida
Stoddard, Maj	Lärare, "global education", tidningen Globen
Törning, Monika	Pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet
Valeria, Hector	SISU
Zetterström, Lotten	Etnografiska museet i Göteborg och Göteborgs kommun
Åkerblom, Johan	Chef Sidas informations- avdelning

Deltagarförteckning, Seminarium med Marita Lindahl & Ingrid Pramling Samuelsson, 010913

Lindahl, Marita	Professor, Pedagogik, Åbo akademi
Lindius, Britt-Marie	Informationsavdelningen, Sida
Mattsson, Erik	Moderator, utredare, Ordrum
Nylund, Arabella	Fd regionansvarig Sida, Uppsala universitet
Pramling Samuelsson, Ingrid	Professor, Pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet
Schwarzmann, Sigvard	info Sida
Sjövall, Marianne	regionansvarig, Sida
Stoddard, Maj	Lärare
Törning, Monika	Pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet

Personer som lämnat upplysningar till rapporten

Angel, Mona	Pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet
Barkino, Nabil	Assyriska föreningen i Södertälje
Barnö, Malin	Ungdomskonsulent Stockholm, Röda korsets ungdomsförbund
Bergström, Kerstin	Svenska scoutrådet
Brandén, Ulrik	Tidigare Ungdomens IT-råd, nu underhållningsekonomi
Bric, Ulla	Lärare
Bådagård, Helena	Internationell sekreterare, Svenska missionsförbundet unga
Engström, Lennart	Invandrarförvaltningen, Göteborg stad
Engström, Maria	KK-stiftelsen
Frejd, Bengt	Arbetade med SISUs integrationsprojekt
Granath, Berit	FN-förbundet
Gunnarsson, Sigrid	Forum Syd
Hagvall, Martin	GR Utbildning
Hammarström, Maria	Svenska kyrkan unga
Holfve, Peter	Läraryrket
Holmberg, Karin	Svenska kyrkan
Iweborg, Mattias	Respect Europe
Kardos, Emma	Ungdomskonsulent Göteborg, Röda korsets ungdomsförbund
Kiszkil, Pyotr	Idrotts- och föreningsförvaltning, Göteborg
Kärsten-Ebeling, Gilda	Gunnareds stadsdelsförvaltning, Göteborg
Laanela, P. Nalle	Clowner utan Gränser
Linvall, Karin	Afrikagrupperna
Martinsson, Bodil	EFS (Evangeliska fosterland- stiftelsen)
Matsson, Ingela	Etnografiska museet, Stockholm
Nilsson, Jenny	Afrikagrupperna
Nilsson, Paula	Läraryrket
Nylund, Arabella	Fd regionansvarig Sida, Uppsala universitet
Olofsson, Elisabet	Författare av rapporten Museerna i internationaliserings arbetet
Pramling Samuelsson, Ingrid	Professor i pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet
Premberg, Mikael	Scoutrörelsen
Reyes, Raul	Utvärderare integrationsprojekt, SISU
Sandström, Inger	Pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet
Sjögren, Annick	Södertörns högskola och Mång- kulturellt centrum i Botkyrka
Sjöwall, Marianne	Fd regionansvarig, Sida
Sköld, Kamilla	Erikshjälpens stödförening
Stoddard, Maj	Lärare, "Global Education",

Strähle, Kerstin	tidningen Globen
Svedberg, Birgitta	Pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet
Thomasson, Åsa	Pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet
Törning, Monika	LSU (landsrådet för Sveriges ungdomsorganisationer)
Valeria, Hector	Pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet
Wallin, Yngve	SISU
Wallmark, Ragna	KK-stiftelsen
Wallquist, Lena	UR (Utbildningsradion)
Zetterström, Lotten	Forum Syd
Östborg, Johan	Etnografiska museet, Göteborg
	Förbundskansliet, Röda korsets ungdomsförbund

Litteratur, artiklar och rapporter

”Det lönar sig aldrig att mörka”	Dagens Nyheter, 1 okt 2001, del B, s 3
Att möta det annorlunda, En rapport om 22 skolors arbete med internationalisering	Altstadt, Ann-Charlotte; Björkegren, Kristina; Enström, Bo; Skolverket, 1998
Barn – här och nu	Regeringens skrivelse 1999/2000:137
Barn och ungdomar i fokus, en dokumentation av ett samarbete	Omsäter, Margareta; Göteborgs stads kulturförvaltning
En värld av möjligheter, internationella aktiviteter i scoutkåren, metodmaterial	Svenska scoutförbundet 2000
Framtidsskeppet, konferenstidning	Globträdet, 1998
Idrotten vill, verksamhetsidé och riktlinjer för idrottsrörelsen in i 2000-talet,	Riksidrottsförbundets hemsida
KRUT (Kritisk utbildningstidskrift), 2/95	
Lika som bär	Stalfelt, Pernilla
Läraryrket/global, Kulturmöten, kursmaterial	Läraryrket, 2002
Läraryrket/global, Metodhäfte, kursmaterial	Läraryrket, 2002
Läraryrket/global, Människor, folk och länder, kursmaterial	Läraryrket, 2002
Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (lpo 94)	Utbildningsdepartementet, 1998
Läroplan för förskolan (lpfö 98)	Utbildningsdepartementet

Museerna i internationaliserings- av arbetet-Musangano	Elisabet Olofsson, på uppdrag Sidas informationsavdelning
Program och aktiviteter våren 2002, kursprogram	Den globala skolan, GR Utbildning
Rädda Barnens Katalog 2000 Böcker, rapporter, video/filmer, informations- material m m	Rädda Barnen, 2000
Sidas samarbete med enskilda organisationer om information i Sverige	Sida, 2000
Undervisningens internationalisering, fortbildningsdagar, material och resurser, våren 2001	Sida, 2001

Bilaga 7:

– Intressanta länkar

Abrahams barn	www.abrahamsbarn.org
Afrikagrupperna	www.afrikagrupperna.se
Allas barnbarn	www.allasbarnbarn.nu
Barnens värld	www.childrensworld.org
Comedy of War	www.comedyofwar.nu
Dinas värld	www.rb.se/dina
Eleorgansiationen	www.elevorg.se
Globalportalen	www.globalportalen.org
Globen/Barnens värld	www.childrensworld.org
Globträdet	www.globetree.org
Internationalisering/GR utbildning	www.internationalisering.com
IOGTs "Avgång världen"	bistand.iogt.se/bistand/avgang/intro.html
KK-stiftelsen	www.kk.se
MOD	www.mod.nu
Mångkulturellt centrum i Botkyrka	www.mkc.botkyrka.se
Riksidrottsförbundet	www.rf.se
Rädda barnen	www.rb.se
Rädda barnens internetbokhandel	www.rb.se/bokhandel
Sisu idrottsutbildarna	www.sisuidrottsutbildarna.se
Svenska FN-förbundet	www.sfn.se
Svenska Kyrkan	www.svenskakyrkan.se
Svenska kyrkans missions adventskalender	skm.svenskakyrkan.se/adventskalender2001
Svenska Kyrkans Unga	www.svenskakyrkansunga.org/solidarisk/
Tom Tits Experiment	www.tomtit.se
Värdegrundsprojektet	www.vgprojektet.gov.se

Att halvera fattigdomen i världen till år 2015 är vår tids största utmaning. Det kräver samarbete och uthållighet. Samarbetsländerna ansvarar för sin utveckling. Sida förmedlar resurser och utvecklar kunskap och kompetens. Det gör världen rikare.

STYRELSEN FÖR INTERNATIONELLT
UTVECKLINGSSAMARBETE

105 25 Stockholm
Besök: Sveavägen 20
Telefon: 08-698 50 00
Telefax: 08-698 56 15
www.sida.se, info@sida.se